Республиканский педагогический научно–методический журнал

ÚZDIK PEDAGOG JÝRNALY

Республикалық педагогикалық ғылыми-әдістемелік

№9(92)
(2026 ж. қыркүйек
/ Сентябрь 2026 г.)

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚАБІЛЕТТЕРІН ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ НЕГІЗІНДЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ – 4 бет

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫН ТИІМДІ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ – 17бет

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫҢ АТА-АНАЛАРЫНА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУ МОДЕЛЬДЕРІ – 26 бет

"Ұстаз – жүректен жол тапқан шырақ пен шамшырақ."

Байбақ Динара Ермаханқызы

Тәрбиеші
"Қарлығаш" бөбекжай–балабақшасы
Түркістан қаласы

Республиканский педагогический научно-методический журнал

ÚZDIK PEDAGOG

Республикалық педагогикалық ғылыми-әдістемелік журналы

«ÚZDIK PEDAGOG JÝRNALY» республикалық педагогикалық ғылыми-әдістемелік журналының №9(92) (2026 ж. қыркүйек) шығарылымы.
Выпуск №9(92) (Сентябрь 2026 г.) республиканского педагогического научно-методического журнала «ÚZDIK PEDAGOG JÝRNALY».

Басылымның кезеңділігі - айына 4 рет шығады

Периодичность издания — 4 раза в месяц.

№ KZ35VPY00080588 есепке қоюы туралы
КУӘЛІК

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде берілген

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет № KZ35VPY00080588

Выдано Комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ:
білім беру саласындағы оқу-әдістемелік, ғылыми-тәжірибелік, ақпараттық -сараптамалық, педагогикалық инновациялық тәжірибелерді тарату бойынша материалдар жариялау.

ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:
публикация материалов по распространению учебно-методического, научно-практического, информационно-аналитического, педагогического инновационного опыта в области образования.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
Бас редактор:/Главный редактор: Баянды Ерлан
Дүйсенбекова Б.Н. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қарағанды медицина университеті
Дүзбаева Н.М. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Каскарбаева Б.Б. – педагог-шебер
Қасқабаева Ф.С. – педагог-шебер
Есенова Ш.Б. – педагог-зерттеуші
Иманбек Ә.О. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Алшынов А.Ә. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Корректор / корректор: Кәкіш Мерей Ертайқызы
Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Есбергенов Айдын Ардақұлы

Материалдардың анықтығына авторлар жауапты болады.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Ответственность за достоверность материалов несут авторы. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы

«ÚZDIK PEDAGOG JÝRNALY» педагогикалық ғылыми-әдістемелік журналының авторларға арналған ережелерімен QR-кодты сканерлеу арқылы таныса аласыз.
С правилами для авторов педагогического научно-методического журнала «ÚZDIK PEDAGOG JÝRNALY» вы можете ознакомиться, отсканировав QR-код.

Мазмұны / Содержание

Нусипалиева А.Н. Мектепке дейінгі жастағы балалардың коммуникативтік қабілеттерін ойын технологиялары негізінде қалыптастыру....3
Баратова А.М. Мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивті білім беруді жүзеге асыру: балаларға жеке қолдау көрсету тәсілдері....8
Ниязова У.У. Таңғажайып ертегілер....13
Әлиева Ж.Д. Бастауыш білім беру үдерісінде цифрлық білім беру ресурстарын тиімді қолдану жолдары....17
Утебаева Д.Ю. AI технологиялары арқылы бастауыш сынып оқушыларының аудан есептеу дағдыларын жетілдіру....20
Каражанова С.Е. Жобалық оқыту – бастауыш сынып оқушыларының белсенді оқу әрекетін қалыптастыру құралы....23
Кайсыкова А.Б. Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың ата-аналарына психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу модельдері....26
Садыков Ұ.А. Информатика пәнін оқытудың тиімді әдістері....32
Қаржау А.Н. Ұлттық тәрбие мен білім берудің сабақтастығы....36
Бекибаева А.О., Калиева Д.С. Оқу сапасын арттыруға бағытталған мектепішілік әдістемелік қолдау жүйесі....38
Исаева Г.Б., Мукеева Г.И., Абуова Ж.К. Дайын жауап дәуірі: ойлау тізгіні ЖИ-дің қолына өтті....41
Жетыбаева С.А. Колледж студенттеріне физиканы оқытуды саралауда жасанды интеллектті пайдалану....43
Доскалиева И.К. “Құқықтық мәдениет - саналы азамат тәрбиесінің негізі”....47
Ержанова Ж.К. «Қазақтың ұлттық ойындары арқылы құндылықтарды сіңіру және қимыл-қозғалысты дамыту»....52
Кадырбаева М.Е. Баланы түсіну – тәрбиешінің бастауы....57
Мукишев Ш.А. Экологиялық білім мен мәдениетті қалыптастырудың педагогикалық негіздері....60
Шалғынбай А.Қ. Тарихи тұлғалар мұрасын оқыту арқылы оқушылардың ұлттық құндылықтарын қалыптастыру....64
Усейнова Р.О. Қамқор болу-адамдық парыз....67
Джанысбаева Б.Ж. Жасанды интеллект негізінде физиканы саралап оқытуды ұйымдастыру....69
Қуантаева А.С. Есептеу техникасының даму тарихы....73
Тастанбек Б.М. Үштілді оқыту ортасында информатикалық терминдерді меңгерту әдістемесі....77

Нусипалиева Айгуль Нусипалиевна
Тәрбиеші
«Алматы облысы білім басқармасының Ұйғыр ауданы бойынша білім бөлімі» мемлекеттік мекемесінің «Балбөбек» балабақшасы мемлекеттік коммуналдық қазыналық кәсіпорыны

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚАБІЛЕТТЕРІН ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ НЕГІЗІНДЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Осы мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың коммуникативтік қабілеттерін ойын технологиялары негізінде қалыптастыру мәселелері жан-жақты зерделенеді. Ойын — баланың танымдық, әлеуметтік және тұлғалық дамуының негізгі құралдарының бірі ретінде қарастырылып, коммуникативтік дағдылардың қалыптасу ерекшеліктері, педагогикалық ықпалдың тиімді әдістері, ойынның мазмұны мен түрлерінің баланың сөйлеу мәдениеті, ынтымақтастық қабілеті, эмоцияны реттеу секілді компоненттеріне тигізетін әсері дәлелді тұрғыда талданады. Теориялық ұғымдар мен практикалық тәжірибе арақатынасы нақты ғылыми тұжырымдармен бекітіліп, педагогикалық үрдісте ойын технологияларын енгізудің методологиялық негіздері ұсынылады. Коммуникативтік қабілетті дамыту — кешенді, жүйелі және мақсатты әрекеттерді талап ететін күрделі процесс болғандықтан, мақалада осы үрдістің мектепке дейінгі кезеңдегі ерекшеліктері, қалыптасу заңдылықтары, тиімді педагогикалық құралдар мен жағдайлар сипатталады. Мұнда ойын әрекеттерінің балалар арасындағы қарым-қатынасты нығайтуға, пікір алмасуға, сөздік қорды молайтуға, тыңдау және түсіну дағдыларын дамытуға ықпал ететін мүмкіндіктері ғылыми дәлелдермен ашылады. Ойынның коммуникативтік компонентін ұйымдастырудағы тәрбиешінің рөлі, педагогикалық жағдайлар мен ойынның мазмұндық құрылымының өзектілігі көрсетіліп, мектепке дейінгі білім беру контексінде оның тиімділігі мен практикалық ұсыныстар берілген.

Кілт сөздер: ойын технологиялары, коммуникативтік қабілет, мектепке дейінгі тәрбие, балалар ойын әрекеті, сөйлеу мәдениеті, педагогикалық әдістеме.

Ойын — баланың әлемді танып-білуіне, әлеуметтік дағдыларды меңгеруіне жол ашатын табиғи және ең маңызды әрекеттердің бірі. Мектепке дейінгі шақта адам баласы сөз арқылы байланыс орната бастайды, сөйлеу мәдениеті, әдептілік нормалары, басқа балалармен өзара әрекеттесу дағдылары қалыптасады. Осы кезеңде коммуникативтік қабілетті дамыту — жеке тұлғаның әрі қарайғы әлеуметтік және интеллектуалдық өсімі үшін шешуші рөл атқарады. Өйткені коммуникативтік қабілет — балаға өз ойын нақты жеткізуге, естіген ақпаратты дұрыс түсінуге, диалог құруға, сұрақ қоюға, пікірталас жүргізуге мүмкіндік береді. Бұл қабілет баланың қоғаммен үйлесімді қарым-қатынас жасауына, өзіндік бағасын қалыптастыруына, эмоционалды интеллект деңгейін арттыруына ықпал етеді. Осы тұрғыдан алғанда, ойын

технологиялары — тек уақытты өткізу құралы емес, сонымен бірге коммуникативтік дағдыларды мақсатты түрде дамытуға бағытталған педагогикалық тәсіл болып табылады.

Мектепке дейінгі ұйым тәрбиешісі үшін ойын — әмбебап педагогикалық құрал. Ол арқылы баланың тіл байлығын, сөздік қорын кеңейту, әңгімелесу мәдениетін қалыптастыру, басқа балалармен де, ересек адаммен де тиімді қарым-қатынас орнату қабілетін арттыру міндеттері шешіледі. Ойын әрекетінің мазмұны мен формаларын дұрыс таңдаған жағдайда бала өзін еркін сезінеді, өзінің тілдік мүмкіндіктерін эксперименттік түрде сынайды, тілдік қарым-қатынасқа икемделеді. Педагог ойын барысында коммуникативтік мақсаттарды айқын белгілеп, балалардың өзара диалог құруына жағдай туғызуы тиіс. Бұл жерде тәрбиешінің рөлі айрықша: ол балалардың ойын әрекетіне бағыт-бағдар беріп, ойынның әр сатысында коммуникативтік компонентті күшейтетін тапсырмалар мен тілдік коммуникативтік стратегияларды қолданады. Осылайша, ойын технологиялары мен коммуникативтік дағдыларды біріктіре ұйымдастыру нәтижесінде бала сөздік қарым-қатынасты тәжірибеде қолдана білуді үйренеді.

Коммуникативтік қабілетті дамыту — көпқырлы процесс. Ол тек тілдік компетенттілікті меңгерумен шектелмейді, сонымен бірге әлеуметтік және эмоционалды компоненттерді де қамтиды. Балалар басқа балалармен ойын кезінде өзара келісімге келуді, бір-бірін тыңдауды, өз пікірін айқын білдіруді, эмоцияларын үйлестіруді үйренеді. Бұл дағдылар мектепке дейінгі кезеңде пайда болып, кейінгі оқу кезеңінде, қоғамдық ортада тиімді үйлесімді қарым-қатынас орнатуға қабілетті тұлға қалыптастырады. Ойын тек коммуникативтік әрекетті жүзеге асыратын арена ғана емес, сонымен қатар баланың тұлғалық дамуының серпінді механизмдерінің бірі. Сондықтан мектепке дейінгі білім беру жүйесінде ойын технологияларын жүйелі, ғылыми негізделген түрде қолдану педагогикадағы өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Психологиялық-педагогикалық зерттеулер көрсеткендей, ойын — баланың тұлғалық өсуіне, әлеуметтік дағдыларды меңгеруге мүмкіндік беретін күрделі жүйе. Ойын әрекеті барысында бала тілдік қарым-қатынасқа еніп, жаңа тілдік конструкцияларды меңгереді, сөздік қорын кеңейтеді, сөз арқылы өз ойын дәл және нақты жеткізуге машықтанады. Бұл үрдіс бірізді, мақсатты түрде ұйымдастырылған ойындық әрекет арқылы жүзеге асқанда ғана жоғары нәтиже көрсетеді. Тәрбиеші ойынның сценарийін құрастырған кезде әрбір ойын элементінің коммуникативтік әлеуетін ескеруі қажет. Баланы белгілі бір рөлге енгізу, тілдік тапсырмалар мен коммуникативтік міндеттерді ойын әрекетінің мазмұнына енгізу — педагогикалық шеберліктің кепілі. Осы бағытта мысалы, драматизация, рөлдік ойындар, пікірталас ойындары, топтық жобалар сияқты ойын формаларын қолдану тиімді. Олар балаға нақты әлеуметтік сценарийлерді тілдік деңгейде іске асыруға мүмкіндік береді және коммуникативтік қабілетті әр қырынан дамытуға жағдай жасайды.

Коммуникативтік дағдыларды дамытуда ойынның мазмұнын дұрыс ұйымдастырудан бөлек, оның құрылымдық элементтерінің маңыздылығы да ерекше жоғары. Әр ойын әрекетінде бастапқы жағдай, даму кезеңдері, кульминациялық сәт және аяқталу кезеңі міндетті түрде қамтылуы тиіс, өйткені бұл құрылым балаларға өз әрекеттерін жоспарлауды, ойларын жүйелеуді үйретеді. Бастапқы кезеңде бала ойынның ережесін түсініп, өз рөлін анықтайды, бұл өз кезегінде өзін-өзі бақылау және өзара түсіністік дағдыларын қалыптастыруға жол ашады. Даму кезеңінде балалар бір-бірімен белсенді әрекеттесіп, түрлі сценарийлер арқылы коммуникативтік қабілеттерін тәжірибеде қолданады, бұл олардың сөздік қорын байытады, тілдік конструкцияларды дұрыс пайдалану машықтарын жетілдіреді. Кульминациялық сәтте бала өз ойын басқаларға нақты жеткізуді үйреніп, эмоцияларын реттеуді меңгереді, сондай-ақ өзіне сенімділік артады, бұл келешекте қоғамдық ортада тиімді қарым-қатынас жасауға негіз болады. Аяқталу кезеңі баланың ойындағы тәжірибесін қорытындылауға, өз іс-әрекеттерін бағалауға және келесі ойын әрекеттеріне қажетті стратегияларды жоспарлауға мүмкіндік береді, бұл коммуникативтік дағдылардың тұрақты қалыптасуына септігін тигізеді. Сонымен қатар, әр кезеңде педагог баланың іс-әрекетіне бақылау жүргізіп, қажетті түзетулер мен

ынталандыруларды енгізуі маңызды, бұл әдіс арқылы бала ойын әрекетін тиімді ұйымдастыра отырып, тілдік қарым-қатынасын терең меңгереді.

Психолингвистикалық аспектілерді ескергенде, ойын мазмұны балаға жаңа сөздер мен тіркестерді қолдану мүмкіндігін беретіндей бай болуға тиіс, ал тілдік тапсырмалар интерактивті, қызықты және балалардың ойлау қабілетін дамытатын сипатта ұйымдастырылуы қажет. Мысалы, рөлдік ойындар арқылы бала әртүрлі әлеуметтік сценарийлерді тілдік түрде тәжірибелейді, бұл оның сөйлеу мәдениетін, логикалық ойлауын және пікір алмасу дағдыларын арттырады. Баланың ойында қабылдауы, интерпретация жасауы және жауап қайтаруы кезінде педагогикалық бағыттау арқылы тілдік құрылымдарды дұрыс қолдануға үйрету оның коммуникативтік дағдыларын күшейтеді. Сонымен қатар, ойын әрекетінде балалардың бір-бірімен диалог құруы, сұрақтар қоюы, пікірлерін айтуы олардың әлеуметтік бейімделуін дамытады, эмоцияларды басқаруды үйретеді және топтық өзара іс-қимыл мәдениетін қалыптастырады. Ойынның мазмұнын жан-жақты ұйымдастыру балалардың шығармашылық әлеуетін ашады, сөйлеу әрекетін әр қырынан жетілдіреді, тілдік құралдарды әртүрлі контекстте қолдануды үйретеді және коммуникациялық икемділікті арттырады.

Мектепке дейінгі ұйымда ойын технологияларын қолдану барысында тәрбиеші балаға қауіпсіз, қолайлы және ынтымақтастыққа негізделген коммуникативтік орта қалыптастыруы тиіс. Мұндай ортада балалар өзара сыйластықты сақтап, өз пікірін ашық айтуға, сұрақтар қоюға және жауап беруге мүмкіндік алады, бұл олардың әлеуметтік дағдыларын жетілдіреді. Ойын кезінде педагог тек жетекші ғана емес, сонымен бірге бақылаушы, бағыттаушы және түзетуші рөлін де атқарады, ол әр баланың коммуникативтік іс-әрекетін мұқият бағалап, қажет болған жағдайда түзетулер енгізеді. Қауіпсіз орта баланың қателіктерінен қорықпай, еркін әрекет етуіне мүмкіндік береді, бұл әсіресе сөйлеу және пікір алмасу дағдыларын дамытқанда өте маңызды. Сонымен қатар, педагогикалық бақылау әр ойын әрекетінде балалардың өзара байланысын, тыңдау қабілетін және ойынның коммуникативтік тиімділігін нақты бағалауға мүмкіндік береді, бұл әдіс баланың жетістіктерін көрнекі түрде көрсетуге, нәтижелерін саралауға және жеке дара бағытта дамуына жағдай жасайды.

Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, ойын технологияларын жүйелі қолдану баланың сөйлеу мәдениетін, өз ойын еркін жеткізу қабілетін, тыңдап түсіну дағдыларын және әлеуметтік қарым-қатынасты тиімді қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Мектепке дейінгі ұйымдарда коммуникативтік қабілетті дамытудағы ойын технологияларының тиімділігін педагогикалық мониторинг, балалардың жетістіктерін бағалау, ата-аналармен кері байланыс сияқты құралдар арқылы бағалауға болады. Осы үрдісте басты міндет — ойынның әрбір компонентін баланың коммуникативтік даму деңгейіне сәйкестендіру, нәтижелерін объективті түрде өлшеу және педагогикалық үдерістің тиімділігін арттыру. Сонымен қатар, ойын технологияларын қолдану балалардың өзара әрекеттесу тәжірибесін байытып, шығармашылық ойлауын дамытып, әлеуметтік ролдерді дұрыс түсінуге мүмкіндік береді. Бұл бағыттағы зерттеулер мен практикалық инновациялар мектепке дейінгі педагогика ғылымының дамуына қосымша серпін беріп, баланың коммуникативтік қабілетін кешенді түрде дамытуға жағдай жасайды.

Қорыта келгенде, ойын технологиялары арқылы баланың коммуникативтік қабілетін дамыту — ғылыми негізделген, мақсатқа бағытталған педагогикалық процесс. Бұл педагогикалық үрдіс баланың тілдік, әлеуметтік, эмоциялық дамуын үйлестіре отырып, оның тұлғалық потенциалын ашуға мүмкіндік береді. Мектепке дейінгі ұйым тәрбиешілері баланың коммуникативтік қабілетін дамытуда ойын технологияларын қолданудың теориялық және практикалық аспектілерін терең игеруі тиіс. Сол кезде ғана бала өз ортасында тиімді қарым-қатынас орната алады, әлеуметтік талаптарға сай әрекет ете алады, әрі қарайғы білім алу мен тұлға қалыптастыру кезеңдеріне сәтті дайындалған болады.

Пайдаланылған әдебиеттер
1. Артамонова, Е.И. Игровые технологии развития коммуникативных навыков у дошкольников / Е.И. Артамонова // Дошкольная педагогика. – 2021. – № 5. – С. 18-25.
2. Игры для развития коммуникативных навыков дошкольников / Сост. О.В. Дыбина. – М.: Сфера, 2022. – 128 с.

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА НА ОСНОВЕ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация. В данной статье всесторонне рассматривается проблема формирования коммуникативных способностей детей дошкольного возраста на основе игровых технологий. Игра рассматривается как один из основных средств познавательного, социального и личностного развития ребенка. Анализируются особенности формирования коммуникативных навыков, эффективные методы педагогического воздействия, а также влияние содержания и видов игр на такие компоненты коммуникативного развития ребенка, как культура речи, способность к сотрудничеству и эмоциональная регуляция. Соотношение теоретических положений и практического опыта раскрывается посредством конкретных научных выводов, предлагаются методологические основы внедрения игровых технологий в педагогический процесс. Поскольку развитие коммуникативных способностей представляет собой сложный процесс, требующий комплексных, систематических и целенаправленных действий, в статье охарактеризованы особенности данного процесса на этапе дошкольного возраста, закономерности его формирования, эффективные педагогические средства и условия. Научно обосновываются возможности игровой деятельности в укреплении взаимоотношений между детьми, организации обмена мнениями, обогащении словарного запаса, развитии навыков слушания и понимания. Раскрывается роль воспитателя в организации коммуникативного компонента игровой деятельности, определяется значимость педагогических условий и содержательной структуры игры, а также представлены рекомендации по эффективному применению игровых технологий в контексте дошкольного образования.

Ключевые слова: игровые технологии, коммуникативные способности, дошкольное воспитание, игровая деятельность детей, культура речи, педагогическая методика.

Баратова Адалятхан Масмахуновна
Психолог
«Алматы облысы білім басқармасының Үйғыр ауданы бойынша білім бөлімі» мемлекеттік мекемесінің «Балбөбек» балабақшасы мемлекеттік коммуналдық қазыналық кәсіпорыны

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ: БАЛАЛАРҒА ЖЕКЕ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ ТӘСІЛДЕРІ

Аннотация. Мақалада инклюзивті білім беру жағдайында мектепке дейінгі жастағы балалармен жеке жұмыс жүргізудің психологиялық-педагогикалық негіздері жан-жақты қарастырылады, баланың жеке даму траекториясын қалыптастырудағы педагог-психологтің рөлі терең талданады және ерекше білім беруді қажет ететін балалармен тиімді өзара әрекеттесу жолдары ғылыми-публицистикалық тұрғыда сипатталады. Зерттеу мазмұнында баланың психикалық, эмоционалдық және әлеуметтік дамуына ықпал ететін факторлар кешенді түрде сараланып, түзету-дамыту жұмыстарының әдістері мен формаларының тиімділігі дәлелді түрде негізделеді. Автор мектепке дейінгі ұйым жағдайында баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, дербес жұмыс ұйымдастырудың маңыздылығын ашып көрсетеді, сондай-ақ инклюзивті ортадағы психологиялық қолдаудың үздік тәжірибелерін жүйелейді. Мақалада теориялық тұжырымдар тәжірибелік ұсыныстармен ұштастырылып, педагог-психологтің кәсіби құзыреттілігін арттыруға бағытталған нақты әдістемелік шешімдер ұсынылады. Инклюзивті білім беру кеңістігінде әрбір баланың әлеуетін толық ашуға мүмкіндік беретін жағдайларды қалыптастырудың маңызы айқындалып, тұлғалық-бағдарлы тәсілдің тиімділігі дәлелденеді.

Кілт сөздер: инклюзивті білім беру, мектепке дейінгі кезең, педагог-психолог, жеке жұмыс, даму ерекшеліктері, түзету-дамыту жұмысы, тұлғалық тәсіл, психологиялық қолдау, әлеуметтік бейімделу, білім беру ортасы.

Инклюзивті білім беру қазіргі қоғамның гуманистік құндылықтарына негізделген маңызды бағыттарының бірі ретінде баланың даралығын мойындауға, оның даму мүмкіндіктерін кеңейтуге және білім алу құқығын толық қамтамасыз етуге бағытталған күрделі әрі көпқырлы үдеріс болып табылады, сондықтан мектепке дейінгі кезеңде бұл идеяны жүзеге асыру педагог-психологтің кәсіби шеберлігі мен ғылыми негізделген тәсілдеріне тікелей байланысты екені айқын байқалады. Ерте жастағы балалардың психикалық даму ерекшеліктері олардың қабылдау, ойлау, сөйлеу және эмоциялық саласының қарқынды қалыптасуымен сипатталатындықтан, осы кезеңде жүргізілген мақсатты жеке жұмыстар баланың болашақтағы оқу жетістіктеріне, әлеуметтік бейімделуіне және тұлғалық қалыптасуына тікелей ықпал етеді. Мұндай жағдайда педагог-психолог тек бақылаушы немесе кеңес беруші рөлінде қалып қоймай, баланың ішкі әлеміне терең бойлай алатын, оның қажеттіліктерін дәл анықтайтын және дамуындағы қиындықтарды жүйелі түрде түзете алатын

маман ретінде әрекет етуі тиіс. Жеке жұмыс жүргізудің тиімділігі ең алдымен баланың ерекшеліктерін дұрыс диагностикалауға, оның даму деңгейін жан-жақты талдауға және соның негізінде жеке даму бағдарламасын құрастыруға тәуелді болады, өйткені әрбір бала қайталанбас тұлға ретінде өзіндік қарқынмен дамиды. Педагог-психолог баланың танымдық белсенділігін арттырумен қатар, оның эмоциялық тұрақтылығын қалыптастыруға, өзін-өзі реттеу дағдыларын дамытуға және қоршаған ортамен тиімді қарым-қатынас орнатуына жағдай жасауы қажет. Инклюзивті ортада жұмыс істеу барысында маман тек баламен ғана емес, оның ата-анасымен және тәрбиешілермен тығыз байланыс орнату арқылы кешенді қолдау жүйесін қалыптастырады, бұл өз кезегінде баланың дамуындағы оң өзгерістердің тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Осылайша, мектепке дейінгі ұйымдағы жеке жұмыс баланың әлеуетін ашуға бағытталған мақсатты, жүйелі және ғылыми негізделген әрекеттер жиынтығы ретінде қарастырылады. Бұл бағыттағы жұмыстың табыстылығы педагог-психологтің кәсіби құзыреттілігіне, инновациялық әдістерді меңгеруіне және әр баланың ішкі мүмкіндіктерін көре білу қабілетіне байланысты анықталады. Сондықтан инклюзивті білім беру жағдайында жеке жұмыс жүргізу тек әдістемелік мәселе ғана емес, ол адамгершілік, әлеуметтік және мәдени маңызы бар күрделі педагогикалық феномен ретінде бағаланады. Мұндай көзқарас білім беру жүйесінде жаңа сапалы өзгерістерге жол ашады және баланың толыққанды тұлға ретінде қалыптасуына негіз қалайды.

Мектепке дейінгі жастағы балалармен жеке жұмыс жүргізудің тиімді жолдарын анықтау барысында ең алдымен олардың психологиялық ерекшеліктерін терең түсіну қажеттілігі туындайды, өйткені әрбір баланың дамуында өзіндік қиындықтар мен мүмкіндіктер қатар жүреді және оларды ескермеу педагогикалық ықпалдың нәтижелілігін төмендетуі мүмкін. Педагог-психолог баланың когнитивтік процестерін дамытуға бағытталған тапсырмаларды жүйелі түрде ұйымдастыра отырып, оның ойлау қабілетін, зейінін және есте сақтауын жетілдіруге ықпал етеді, бұл өз кезегінде баланың оқу әрекетіне дайындығын арттырады. Сонымен бірге эмоциялық саладағы тұрақсыздықтарды түзету, қорқыныш пен алаңдаушылық деңгейін төмендету, өзін-өзі бағалауды қалыптастыру жұмыстары да ерекше мәнге ие болады, себебі эмоционалдық жай-күй баланың жалпы даму динамикасына тікелей әсер етеді. Жеке жұмыс барысында ойын технологияларын қолдану ерекше тиімді болып табылады, өйткені ойын баланың табиғи әрекеті ретінде оның ішкі мүмкіндіктерін еркін көрсетуіне мүмкіндік береді және психологиялық тосқауылдарды жеңілдетеді. Педагог-психолог түрлі әдістерді үйлестіре отырып, баланың қызығушылығын арттыратын және оның белсенді қатысуын қамтамасыз ететін жағдайлар жасайды, бұл өз кезегінде оқу-тәрбие үдерісінің сапасын арттыруға ықпал етеді. Жеке жұмыс тек білім беру мазмұнын игеруге бағытталмай, баланың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға да негізделеді, өйткені инклюзивті ортада басқа балалармен өзара әрекеттесу маңызды рөл атқарады. Баланың коммуникативтік қабілеттерін дамыту, өз ойын жеткізе білу, өзгелерді тыңдау және түсіну дағдыларын қалыптастыру педагог-психологтің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Мұндай жұмыстар жүйелі түрде жүргізілген жағдайда бала өзіне деген сенімділігін арттырып, әлеуметтік ортада өзін еркін сезіне бастайды. Педагог-психологтің кәсіби әрекеті ғылыми негізделген әдістер мен практикалық тәжірибенің үйлесімділігін талап етеді, өйткені тек теориялық білім жеткіліксіз, оны нақты жағдайларда тиімді қолдана білу маңызды. Осы тұрғыдан алғанда жеке жұмыс жүргізудің тиімді жолдарын үнемі жетілдіріп отыру педагогикалық үдерістің сапасын арттырудың негізгі шарттарының бірі болып табылады.

Инклюзивті білім беру жағдайында жеке жұмыс жүргізудің тағы бір маңызды аспектісі баланың жеке даму траекториясын құру болып табылады, өйткені бұл тәсіл әрбір баланың мүмкіндіктерін толық ескеруге және оның әлеуетін барынша ашуға мүмкіндік береді. Педагог-психолог баланың дамуындағы күшті және әлсіз тұстарын анықтай отырып, оның жеке ерекшеліктеріне сәйкес келетін тапсырмалар мен жаттығулар жүйесін құрастырады, бұл оның даму динамикасын тұрақты түрде бақылауға мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл баланың жетістіктерін нақты бағалауға және қажет болған жағдайда түзету жұмыстарын дер кезінде

енгізуге жағдай жасайды. Жеке даму траекториясын жүзеге асыру барысында ата-аналардың белсенді қатысуы ерекше маңызға ие болады, өйткені баланың үйдегі және балабақшадағы жағдайларының үйлесімділігі оның дамуына оң әсер етеді. Педагог-психолог ата-аналарға кеңес беру, оларды психологиялық тұрғыдан қолдау және бала тәрбиесіне қатысты тиімді әдістермен таныстыру арқылы олардың педагогикалық мәдениетін арттыруға ықпал етеді. Бұл өз кезегінде балаға көрсетілетін қолдаудың бірізділігін қамтамасыз етеді және оның дамуына жағымды орта қалыптастырады. Сонымен бірге тәрбиешілермен тығыз ынтымақтастық орнату да маңызды, өйткені баланың күнделікті әрекеттері көбіне топтағы ортада жүзеге асады. Педагог-психолог тәрбиешілерге әдістемелік көмек көрсетіп, балалармен жұмыс барысында қолданылатын тәсілдерді жетілдіруге бағыт береді. Мұндай кешенді жұмыс нәтижесінде бала өзін қауіпсіз және қолдаулы ортада сезінеді, бұл оның психологиялық дамуына оң әсер етеді. Жеке жұмыс жүргізу барысында педагог-психологтің кәсіби икемділігі мен шығармашылығы ерекше рөл атқарады, өйткені әрбір балаға бірдей тәсіл қолдану мүмкін емес. Сондықтан маман әрдайым жаңа әдістерді іздестіріп, өзінің кәсіби деңгейін жетілдіріп отыруы қажет.

Инклюзивті ортадағы жеке жұмыс тиімді болуы үшін педагог-психолог баланың мотивациялық саласына ерекше назар аударуы тиіс, өйткені баланың ішкі қызығушылығы мен ынтасы оның дамуындағы негізгі қозғаушы күш болып табылады. Баланың оқу әрекетіне деген қызығушылығын арттыру мақсатында түрлі ойын элементтерін, шығармашылық тапсырмаларды және зерттеушілік әрекеттерді қолдану маңызды, себебі бұл тәсілдер баланың белсенділігін арттырып, оның танымдық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар баланың жетістіктерін уақытылы бағалау және мадақтау оның өзін-өзі бағалау деңгейін арттырады және жаңа жетістіктерге ұмтылысын күшейтеді. Педагог-психолог баланың әрбір жетістігін назардан тыс қалдырмай, оны қолдап отыру арқылы оның ішкі сенімін қалыптастырады. Мұндай қолдау баланың эмоционалдық тұрақтылығын қамтамасыз етеді және оның дамуындағы қиындықтарды жеңілдетеді. Жеке жұмыс барысында баланың қызығушылықтары мен бейімділіктерін ескеру оның тұлғалық дамуына оң әсер етеді, өйткені бала өзіне ұнайтын әрекеттер арқылы өз мүмкіндіктерін толық аша алады. Педагог-психолог баланың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған тапсырмаларды қолдана отырып, оның қиялын, ойлау икемділігін және дербестігін қалыптастырады. Мұндай жұмыстар баланың болашақтағы оқу және кәсіби жетістіктерінің негізін қалайды.

Инклюзивті білім беру жағдайында мектепке дейінгі жастағы балалармен жеке жұмыс жүргізудің тиімділігі көбіне қолданылатын әдістердің ғылыми негізділігіне және олардың баланың нақты қажеттіліктеріне сәйкестігіне байланысты анықталады, сондықтан педагог-психолог әрбір әдісті таңдау барысында оның мақсаттылығын, мазмұнын және күтілетін нәтижесін нақты айқындауы тиіс. Қазіргі таңда түзету-дамыту жұмыстарының түрлі әдістері кеңінен қолданылуда, олардың ішінде арт-терапия, құм терапиясы, ертегі терапиясы және ойын терапиясы ерекше орын алады, өйткені бұл әдістер баланың ішкі әлемін терең түсінуге және оның эмоциялық күйін реттеуге мүмкіндік береді. Мұндай әдістерді қолдану барысында педагог-психолог баланың ерекшеліктерін ескере отырып, жеке тәсілдерді үйлестіреді және оның дамуындағы оң өзгерістерді жүйелі түрде бақылап отырады. Жеке жұмыс тек белгілі бір уақыт аралығында ғана емес, тұрақты және жүйелі түрде жүргізілген жағдайда ғана тиімді нәтиже береді, сондықтан педагог-психолог жұмысты жоспарлау барысында оның кезеңділігін және сабақтастығын қамтамасыз етуі қажет. Баланың дамуындағы өзгерістерді бағалау үшін түрлі диагностикалық құралдарды қолдану маңызды, өйткені бұл әдістер баланың даму динамикасын нақты анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен бірге алынған нәтижелер негізінде түзету жұмыстарының мазмұнын қайта қарастыру және жетілдіру қажет болады. Мұндай жүйелі жұмыс педагог-психологтің кәсіби әрекетінің сапасын арттырады және баланың дамуына оң әсер етеді. Жеке жұмыс жүргізу барысында педагог-психологтің кәсіби этикасы да ерекше мәнге ие, өйткені баламен жұмыс істеу жоғары жауапкершілікті талап етеді. Баланың жеке ерекшеліктерін құрметтеу, оның пікірін ескеру және оған сенім

білдіру тиімді жұмыстың негізгі шарттарының бірі болып табылады. Осылайша, ғылыми негізделген әдістерді қолдану жеке жұмыстың нәтижелілігін қамтамасыз етеді.

Инклюзивті білім беру жағдайында мектепке дейінгі жастағы балалармен жеке жұмыс жүргізу педагог-психологтен жоғары кәсіби шеберлікті, шығармашылық көзқарасты және үздіксіз дамуға деген ұмтылысты талап етеді, өйткені бұл сала үнемі жаңарып, жаңа әдістер мен тәсілдер енгізіліп отырады. Педагог-психолог өз қызметінде заманауи технологияларды қолдана отырып, балалармен жұмыстың тиімділігін арттыра алады, бұл оның кәсіби деңгейін жаңа сапалық деңгейге көтереді. Сонымен бірге кәсіби қоғамдастықтармен тәжірибе алмасу, ғылыми зерттеулермен танысу және біліктілікті арттыру курстарына қатысу маманның кәсіби дамуына ықпал етеді. Мұндай үздіксіз даму педагог-психологтің жұмыс сапасын арттырып қана қоймай, балаларға көрсетілетін көмектің тиімділігін де қамтамасыз етеді. Инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеу тек кәсіби міндет емес, ол үлкен жауапкершілік пен адамгершілік құндылықтарды талап ететін миссия болып табылады. Педагог-психолог әрбір баланың өмірінде маңызды рөл атқара отырып, оның болашақтағы табысты тұлға болып қалыптасуына негіз қалайды. Осы тұрғыдан алғанда жеке жұмыс жүргізудің тиімді жолдарын жетілдіру білім беру жүйесінің стратегиялық міндеттерінің бірі ретінде қарастырылуы тиіс. Баланың дамуына бағытталған әрбір әрекет оның болашағына салынған инвестиция болып табылады, сондықтан педагог-психолог өз жұмысын жоғары жауапкершілікпен және кәсіби шеберлікпен жүзеге асыруы қажет. Мұндай көзқарас инклюзивті білім беру жүйесінің сапасын арттыруға және қоғамдағы әлеуметтік теңдікті қамтамасыз етуге ықпал етеді.

Қорытындыға дейінгі бірінші толықтырылған абзац. Инклюзивті білім беру жағдайында мектепке дейінгі жастағы балалармен жеке жұмыс жүргізудің нәтижелілігін арттыру үшін педагог-психологтің қызметі жүйелі талдау мен рефлексияға негізделуі тиіс, өйткені кез келген педагогикалық әрекет өзінің тиімділігін бағалауды және үнемі жетілдіруді қажет етеді. Жұмыс барысында алынған нәтижелерді сараптау, баланың дамуындағы өзгерістерді терең талдау және қолданылған әдістердің тиімділігін анықтау педагог-психологке өзінің кәсіби әрекетін жетілдіруге мүмкіндік береді. Мұндай талдау тек сандық көрсеткіштермен шектелмей, баланың эмоциялық жағдайы, әлеуметтік белсенділігі және тұлғалық өзгерістері сияқты сапалық көрсеткіштерді де қамтуы тиіс. Педагог-психолог баланың жетістіктері мен қиындықтарын жан-жақты қарастыра отырып, оның дамуына ықпал ететін факторларды анықтайды және соның негізінде жаңа жұмыс стратегияларын құрастырады. Сонымен бірге рефлексия процесі маманның өз әрекеттеріне сыни көзқараспен қарауына, кәсіби қателіктерін анықтауға және оларды түзетуге мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде жұмыстың сапасын арттырып, баланың дамуына қолайлы жағдай қалыптастырады. Жеке жұмыс жүргізу барысында алынған тәжірибе педагог-психологтің кәсіби қорын толықтырып, оның болашақтағы әрекеттеріне негіз болады. Мұндай тәжірибені жинақтау және оны ғылыми тұрғыдан жүйелеу білім беру саласындағы инновациялық үрдістердің дамуына ықпал етеді. Сонымен қатар әріптестермен тәжірибе алмасу, кәсіби қауымдастықтарда талқылау жүргізу және ғылыми жарияланымдар арқылы өз тәжірибесін бөлісу педагог-психологтің кәсіби өсуіне жағдай жасайды. Осылайша, жүйелі талдау мен рефлексия жеке жұмыс жүргізудің тиімділігін арттырудың маңызды құралдарының бірі болып табылады.

Қорытындыға дейінгі екінші толықтырылған абзац. Инклюзивті білім беру кеңістігінде педагог-психологтің қызметі тек балалармен жұмыс жүргізумен шектелмей, ол бүкіл білім беру ортасының психологиялық мәдениетін қалыптастыруға бағытталуы тиіс, өйткені қолайлы психологиялық ахуал баланың дамуына тікелей әсер етеді. Педагог-психолог білім беру ұйымындағы барлық қатысушылардың өзара түсіністігін қамтамасыз етуге, толеранттылық пен құрметке негізделген қарым-қатынасты қалыптастыруға ықпал етеді. Мұндай ортада әрбір бала өзін қауіпсіз және қабылданған тұлға ретінде сезінеді, бұл оның психологиялық дамуына оң әсер етеді. Педагог-психолог тәрбиешілер мен ата-аналарға арналған тренингтер, семинарлар және кеңестер ұйымдастыру арқылы олардың психологиялық сауаттылығын арттырады және балалармен жұмыс істеудің тиімді әдістерін

үйретеді. Сонымен бірге білім беру ұйымында инклюзивті мәдениетті қалыптастыру бағытында түрлі жобалар мен іс-шараларды жүзеге асыру маңызды болып табылады. Бұл әрекеттер балалардың өзара қарым-қатынасын жақсартып, олардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Педагог-психологтің кәсіби әрекеті тек түзету-дамыту жұмыстарымен шектелмей, алдын алу шараларын да қамтуы тиіс, өйткені қиындықтардың алдын алу оларды түзетуден әлдеқайда тиімді. Мұндай кешенді жұмыс білім беру ортасының сапасын арттырып, балалардың толыққанды дамуына жағдай жасайды. Инклюзивті білім беру жағдайында педагог-психологтің қызметі қоғамдағы әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етуге бағытталған маңызды әлеуметтік миссия ретінде қарастырылады. Осы тұрғыдан алғанда оның жұмысы тек кәсіби міндет емес, ол үлкен жауапкершілік пен адамгершілік құндылықтарды талап ететін қызмет болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Самуэль Л. Одом (ред.) Расширяя круг: включение детей с ограниченными возможностями в дошкольные программы / пер. с англ. – М.: Teachers College Press, 2002. – 224 с. – ISBN 0-8077-4171-X.

2. Бекжанова Р.С. Мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивті білім беруді ұйымдастырудың психологиялық-педагогикалық негіздері // Балалар мен жасөспірімдер тәрбиесі. – 2023. – №2. – Б. 45-52.

3. Grisham-Brown J., Hemmeter M.L. Blended Practices for Teaching Young Children in Inclusive Settings. – 2nd ed. – Baltimore: Brookes Publishing, 2017. – 384 p. – ISBN 978-1-59857-668-9.

РЕАЛИЗАЦИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ: ПОДХОДЫ К ИНДИВИДУАЛЬНОЙ ПОДДЕРЖКЕ ДЕТЕЙ

Аннотация. В статье всесторонне рассматриваются психолого-педагогические основы индивидуальной работы с детьми дошкольного возраста в условиях инклюзивного образования, подробно анализируется роль педагога-психолога в формировании индивидуальной траектории развития ребенка, а также в научно-публицистическом аспекте описываются эффективные пути взаимодействия с детьми, нуждающимися в особых образовательных потребностях. В содержании исследования комплексно рассматриваются факторы, влияющие на психическое, эмоциональное и социальное развитие ребенка, а также обоснована эффективность методов и форм коррекционно-развивающей работы. Автор раскрывает значимость организации индивидуальной работы с учетом личностных и возрастных особенностей ребенка в условиях дошкольной организации, а также систематизирует лучшие практики психологического сопровождения в инклюзивной среде. В статье теоретические положения сочетаются с практическими рекомендациями, предлагаются конкретные методические решения, направленные на повышение профессиональной компетентности педагога-психолога. Определяется важность создания условий, позволяющих каждому ребенку в полной мере раскрыть свой потенциал в инклюзивном образовательном пространстве, и обосновывается эффективность личностно ориентированного подхода.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дошкольный период, педагог-психолог, индивидуальная работа, особенности развития, коррекционно-развивающая работа, личностно ориентированный подход, психологическая поддержка, социальная адаптация, образовательная среда.

Ниязова Умит Утегеновна
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-модератор
№22 жалпы білім беретін мектеп
Маңғыстау облысы Жаңаөзен қаласы

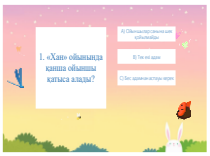

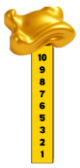
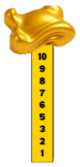
ТАҢҒАЖАЙЫП ЕРТЕГІЛЕР

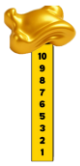
Бөлім	Мәдени мұра. **32 сабақ**
Пәні:	Әдебиеттік оқу
Күні:	
Педагогтің аты-жөні:	Ниязова Умит Утегеновна
Сынып: 4	Қатысқандар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы	Таңғажайып ертегілер
Оқу бағдарламасы насәйкес оқыту мақсаттары	4.1.3.1 шығарманың тақырыбы және қорытынды бөлімі негізінде сюжеттің дамуын болжау, оның себебін түсіндіру 4.2.6.1 кейіпкердің, кейіпкерлердің іс-әрекеті мінез-құлқының өзгеру себептерін мәтіннен тауып, салыстырып бағалау
Сабақтың мақсаты	Сюжеттің дамуын болжау Кейіпкерлердің іс-әрекетін бағалау
Құндылық	Әділдік және жауапкершілік айы «Жауапкершілік - адамгершілік қасиеттің көрінісі»апта дәйексөзі

Сабақ барысы

Сабақтың кезеңі/ уақыты	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Сабақтың басы	**Ұйымдастыру кезеңі:** **Психологиялық ахуал орнату.** -Сәлеметсіздер ме, балалар! Бүгін біз жаңа сабаққа кіріспекпіз, бірақ алдымен, әрқайсымыздың ішімізде күш, батылдық, жылдамдық бар екенін сезінуіміз керек! -Мен Таусоғар сияқты батылмын. -Мен Желаяқ сияқты шапшаңмын. - Мен аң патшасы арыстан сияқты айбаттымын. - Мен ханшайым сияқты сұлумын. **Үй тапсырмасын тексеру**	Оқушылар мұғалім көмегімен сөздерді қайталап, сабаққа назар аударады. «Орамал тастау» ойынын түсіндіреді.	Мадақтау Тамаша! Керемет! Ғажап! «Басбармақ» әдісі **Дескриптор:**	Слайд №1-3 Слайд №4-10

	Ұлттық ойындарымыз **«Ой қозғау» әдісі.** **«Қазына» әдісі** - Ертегінің қандай түрлері бар? - Халық ауыз әдебиетінің түрлері? - Қандай ертегілерді білесіздер? - Қиял-ғажайып ертегілерінің кейіпкерлері? **Сабақтың тақырыбы мен мақсатын хабарлау** **1-тапсырма** **Ұжымдық жұмыс** Есіңе түсір Суреттегі кейіпкерлерге қарап, ертегінің атауын анықтаңдар Алтын балта, 3- сыныпта оқыған «Ақбас торғай» ертегісінің ерекшелігі неде? Таңғажайып кейіпкері бар ертегілерді ата ЖИ «Мультфильм» 	«Хан» ойыны бойынша топ болып сұрақтарға жауап береді. Оқушылар алтын сандық кілтін бұрап, теңгедегі сұрақтарға жауап беріп, жаңа тақырыпты ашады. Суреттегі кейіпкерлерге қарап, ертегінің атауын анықтайды 3- сыныпта оқыған «Ақбас торғай» ертегісінің ерекшелігі туралы ой білдіреді Таңғажайып кейіпкері бар ертегілерді атайды Мультфильм үзінділерін тамашалайды, сұрақтарға жауап береді,	- сұрақтарға жауап береді – 1 балл Өзін-өзі бағалау «Асық» **Дескриптор:** Ертегі атауын анықтайды – 1 балл «Ақбас торғай» ертегісінің ерекшелігі туралы ой білдіреді – 1 балл Таңғажайып кейіпкері бар ертегілерді атайды – 1 балл	 Слайд№ 11-12 Оқулық 112- бет
Сабақ тың ортасы	**2-тапсырма ЖИ flipbook** https://heyzine.com/flip-book/b7dd3df2f0.html **Жеке жұмыс** **«Болжам» әдісі** Түсініп оқы. Ертегінің мазмұнын әрі қарай болжа. Өз болжауыңды ертегі мазмұнымен салыстыр.	Flipbook тан ертегіні түсініп тыңдайды. Ертегінің мазмұнын әрі қарай болжап,айтады	**Дескриптор:** - Түсініп оқиды – 1 балл Өзін-өзі бағалау «Асық» **Дескриптор:** -ертегінің жалғасын болжайды-1б -болжамын ертегі жалғасымен	Оқулық 112-115 -беттер Слайд №13-16

		Сұраққа жауап береді	салыстырады-1б Жарайсың!, Керемет! Жақсы! Талпын!	
Сергіту сәті	**3- тапсырма** **Жұптық жұмыс** Балаға қандай мінездеме еруге болады? Жалмауыз кемпірге мінездеме бер. Wordwall ойынын ойнату https://wordwall.net/resource/37528813 Сергіту сәті «Алдаркөсе мен бай» genially.com сайтында сергіту сәтін жасату	Ертегідегі баланың және жалмауыз кемпірдің мінезін сипаттап кестеге жазады Жұптық жұмыс парақшаларын толтырады.	«Комментарий» арқылы **Дескриптор:** - Кейіпкерлерге мінездеме береді – 1 балл Өзін-өзі бағалау «Асық» «Отшашу» «Басбармақ» арқылы 	Таратпа Парақшалар слайд №17-20
	4 – тапсырма **Топтық жұмыс** **1 топ** Сұрақтарды жауабымен сәйкестендір **2 топ** Кім не айтты? 	1 топ оқушылары, сұрақтарды жауаптарымен сәйкестендіреді. 2 топ оқушылары кейіпкерлерді сөздерімен сәйкестендіреді. 3 топ оқушылары ақиқат және жалған пікірлерді анықтайды.	«Отшашу» арқылы бір-ірін бағалау Дескриптор: - Топтық жұмысқа қатысады – 1 балл Өзін-өзі бағалау «Асық» Мадақтау Тамаша! Керемет! Ғажап!	А3 форматты плакаттар Слайд №21-23

	3 топ Кестені толтыр 			
Сабақтың соңы	**Бекіту «Асықтар» әдісі** - «Алтын сақа»қандай ертегі түріне жатады? - Ертегінің кейіпкерлері? Олар жағымды ма,жағымсыз ба? - Түлкі мен қарлығаш қандай әрекеттер жасады? - Ертегідегі бала қандай?Өмірде сондай балалар бар ма? - Бұл ертегі бізді неге тәрбиелейді? **Рефлексия Жи** Үйге тапсырма Ертегіні мазмұндау	Оқушылар асықтарды басып, сұрақтарға жауап береді. Бүгінгі сабақтан алған білімдерін жинаған ұпайларын өзін-өзі бағалау асық шкаласындағы ұпайлары арқылы анықтайды. Кері байланыс береді.	Дескриптор: - Сұрақтарға жауап береді – 1 балл Өзін-өзі бағалау «Асық» Мадақтау Жарайсың!, Керемет! Жақсы! Талпын! «Басбармақ» арқылы 	Асық бағалау шкалалалары Слайд №24-26

Әлиева Жансая Досбергенкызы
Бастауыш сынып мұғалімі
Қуағаш негізгі орта мектебі
Батыс Қазақстан облысы Шыңғырлау ауданы Қарағаш ауылы

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫН ТИІМДІ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация: мақалада Бастауыш білім беру үдерісінде цифрлық білім беру ресурстарын тиімді пайдаланудың педагогикалық, психологиялық және әдістемелік негіздері жан-жақты талданады. Зерттеу аясында цифрлық технологиялардың оқу процесін дараландыру, шығармашылық қабілетті дамыту, инклюзивті білім беруді қолдау, ата-анамен серіктестікті нығайту және бағалау жүйесін жетілдірудегі мүмкіндіктері қарастырылады. Сонымен қатар цифрлық қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыру мәселесіне назар аударылады. Автор цифрлық ресурстарды ғылыми негізде және үйлесімді қолдану бастауыш сынып оқушысының танымдық белсенділігін арттырып, функционалдық сауаттылығын дамытуға ықпал ететінін негіздейді.

Кілт сөздер: цифрлық білім беру ресурстары, бастауыш сынып, интерактивті оқыту, инклюзивті білім беру, қалыптастырушы бағалау, цифрлық қауіпсіздік, функционалдық сауаттылық, педагогикалық инновация, білім беруді цифрландыру.

Бастауыш сыныпта цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану – қазіргі білім беру жүйесінің стратегиялық бағыты ғана емес, баланың танымдық әлемін жаңа сапалық деңгейге көтеретін әлеуметтік-педагогикалық құбылыс. XXI ғасыр баласы ақпараттық кеңістікте өсіп келеді, сондықтан мектеп те сол кеңістіктің заңдылықтарына бейімделуі тиіс. Алайда цифрландыруды тек техникалық құралдармен шектеу жеткіліксіз; оның мәні – білім мазмұнын жаңаша ұсыну, баланың белсенді қатысуына мүмкіндік беру және оқу үдерісін дараландыру. Бастауыш сынып мұғалімі үшін цифрлық ресурс – жай ғана көрнекілік емес, ол оқушының ойлауын дамытатын, қызығушылығын оятатын және оқу мотивациясын арттыратын пәрменді құрал.

Осы тұрғыдан алғанда, цифрлық білім беру ресурстары бастауыш жастағы балалардың психологиялық ерекшеліктерімен үйлесуі тиіс. Бұл кезеңде оқушының қабылдауы бейнелік сипатта, зейіні тұрақсыз, ал эмоциялық реакциясы басым болады. Сондықтан интерактивті тапсырмалар, анимациялық бейнематериалдар, дыбыстық сүйемелдеу мен ойын элементтері баланың оқу материалын жеңіл әрі терең меңгеруіне ықпал етеді. Мұғалім цифрлық платформаларды орынды қолдана отырып, абстрактілі ұғымдарды нақты бейнелер арқылы түсіндіре алады, мысалы математикадағы есептің шарты анимация арқылы берілсе, дүниетану сабағында табиғи құбылыстарды бейнемодельдеу арқылы көрсетуге болады. Мұндай тәсілдер оқушының елестету қабілетін арттырып, логикалық ойлауын жүйелейді.

Сонымен қатар цифрлық ресурстар оқу үдерісін дараландыруға мүмкіндік береді, бұл бастауыш сынып үшін ерекше маңызды. Әр баланың оқу қарқыны, қабылдау деңгейі, қызығушылығы әртүрлі болғандықтан, бірізді дәстүрлі әдіс барлығына бірдей тиімді бола бермейді. Ал цифрлық тапсырмалар деңгейлеп берілуі, автоматты кері байланыс ұсынуы және оқушының жеке жетістігін тіркеуі арқылы білім сапасын нақты бақылауға жағдай жасайды. Мұғалім электрондық журналдар мен білім беру платформаларының аналитикалық мүмкіндіктерін пайдаланып, әр оқушының даму траекториясын анықтай алады. Бұл педагогикалық шешімдерді дәлелді қабылдауға негіз болады.

Бұдан бөлек, цифрлық білім беру ресурстары оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға ықпал етеді. Қазіргі қоғамда ақпаратты іздеу, іріктеу, талдау және оны қауіпсіз пайдалану дағдылары негізгі құзыреттер қатарына жатады. Бастауыш сыныптан

бастап оқушы қарапайым электрондық мәтінмен жұмыс істеуді, мультимедиалық материалды түсінуді, интернеттегі ақпараттың шынайылығын ажыратуды үйренуі тиіс. Мұғалім бұл үдерісте бағыттаушы рөл атқарады: ол тек білім беріп қана қоймай, цифрлық мәдениеттің негізін қалайды. Осылайша цифрлық ресурстар оқу пәнінің мазмұнын толықтырып қана қоймай, өмірлік дағдыларды қалыптастыру алаңына айналады.

Алайда цифрлық технологияларды қолдану педагогтың кәсіби даярлығын талап етеді. Бастауыш сынып мұғалімі тек пәндік біліммен шектелмей, цифрлық құралдарды әдістемелік тұрғыдан тиімді қолдана білуі қажет. Интерактивті тақтамен жұмыс, онлайн платформаларда тапсырма құрастыру, мультимедиалық презентация әзірлеу, цифрлық қауіпсіздік ережелерін сақтау – мұның барлығы қазіргі мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің құрамдас бөлігі. Сондықтан үздіксіз кәсіби даму, тәжірибе алмасу, вебинарлар мен курстарға қатысу педагогтың заман талабына сай болуын қамтамасыз етеді.

Цифрлық ресурстарды пайдалану сабақ құрылымына да өзгеріс енгізеді. Дәстүрлі түсіндіру мен бекіту кезеңдері интерактивті форматқа ауысып, оқушының белсенді әрекетіне негізделеді. Мысалы, жаңа тақырыпты бейнесабақ арқылы ашып, кейін онлайн викторинамен бекіту немесе топтық цифрлық жоба ұйымдастыру оқушылардың ынтымақтастық дағдысын дамытады. Мұндай сабақтарда мұғалім ақпарат көзі емес, оқу процесінің ұйымдастырушысы және кеңесшісі рөлін атқарады. Бұл өзгеріс педагогикалық парадигманың трансформациясын көрсетеді.

Сонымен бірге цифрлық білім беру ресурстарын қолдануда тепе-теңдік сақтау мәселесі де өзекті. Бастауыш жастағы бала үшін экран алдында ұзақ отыру денсаулыққа кері әсер етуі мүмкін, сондықтан санитарлық нормаларды сақтау, цифрлық және дәстүрлі әдістерді үйлестіру маңызды. Қағаз кітаппен жұмыс, жазу, сурет салу, ауызша пікір алмасу сияқты дәстүрлі әрекеттер баланың моторикасын және коммуникативтік қабілетін дамытады. Демек, цифрлық құралдар оқу үдерісін толықтыратын, бірақ оны толық алмастырмайтын компонент ретінде қарастырылуы тиіс.

Бастауыш сыныпта цифрлық білім беру ресурстарын тиімді пайдаланудың келесі маңызды қыры – оқушының шығармашылық әлеуетін дамыту. Цифрлық орта баланың тек дайын ақпаратты қабылдауына емес, оны өңдеп, қайта құрастырып, жаңа өнім жасауына мүмкіндік береді. Мысалы, қарапайым цифрлық әңгіме құрастыру, суреттерден бейнежоба әзірлеу, дыбыстық жазба жасау немесе интерактивті плакат дайындау арқылы оқушы білімді репродуктивті деңгейден конструктивті деңгейге көтереді. Мұндай тапсырмалар баланың қиялын, тіл байлығын және зерттеушілік дағдысын дамытады. Осылайша цифрлық ресурстар бастауыш сыныпта жобалық оқытудың мазмұнын байытып, баланың өзіндік пікірін қалыптастыруға жағдай жасайды.

Цифрлық білім беру кеңістігі инклюзивті білім беру үдерісінде де ерекше рөл атқарады. Әртүрлі білім беру қажеттілігі бар оқушылар үшін мәтінді дыбыстау, қаріп өлшемін өзгерту, бейнематериалдарды субтитрмен ұсыну, тапсырмаларды жеңілдетілген форматта беру сияқты мүмкіндіктер оқытудың қолжетімділігін арттырады. Бұл бастауыш сыныпта ерекше маңызды, себебі дәл осы кезеңде оқу дағдылары қалыптасады. Мұғалім цифрлық құралдардың бейімделгіш функцияларын пайдалану арқылы әр баланың әлеуетін ашуға жағдай жасайды. Нәтижесінде сыныптағы әлеуметтік теңдік пен психологиялық жайлылық сақталады.

Бұдан әрі цифрлық ресурстар ата-анамен серіктестікті нығайтудың тиімді тетігі бола алады. Электрондық күнделік, онлайн кері байланыс, цифрлық портфолио арқылы ата-ана баласының жетістігін жедел бақылап, оқу процесіне белсенді қатысады. Бұл педагогикалық үштік одақтың мұғалім, оқушы, ата-ана өзара ықпалдастығын күшейтеді. Бастауыш сынып кезеңінде отбасының қолдауы ерекше маңызға ие болғандықтан, цифрлық коммуникация білім сапасын арттырудың қосымша факторы ретінде қарастырылады.

Сонымен қатар цифрлық ресурстар оқу нәтижесін бағалаудың жаңа мәдениетін қалыптастырады. Қалыптастырушы бағалау элементтері автоматтандырылған тесттер, интерактивті жаттығулар, онлайн сауалнамалар арқылы жүзеге асырылады. Мұндай формат

оқушыға өз қатесін дереу көруге және түзетуге мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде рефлексия жасау дағдысын дамытады. Бастауыш сыныпта өзін өзі бағалау қабілетін қалыптастыру баланың жауапкершілігін арттырып, оқу әрекетіне саналы қатысуын қамтамасыз етеді.

Цифрлық ортада қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыру да мұғалімнің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Киберқауіпсіздік ережелерін түсіндіру, жеке мәліметтерді қорғау, интернет этикасын сақтау мәселелері бастауыш сыныптан бастап қарастырылуы тиіс. Баланың цифрлық кеңістіктегі мінез-құлқы оның тұлғалық дамуына әсер етеді. Сондықтан мұғалім тек білім беруші емес, цифрлық ортадағы мінез-құлық нормаларын қалыптастырушы тұлға ретінде әрекет етеді.

Бастауыш сыныпта цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану оқу мазмұнын байытып қана қоймай, педагогикалық үдерістің құрылымын, бағалау жүйесін, ата-анамен байланыс формасын және инклюзивті ортаны жаңғыртады. Бұл үдеріс мұғалімнің ғылыми негізделген, әдістемелік тұрғыдан сауатты және баланың жас ерекшелігін ескеретін кәсіби әрекетін талап етеді. Саналы ұйымдастырылған цифрлық білім беру кеңістігі бастауыш сынып оқушысын дербес, жауапты және ақпараттық қоғам талаптарына бейім тұлға ретінде қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Осы айтылғандардың барлығы бастауыш сыныпта цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану тек техникалық жаңашылдық емес, педагогикалық мәдениеттің жаңа деңгейі екенін дәлелдейді. Ол мұғалімнің кәсіби шеберлігімен, әдістемелік сауаттылығымен және баланың жас ерекшелігін терең түсінуімен тығыз байланысты. Дұрыс ұйымдастырылған цифрлық орта оқушының шығармашылығын дамытып, білім алуға деген ішкі уәжін күшейтеді және оны ақпараттық қоғамның белсенді мүшесі ретінде қалыптастырады. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімі үшін цифрлық ресурстарды саналы, ғылыми негізде және тәрбиелік мақсатпен қолдану – бүгінгі білім беру жүйесінің басты талаптарының бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңы. – Астана, 2007.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2010.
3. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2008. – 272 с.
4. Роберт И.В. Современные информационные технологии в образовании. – М.: Школа-Пресс, 2010. – 208 с.
5. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М.: Педагогика, 2009. – 192 с.
6. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий. – М.: НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.
7. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании. – М.: Академия, 2008. – 192 с.

Утебаева Динара Юмагазеевна
Бастауыш сынып мұғалімі
Қуағаш негізгі орта мектебі
Батыс Қазақстан облысы Шыңғырлау ауданы Қарағаш ауылы

AI ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АУДАН ЕСЕПТЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ

Аннотация: мақалада AI технологиялары арқылы бастауыш сынып оқушыларының аудан есептеу дағдыларын арттырудың ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Жасанды интеллект технологияларының визуализация, дараландыру, алгоритмдік талдау және деректерге негізделген бағалау мүмкіндіктері бастауыш математика курсындағы геометриялық ұғымдарды саналы меңгеруге ықпал ететіні негізделеді. Сонымен қатар кеңістіктік ойлауды дамыту, пәнаралық ықпалдастықты жүзеге асыру, геймификация элементтерін қолдану және цифрлық қауіпсіздік талаптарын сақтау мәселелері талданады. Автор AI құралдарын педагогикалық тұрғыдан сауатты пайдалану арқылы оқушылардың функционалдық математикалық сауаттылығын қалыптастыру жолдарын ұсынады.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, бастауыш білім, аудан есептеу, математикалық құзыреттілік, кеңістіктік ойлау, дараланған оқыту, алгоритмдік талдау, геймификация, цифрлық педагогика, қалыптастырушы бағалау.

Қазіргі цифрлық трансформация дәуірінде бастауыш білім беру мазмұны тек дәстүрлі әдістермен шектелмей, жасанды интеллект мүмкіндіктерімен толықтырылып келеді. Әсіресе математика пәнінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда AI құралдарының әлеуеті айрықша. Бастауыш сыныпта аудан есептеу дағдысы тек формуланы жаттаумен шектелмей, кеңістіктік ойлау, логикалық талдау және өмірлік жағдаяттарды модельдеу қабілеттерімен ұштасуы тиіс. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімі үшін AI көмегімен аудан есептеу құзыреттілігін арттыру мәселесі әдістемелік жаңашылдықты, педагогикалық икемділікті және цифрлық сауаттылықты талап ететін өзекті бағыт болып табылады.

Аудан ұғымы бастауыш сынып оқушысы үшін абстрактілі түсінік болуы мүмкін, себебі ол көзге көрінетін пішін мен оның сандық сипаттамасы арасындағы байланысты түсінуді қажет етеді. Осы кезеңде AI негізіндегі интерактивті платформалар геометриялық фигураларды визуализациялау, оларды түрлендіру және нақты уақыт режимінде есептеу мүмкіндігін ұсынады. Мысалы, цифрлық ортада тік төртбұрыштың қабырғаларын өзгерткен сайын аудан мәнінің қалай өзгеретінін динамикалық түрде көрсету оқушының себеп салдарлық байланысты түсінуіне ықпал етеді. Мұндай тәсіл формуланы механикалық қолданудан гөрі, оның мәнін саналы ұғынуға жол ашады.

Сонымен қатар AI технологиялары оқытуды дараландыру қағидатын тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Әр оқушының математикалық дайындығы мен қабылдау қарқыны әртүрлі болғандықтан, жасанды интеллект негізіндегі жүйелер тапсырмаларды күрделілік деңгейіне қарай автоматты түрде бейімдей алады. Бір оқушыға қарапайым шаршы мен тіктөртбұрыш ауданы ұсынылса, екіншісіне күрделі фигураларды бөліктерге жіктеу арқылы аудан табу тапсырмасы берілуі мүмкін. Бұл дифференциация мұғалімнің уақытын үнемдеп қана қоймай, әр баланың жеке білім траекториясын қалыптастыруға жағдай жасайды.

Аудан есептеу құзыреттілігі тек есеп шығару дағдысымен шектелмей, өмірлік жағдаяттарда қолдану қабілетімен өлшенеді. Осы тұрғыда AI көмегімен модельденген практикалық тапсырмалар ерекше рөл атқарады. Мысалы, сынып бөлмесінің еденін қаптау үшін қанша материал қажет екенін анықтау немесе мектеп ауласындағы ойын алаңының ауданын есептеу секілді жобалық тапсырмалар оқушылардың пәнге қызығушылығын

арттырады. Жасанды интеллект мұндай есептерді визуалды симуляция арқылы ұсынып, нәтижені бірнеше тәсілмен тексеруге мүмкіндік береді. Нәтижесінде математикалық білім өмірмен ұштасып, функционалдық мәнге ие болады.

Бастауыш сынып мұғалімі үшін AI құралдарын қолдану тек техникалық дағды емес, педагогикалық стратегияны қайта қарауды талап етеді. Мұғалім бағыттаушы, кеңесші рөлін атқарып, оқушының дербес ізденісіне жағдай жасайды. Мысалы, AI ұсынған қате жауаптарды талдау арқылы оқушылармен бірге қатенің себебін анықтау метатанымдық дағдыларды дамытады. Бұл үдеріс оқушыны тек нәтиже алуға емес, ойлау процесін түсінуге үйретеді. Осылайша жасанды интеллект білім алушының танымдық белсенділігін арттыру құралына айналады.

Сонымен бірге AI негізіндегі талдау жүйелері оқушылардың үлгерімін нақты деректер арқылы бағалауға мүмкіндік береді. Аудан есептеу тапсырмаларын орындау барысында жиі жіберілетін қателер, уақыт көрсеткіші, есеп шығару стратегиялары туралы мәліметтер мұғалімге әдістемелік шешім қабылдауда көмек береді. Мұндай деректерге сүйенген оқыту тәсілі дәстүрлі бақылау жұмыстарына қарағанда анағұрлым тиімді, себебі ол оқушының нақты қиындықтарын айқындап, түзету жұмыстарын жедел ұйымдастыруға жағдай жасайды.

Алайда AI қолдану барысында педагогикалық тепе теңдік сақталуы тиіс. Технология оқытушының орнын алмастырмайды, керісінше оның кәсіби қызметін қолдайтын құрал ретінде қарастырылады. Бастауыш жастағы балалар үшін тірі қарым қатынас, мұғалімнің қолдауы мен эмоционалдық қолпаштауы аса маңызды. Сондықтан AI құралдарын сабақ құрылымына кіріктіру кезінде жас ерекшелік психологиясы мен санитарлық талаптар ескерілуі қажет. Бұл талаптарды сақтау оқыту сапасын төмендетпей, керісінше арттыруға мүмкіндік береді.

AI көмегімен аудан есептеу құзыреттілігін арттыруда маңызды жаңа бағыттардың бірі – кеңістіктік ойлауды когнитивтік нейропедагогика тұрғысынан дамыту болып табылады. Бастауыш жастағы балалардың ми құрылымында визуалды қабылдау мен нақты әрекет арқылы үйрену басым болғандықтан, жасанды интеллект негізіндегі 3D модельдеу құралдары геометриялық түсініктерді тереңдетуге ықпал етеді. Мысалы, жазық фигураны бөліктерге бөліп қайта құрастыру, тор көзді өрісте фигураны толықтыру немесе күрделі пішінді қарапайым элементтерге жіктеу процестері оқушының анализ және синтез қабілетін жетілдіреді. Бұл тәсіл аудан формуласының мәнін жаттап алудан гөрі, оны құрастыру логикасын түсінуге бағыттайды, ал мұндай танымдық әрекет ұзақ мерзімді есте сақтауды қамтамасыз етеді.

Қосымша маңызды аспектінің бірі – алгоритмдік ойлау мен математикалық тіл мәдениетін қалыптастыру. AI платформалары оқушының есеп шығару қадамдарын кезең-кезеңімен тіркеп, әр әрекеттің қисындылығын талдауға мүмкіндік береді. Мұғалім осы деректерді пайдалана отырып, балаларға есеп шығару алгоритмін құруды, өз шешімін дәлелдеуді және математикалық терминдерді дұрыс қолдануды үйрете алады. Нәтижесінде аудан есептеу тек арифметикалық амалдар жиынтығы емес, логикалық құрылым ретінде қабылданады. Бұл дағды болашақта алгебра мен геометрияны меңгеруге берік негіз қалайды.

Сонымен қатар пәнаралық ықпалдастық мүмкіндігі де кеңейеді. AI көмегімен математика сабағын еңбекке баулу, бейнелеу өнері немесе дүниетану пәндерімен байланыстыруға болады. Мысалы, қағаздан макет жасау кезінде оның беткі ауданын есептеу, мектеп ауласын көгалдандыру жобасында жер телімінің ауданын анықтау немесе ұлттық ою өрнектердің геометриялық құрылымын талдау арқылы оқушылар математиканың өмірдегі қолданысын көреді. Бұл интеграция баланың пәнге қызығушылығын арттырып қана қоймай, ұлттық мазмұнды цифрлық технологиямен үйлестіруге мүмкіндік береді.

Тағы бір жаңа бағыт – ойын технологияларын AI арқылы жетілдіру. Бастауыш сынып оқушылары үшін ойын элементтері мотивацияның негізгі көзі болып табылады. Жасанды интеллект негізіндегі адаптивті математикалық ойындарда оқушы белгілі бір деңгейден өту үшін ауданға байланысты есептерді орындайды, ал жүйе оның жетістігін саралап, келесі

кезеңді автоматты түрде ұсынады. Мұндай геймификация оқу үдерісін бәсекелестік емес, қызығушылыққа негізделген форматқа айналдырады. Сонымен бірге ойын барысында жіберілген қателер бірден талданып, түзету мүмкіндігі беріледі, бұл қалыптастырушы бағалаудың тиімділігін арттырады.

AI қолдану барысында цифрлық қауіпсіздік пен академиялық адалдық мәселесіне де назар аудару қажет. Бастауыш сынып мұғалімі оқушыларға дайын жауапты көшіру емес, ойлау процесін түсіну маңызды екенін түсіндіруі тиіс. Сондықтан тапсырмаларды орындау кезінде AI тек көмекші құрал ретінде пайдаланылып, соңғы шешімді оқушының өзі негіздеуі талап етіледі. Бұл тәсіл технологияға тәуелділікті болдырмай, дербес ойлау мәдениетін қалыптастырады.

Осылайша, AI көмегімен бастауыш сынып оқушыларының аудан есептеу құзыреттілігін арттыру білім беру үдерісін жаңаша ұйымдастыруға жол ашады. Жасанды интеллект визуализация, дараландыру, деректерге негізделген талдау және өмірлік модельдеу арқылы математикалық білімді терең әрі саналы меңгеруге ықпал етеді. Бастауыш сынып мұғалімі осы мүмкіндіктерді әдістемелік тұрғыдан сауатты пайдалана отырып, оқушылардың кеңістіктік ойлауын, логикалық қабілетін және функционалдық сауаттылығын жүйелі дамытуға қол жеткізе алады. Нәтижесінде цифрлық технология мен педагогикалық шеберлік үйлесім тауып, сапалы білім берудің жаңа деңгейі қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Нұр-Сұлтан, 2019.
2. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – Москва: Педагогика, 1991. – 480 с.
3. Пиаже Ж. Психология интеллекта. – Москва: Прогресс, 2003. – 352 с.
4. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – Москва: Педагогика, 1989. – 192 с.
5. Mayer R.E. Multimedia Learning. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009. – 304 p.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАВЫКОВ ВЫЧИСЛЕНИЯ ПЛОЩАДИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ПОСРЕДСТВОМ AI-ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация: В статье рассматриваются научно-методические основы совершенствования навыков вычисления площади у учащихся начальных классов посредством AI-технологий. Обосновывается, что возможности технологий искусственного интеллекта в области визуализации, индивидуализации обучения, алгоритмического анализа и оценивания на основе данных способствуют осознанному усвоению геометрических понятий в рамках курса математики начальной школы. Наряду с этим анализируются вопросы развития пространственного мышления, реализации междисциплинарной интеграции, использования элементов геймификации и соблюдения требований цифровой безопасности. Автор предлагает пути формирования функциональной математической грамотности учащихся посредством педагогически грамотного и целесообразного использования инструментов искусственного интеллекта.

Ключевые слова: искусственный интеллект, начальное образование, вычисление площади, математическая компетентность, пространственное мышление, индивидуализированное обучение, алгоритмический анализ, геймификация, цифровая педагогика, формативное оценивание.

Каражанова Сериккуль Ермекбаевна
Бастауыш сынып мұғалімі
№72 орта мектебі КММ
Қызылорда облысы Арал ауданы Жетес би ауылдық округі Райым ауылы

ЖОБАЛЫҚ ОҚЫТУ – БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ БЕЛСЕНДІ ОҚУ ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ

Аннотация: мақалада бастауыш сыныпта жобалық оқыту технологиясын енгізудің педагогикалық мәні, тиімді әдістері мен практикалық аспектілері қарастырылады. Автор оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру, шығармашылық қабілеттерін дамыту, зерттеу және презентация жасау арқылы білімді практикалық тұрғыда меңгеру мәселелерін талдайды. Мақалада жобалық оқытуды ұйымдастырудың кезеңдері, педагог рөлі және сабақта қолданылатын әдіс-тәсілдер сипатталған.

Кілт сөздер: жобалық оқыту, бастауыш сынып, танымдық белсенділік, зерттеу дағдылары, шығармашылық қабілет, презентация жасау, педагогикалық әдістеме.

Бастауыш сыныптағы білім беру үрдісінде оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың маңызды жолдарының бірі – жобалық оқыту технологиясын енгізу. Бұл технологияның негізгі идеясы – білімді тек беріп қана қоймай, оны ізденіс, тәжірибе және шығармашылық арқылы меңгеруге бағыттау. Жобалық оқыту балалардың жеке қабілеттерін дамытуға, өздігінен ақпарат іздеуге, зерттеу жүргізуге және өз идеяларын ұсынуға мүмкіндік береді. Бастауыш сыныпта жобалық оқыту арқылы оқу процесі дәстүрлі сабақ формасынан инновациялық тәсілдерге көшуге жол ашады, бұл оқушылардың танымдық қызығушылығын оятады және олардың оқу мотивациясын арттырады.

Жобалық оқыту технологиясын бастауыш сыныпта қолдану кезінде педагог алдымен оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеруі тиіс. Балалар шағын жобалардан бастап, қарапайым тақырыптарды зерттеуден бастауға үйренеді. Мысалы, табиғат тақырыбында шағын эксперименттер жасау, қоршаған ортаны бақылау, жануарлар мен өсімдіктердің ерекшеліктерін салыстыру арқылы мәліметтер жинау сияқты іс-әрекеттер балалардың логикалық ойлау қабілетін, зерттеу дағдыларын және сөйлеу мәдениетін дамытады. Бұл үрдісте әр оқушы өз рөлін алады, жеке тапсырмаларды орындайды және топтық жұмысқа араласады.

Жобалық оқыту балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда ерекше маңызға ие. Бұл технология арқылы балалар тек ақпаратты қабылдаушы ғана емес, оны өңдеуші және өндіруші рөлінде де болады. Оқушылар өз идеяларын бейнелеу, мәтін түрінде құрастыру, сызба және схема жасау арқылы білдіреді. Мұндай тәсіл логикалық ойлауды, жоспарлау қабілетін және жүйелі сөйлеуді дамытады. Сонымен қатар, балалар бір-бірінің ойларын тыңдауды, топтық талқылауларға қатысуды, пікірталас жүргізуді үйренеді, бұл коммуникативтік дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді.

Жобалық оқыту технологиясы сабақ жоспарында интеграциялық тәсілмен қолданылады. Мысалы, қазақ тілі мен әдебиеті сабағында балалар өздері қысқа әңгіме немесе поэтикалық шығарма жасай алады; математика сабағында – жинақталған мәліметтерді кесте, диаграмма түрінде көрсетуге үйренеді; табиғат пәндерінде – эксперимент нәтижелерін жүйелеу және қорытынды шығару. Бұл тәсіл пәндер арасындағы байланысты көрсетіп, оқушылардың ойлау деңгейін арттырады және алған білімін практикалық өмірде қолдануға үйретеді.

Бастауыш сынып мұғалімі үшін жобалық оқытуды тиімді енгізу бірнеше кезеңнен тұрады. Бірінші кезеңде – тақырыпты таңдау және жобаның мақсатын нақты анықтау, екінші кезеңде – қажетті ақпаратты іздеу және жинау, үшінші кезеңде – мәліметтерді өңдеу, топтық талқылау және қорытындылау, төртінші кезеңде – нәтиже бойынша презентация жасау және

қорытынды жасау. Мұғалім бұл үдерісте бағыттаушы, кеңесші және бақылаушы рөлін атқарады, ал балалар белсенді қатысушылар болады.

Бастауыш сыныпта жобалық оқытуды енгізу оқушылардың оқу жетістіктерін арттыруға, олардың өзін-өзі басқару дағдыларын қалыптастыруға, шығармашылық ойлау қабілетін дамытуға және жаңа ақпаратты өңдеу қабілетін жетілдіруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл технология балалардың сыни тұрғыдан ойлауын қалыптастырады, проблемаларды шешу қабілетін дамытады, өз пікірін дәлелдей білуге үйретеді. Жобалық оқыту сабақта интерактивтік және мультимедиялық ресурстарды қолданумен толықтырылған кезде оның тиімділігі жоғарылайды.

Жобалық оқыту технологиясын бастауыш сыныпта қолдану балалардың білімге деген қызығушылығын арттыруға және оқу мотивациясын күшейтуге мүмкіндік береді. Бұл тәсіл балаларды тек қабылдаушы емес, белсенді ізденуші ретінде дамытады. Мысалы, тақырыпты таңдаудан бастап, ақпарат жинау, зерттеу жүргізу, мәліметтерді жүйелеу және қорытынды жасау – барлық кезеңдерде оқушылар зерттеуші ретінде әрекет етеді. Жобалық тапсырмалар топтық және даралық жұмыстар арқылы ұйымдастырылады, бұл өз кезегінде балалардың әлеуметтік дағдыларын, жауапкершілік сезімін, өзара көмектесуді дамытуға септігін тигізеді.

Бастауыш сыныпта жобалық оқытудың тиімділігі педагогикалық бақылау мен бағыттаушы рөл арқылы артады. Мұғалім жобаның тақырыбын, мақсат-міндетін нақтылайды, оқушыларға ресурстарды таңдауға және ақпаратты талдауға көмектеседі, сонымен қатар нәтижелерін қорытындылап, презентация түрінде ұсынуға мүмкіндік береді. Бұл әдіс балалардың логикалық ойлау, жоспарлау, жүйелі сөйлеу, сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін дамытады.

Қазіргі білім беру процесінде жобалық оқыту оқушылардың пәндік білімін тереңдетіп қана қоймай, олардың шығармашылық қабілеттерін, коммуникативтік дағдыларын, өз пікірін дәлелдей білу қабілетін қалыптастырады. Мультимедиялық ресурстарды, онлайн платформаларды, практикалық материалдарды қолдану арқылы сабақтарды интерактивтік етуге болады. Сонымен қатар, жобалық оқыту әр пәнге бейімделіп, интеграциялық тәсілмен жүзеге асырылса, оқушылардың танымдық белсенділігі мен оқуға деген қызығушылығы одан әрі артады. Жобалық оқыту технологиясы бастауыш сыныпта оқушылардың өздігінен білім алу қабілетін қалыптастыруға ерекше ықпал етеді. Бұл тәсіл оқушыларға тек ақпарат қабылдаушы емес, зерттеуші және шығармашыл тұлға ретінде әрекет етуге мүмкіндік береді. Сабақта жобалық жұмыс кезінде балалар нақты мәселені шешуге бағытталады, өздерінің идеяларын талқылайды, эксперимент жүргізеді және қорытынды шығарады. Мұндай әрекеттер олардың ойлау қабілетін, логикалық пайымдауын және ақпаратты өңдеу дағдыларын дамытады. Сонымен қатар, жобаға қатысу барысында балалар бір-бірімен қарым-қатынас жасап, топтық жұмыс дағдыларын меңгереді, бұл олардың әлеуметтік және коммуникативтік қабілеттерін жетілдіреді.

Жобалық оқыту сабақ құрылымын өзгертуді талап етеді, өйткені мұнда дәстүрлі «оқушы тыңдаушы, мұғалім баяндамашы» форматы орнына интерактивтік, ізденушілік әдістер енгізіледі. Мұғалім балаларға бағыт-бағдар көрсетіп, ресурс таңдау, ақпарат жинау, зерттеу жүргізу сияқты кезеңдерді қадағалайды. Балалардың әрқайсысы жеке және топтық тапсырмаларды орындап, өз нәтижелерін қорғау арқылы өзіне сенімділік пен жауапкершілік сезімін қалыптастырады. Бұл әдіс оқушылардың өз бетінше ойлауын, шығармашылық идеяларды ұсыну қабілетін және проблемаларды шешу дағдыларын жетілдіреді.

Жобалық оқытуды пәндерге интеграциялық тәсілде енгізу тиімділікті арттырады. Мысалы, қазақ тілі мен әдебиет сабақтарында балалар өздерінің шағын әңгімелерін немесе поэтикалық шығармаларын жасау арқылы тілдік және әдеби қабілеттерін жетілдіреді, ал математика сабақтарында – жинақталған мәліметтерді кесте, диаграмма түрінде көрсету арқылы аналитикалық дағдыларын дамытады. Табиғатқа қатысты тақырыптарда балалар эксперимент жасап, бақылау нәтижелерін жүйелеп, қорытынды шығарады. Бұл тәсіл

оқушылардың пәндік білімін тереңдетіп, оларды нақты өмірлік жағдайларда қолдануға дайындайды.

Жобалық оқытудың тағы бір маңызды аспектісі – мультимедиялық және цифрлық ресурстарды қолдану арқылы сабақтарды интерактивтік ету. Балалар электрондық презентациялар жасау, бейнематериалдар мен онлайн платформаларды пайдалану арқылы өз зерттеулерін көрсетуге, қорытындысын дәлелді түрде ұсынуға үйренеді. Бұл әдіс олардың ақпаратты талдау, салыстыру және бағалау қабілетін жетілдіреді, сонымен қатар білім алу процесіне қызығушылығын арттырады.

Сабақтағы жобалық жұмыстар тек оқу мақсатымен шектелмей, балалардың тұлғалық дамуына да ықпал етеді. Жоба арқылы балалар өз пікірін білдіруді, топ ішінде әртүрлі рөлдерде әрекет етуді, бір-бірімен ынтымақтастықта болуды үйренеді. Бұл олардың әлеуметтік, эмоционалды және коммуникативтік дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жобалық тапсырмалар балалардың шығармашылық әлеуетін ашуға, өздігінен іздену дағдыларын қалыптастыруға және өмір бойы үйренуге қызығушылықтарын арттыруға жағдай жасайды.

Жобалық оқытуды жүйелі түрде қолдану бастауыш сыныпта оқу процесін тиімді әрі мазмұнды етеді, балалардың оқу жетістіктерін арттырады және олардың болашақта кешенді ойлау қабілетін дамытуға негіз қалайды. Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, мұндай технология сабақтарды қызықты, нәтижелі, оқушылар үшін тартымды етіп қана қоймай, олардың пәнге деген қызығушылығын арттырады, шығармашылық және зерттеу дағдыларын қалыптастырады. Осылайша, жобалық оқыту технологиясын бастауыш сыныпта қолдану – заманауи педагогикадағы тиімді әдіс. Ол оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, олардың шығармашылық, коммуникативтік және зерттеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Бұл технология сабақтарды қызықты және нәтижелі етеді, балалардың білімге деген қызығушылығын оятады және олардың өмір бойы үйрену қабілетін қалыптастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Кожанов, А. Ж. Инновационные технологии в начальной школе / А. Ж. Кожанов. — Алматы: Білім, 2020. — 224 с.
2. Петрова, Е. И. Проектное обучение в начальной школе / Е. И. Петрова. — Москва: Просвещение, 2018. — 192 с.

ПРОЕКТНОЕ ОБУЧЕНИЕ – СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ АКТИВНОЙ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация: В статье рассматриваются педагогическая сущность, эффективные методы и практические аспекты внедрения технологии проектного обучения в начальной школе. Автор анализирует вопросы повышения познавательной активности учащихся, развития творческих способностей, формирования исследовательских навыков, а также практического освоения знаний посредством исследовательской и презентационной деятельности. В статье описываются этапы организации проектного обучения, роль педагога, а также методы и приемы, применяемые на уроках.

Ключевые слова: проектное обучение, начальная школа, познавательная активность, исследовательские навыки, творческие способности, презентационная деятельность, педагогическая методика.

Кайсыкова Асель Бакитовна
Арнайы педагог
Көктұма қазақ орта мектебі
Жетісу облысы Алакөл ауданы Көктұма ауылы

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫҢ АТА-АНАЛАРЫНА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУ МОДЕЛЬДЕРІ

Аннотация. Мақалада жалпы білім беретін қазақ орта мектебінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың ата-аналарына психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу көрсетудің теориялық және практикалық мәселелері қарастырылады. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланың білім алуындағы нәтижелілік тек педагогикалық түзету-дамыту жұмыстарына ғана емес, ата-ананың баланың ерекшеліктерін түсінуіне, эмоционалдық қолдау көрсетуіне және мектеп мамандарымен тиімді серіктестік орнатуына да байланысты екені негізделеді. Арнайы педагогтің ата-анамен өзара әрекеттесуіндегі негізгі бағыттар айқындалып, ақпараттық-консультативтік, психологиялық қолдау, педагогикалық ағарту, жеке сүйемелдеу және серіктестікке негізделген модельдердің мазмұны ұсынылады. Сонымен қатар ата-анамен жұмысты ұйымдастырудың кезеңдері, тиімді әдістері мен практикалық формалары сипатталады. Мақалада арнайы педагогтің үйлестіруші рөліне ерекше мән беріліп, «мектеп – арнайы педагог – ата-ана – бала» арасындағы тұрақты өзара байланысты қалыптастырудың маңызы көрсетіледі.

Түйін сөздер: ерекше білім беру қажеттіліктері, арнайы педагог, ата-ана, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу, инклюзивті білім беру, ата-анамен жұмыс, жеке қолдау, педагогикалық серіктестік, түзете-дамыту жұмысы.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының бірі – әрбір баланың білім алуға тең мүмкіндігін қамтамасыз ету және оның жеке ерекшеліктерін ескере отырып, қолайлы білім беру ортасын қалыптастыру. Жалпы білім беретін мектептерде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім алу үдерісіне қосылуы инклюзивті білім беру қағидаттарын жүзеге асырумен тығыз байланысты. Бұл үдерісте педагогтермен қатар ата-аналардың да рөлі айрықша мәнге ие.

Ерекше білім беруді қажет ететін баланың ата-анасы баласының оқуындағы, қарым-қатынасындағы немесе әлеуметтік бейімделуіндегі қиындықтарды күнделікті бақылап отырады. Сондықтан ата-ананы білім беру үдерісінен тыс қарастыру баланы қолдаудың тұтастығын әлсіретеді. Керісінше, ата-ана мен мектеп мамандарының өзара түсіністікке, сенімге және ортақ мақсатқа негізделген әрекеті баланың әлеуетін тиімді ашуға мүмкіндік береді.

Қазақ орта мектебіндегі арнайы педагог үшін ата-анамен жұмыс тек кеңес берумен шектелмеуі тиіс. Оның негізгі міндеттерінің бірі – ата-ананы баласының ерекшеліктерін дұрыс қабылдауға, оның мүмкіндіктерін бағалауға және күнделікті өмірде педагогикалық қолдау көрсетуге үйрету. Сонымен қатар арнайы педагог ата-ананың эмоционалдық жағдайын ескеріп, оны мектеп ұжымымен бірлескен әрекетке тартуы қажет.

Осы тұрғыдан алғанда, ерекше білім беруді қажет ететін балалардың ата-аналарына психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жүйелі модель негізінде ұйымдастыру – қазіргі мектеп тәжірибесінің өзекті мәселелерінің бірі.

Ерекше білім беруді қажет ететін баланың отбасын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің мәні

Ерекше білім беруді қажет ететін баланың тұлғалық дамуы мен білім алу нәтижесі тек мектептегі педагогикалық қолдауға ғана емес, оның отбасындағы қарым-қатынас пен тәрбиелік ортаның ерекшеліктеріне де тікелей байланысты. Бала үшін отбасы – алғашқы әлеуметтік орта, эмоционалдық қауіпсіздік пен қолдаудың негізгі көзі. Сондықтан ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушыны тиімді қолдау үшін мектеп пен отбасының өзара әрекетін жүйелі түрде ұйымдастыру маңызды. Осы тұрғыдан алғанда, отбасын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу – баланың білім алуына қажетті жағдайларды қамтамасыз етумен қатар, ата-ананың педагогикалық құзыреттілігін арттыруға және оның баламен дұрыс қарым-қатынас орнатуына бағытталған кешенді үдеріс.

Ерекше білім беруді қажет ететін баланың ата-анасы баласының даму ерекшеліктеріне байланысты әртүрлі қиындықтарға тап болуы мүмкін. Олардың қатарында баланың оқу үлгеріміне алаңдау, құрдастарымен қарым-қатынасына қатысты уайым, болашақтағы әлеуетіне сенімсіздік, үй жағдайында оқыту мен қолдауды ұйымдастырудағы тәжірибенің жеткіліксіздігі кездеседі. Кей жағдайда ата-ана баласының мүмкіндігін дұрыс бағаламай, одан шамадан тыс нәтиже күтсе, енді бір жағдайда баланың белгілі бір қиындықтарын оның барлық мүмкіндіктерін шектейтін фактор ретінде қабылдауы ықтимал. Мұндай көзқарастар баланың өзіндік бағасына, оқу мотивациясына және әлеуметтік белсенділігіне әсер етуі мүмкін.

Осыған байланысты арнайы педагогтің негізгі міндеттерінің бірі – ата-анаға баланың ерекшеліктерін ғылыми-педагогикалық тұрғыдан түсіндіру және оның жеке мүмкіндіктерін дұрыс қабылдауға көмектесу. Сүйемелдеу барысында баланың әлсіз тұстарына ғана назар аудармай, оның күшті жақтарын анықтау маңызды. Мысалы, оқушы белгілі бір оқу тапсырмасын орындауда қиындық көргенімен, шығармашылық әрекетте, практикалық жұмыста, ауызша жауап беруде немесе көрнекі материалдармен жұмыс істеуде жақсы нәтиже көрсетуі мүмкін. Баланың осындай мүмкіндіктерін анықтау ата-ананың оған деген сенімін арттырып, қолдауды дұрыс ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің маңызды ерекшелігі – ата-анамен жұмыстың бір реттік кеңес беру сипатында қалмауы. Ол жүйелі, мақсатты және баланың жеке қажеттіліктеріне негізделген үдеріс болуы тиіс. Арнайы педагог ата-анамен бірлесе отырып, баланың жақын арадағы даму мақсатын анықтап, оған қол жеткізудің қолжетімді жолдарын белгілейді. Мысалы, оқу дағдысын жетілдіру, нұсқаулықты түсіну, тапсырманы өздігінен орындау, сыныптастарымен қарым-қатынас жасау немесе күнделікті әрекеттердегі дербестікті арттыру сияқты нақты мақсаттар қойылуы мүмкін.

Отбасын сүйемелдеуде ата-ананың педагогикалық сауаттылығын арттыру да ерекше орын алады. Ата-анаға баламен үйде жұмыс істеудің тиімді тәсілдерін, тапсырмаларды баланың мүмкіндігіне қарай бейімдеуді, қысқа әрі түсінікті нұсқаулық беруді, баланың жетістігін мадақтау арқылы ынталандыруды үйрету қажет. Бұл ретте ұсыныстардың күрделі теориялық сипатта емес, күнделікті өмірде қолдануға ыңғайлы болғаны жөн. Арнайы педагог ата-анаға дайын шешім ұсынумен шектелмей, оны баланың қажеттілігін бақылауға және соған сәйкес әрекет етуге бағыттауы тиіс.

Сонымен қатар психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу ата-ананы мектеп өміріне белсенді қатыстыруды көздейді. Арнайы педагог, сынып жетекшісі, педагог-психолог, әлеуметтік педагог және ата-ана арасында тұрақты кері байланыс орнаған жағдайда баланы қолдаудың бірыңғай бағытын қалыптастыруға мүмкіндік туады. Мектептегі талап пен үйдегі қолдау бір-біріне сәйкес келген кезде бала үшін түсінікті әрі тұрақты орта қалыптасады.

Сүйемелдеудің маңызды қағидаларының бірі – ата-ананы кінәламау және оның пікірін құрметтеу. Әр отбасының әлеуметтік, мәдени және педагогикалық мүмкіндігі әртүрлі болғандықтан, ұсынылатын қолдау формалары да жеке сипатта болуы қажет. Арнайы педагог ата-анамен кәсіби тең серіктес ретінде қарым-қатынас орнатып, баланың дамуына қатысты шешімдерді мүмкіндігінше бірлесіп қабылдауы тиіс.

Ерекше білім беруді қажет ететін баланың отбасын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу – баланың білім алуын, әлеуметтік бейімделуін және тұлғалық дамуын қамтамасыз ететін маңызды педагогикалық тетік. Оның басты мәні – ата-ананы ақпараттандырумен ғана шектелмей, отбасына баланың жеке мүмкіндіктерін түсінуге, оның дамуын қолдауға және мектеппен нәтижелі серіктестік орнатуға жағдай жасау. Арнайы педагогтің кәсіби қолдауы мен ата-ананың белсенді ынтымақтастығы үйлескен жағдайда ғана балаға көрсетілетін көмек жүйелі сипат алып, оның білім беру ортасына табысты кірігуіне қолайлы жағдай қалыптасады.

Ата-аналарды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің негізгі модельдері

Жалпы білім беретін мектеп жағдайында ата-аналармен жұмысты бір ғана форма арқылы ұйымдастыру жеткіліксіз. Баланың және отбасының қажеттілігіне қарай бірнеше модельді өзара байланыстыра қолданған тиімді.

1. Ақпараттық-консультативтік модель

Бұл модельдің негізгі мақсаты – ата-анаға баланың білім алу ерекшеліктері, оқу тапсырмаларын орындау жолдары, мектептегі қолдау түрлері туралы нақты ақпарат беру.

Арнайы педагог ата-анаға баланың оқу жетістіктері мен қиындықтарын түсіндіреді, үй жағдайында орындалатын қарапайым тапсырмаларды ұсынады және баламен қарым-қатынастың тиімді тәсілдерін көрсетеді.

Мысалы, оқу дағдысы қалыптасу кезеңіндегі оқушыға үйде ұзақ мәтінді бірден оқытудың орнына мәтінді қысқа бөліктерге бөліп, әр бөлім бойынша негізгі ойды анықтау ұсынылуы мүмкін.

Бұл модельде кеңес беру «балаңыздың проблемасы мынау» деген сипатта емес, «балаға осындай жағдайда қалай көмектесе аламыз?» деген ұстанымда жүргізілгені маңызды.

2. Психологиялық қолдау моделі

Ерекше білім беруді қажет ететін баланың ата-анасы кейде алаңдаушылық, шаршау, сенімсіздік немесе баласының болашағына қатысты қорқыныш сезімдерін бастан кешіруі мүмкін. Мұндай жағдайда педагогтің ата-анамен қарым-қатынасы тек оқу мәселелеріне бағытталмай, эмоционалдық қолдау элементтерін де қамтуы қажет.

Арнайы педагог ата-ананы тыңдай білуі, оның алаңдаушылығын жоққа шығармай, нақты педагогикалық мүмкіндіктерді көрсетуі тиіс.

Психологиялық қолдау барысында:

- ата-ананың пікірін еркін айтуына мүмкіндік беру;
- жетістікке назар аудару;
- жағымсыз салыстырулардан бас тарту;
- баланың оң динамикасын көрсету;
- нақты әрі қолжетімді мақсаттар қою;
- ата-ананың педагогикалық мүмкіндігіне сенім қалыптастыру маңызды.

Бұл модель ата-ананың мектеппен тұрақты байланысын сақтауға ықпал етеді.

3. Педагогикалық ағарту моделі

Ата-аналардың көпшілігі баласына көмектескісі келгенімен, қандай әдісті қолдану керектігін білмеуі мүмкін. Осыған байланысты арнайы педагогтің міндеттерінің бірі – ата-ананың педагогикалық сауаттылығын арттыру.

Педагогикалық ағарту жұмыстары жеке кеңес, шағын семинар, ата-аналар жиналысы, практикалық тренинг, шеберлік сағаты немесе ақпараттық жадынама түрінде ұйымдастырылуы мүмкін.

Мысалы, «Үй жағдайында баланың оқу дағдысын қолдау», «Балаға тапсырманы қалай дұрыс түсіндіреміз?», «Ерекше білім беру қажеттілігі бар баланы мадақтаудың тиімді тәсілдері», «Баланың дербестігін қалыптастыру» тақырыптарында шағын практикалық кездесулер өткізуге болады.

Мұндай кездесулердің ерекшелігі – теориялық ақпараттың көлемін көбейтуден гөрі, ата-анаға күнделікті қолдануға болатын нақты тәсілдерді көрсету.

4. Жеке сүйемелдеу моделі

Әр баланың білім алу қажеттілігі әртүрлі болғандықтан, ата-анамен жұмыстың мазмұны да жеке сипатта болуы керек.

Жеке сүйемелдеу барысында арнайы педагог:

1. баланың оқу әрекетін бақылайды;
2. негізгі қиындықтарын анықтайды;
3. баланың күшті жақтарын белгілейді;
4. ата-анамен бірге қолдау мақсатын анықтайды;
5. үй жағдайында орындауға болатын ұсыныстар береді;
6. белгілі бір уақыттан кейін нәтижені талдайды.

Мұнда мақсаттың шамадан тыс көп болуы қажет емес. Мысалы, бір ай ішінде баланың үш негізгі дағдысын жетілдіруге бағытталған нақты мақсаттар белгіленуі мүмкін.

Бұл тәсіл ата-анаға баланың дамуындағы шағын өзгерістерді де байқауға мүмкіндік береді.

5. Серіктестік моделі

Ата-анамен жұмыстың ең нәтижелі бағыттарының бірі – серіктестікке негізделген модель. Мұнда арнайы педагог өзін ата-анаға нұсқау беруші ғана емес, баланы қолдаудың ортақ серіктесі ретінде көрсетеді.

«Мектеп біледі – ата-ана орындауы керек» деген біржақты тәсілдің орнына «мектеп пен отбасы бірігіп шешім қабылдайды» қағидасы басшылыққа алынады.

Серіктестік моделін төмендегі схема арқылы көрсетуге болады:

Бала → оның жеке қажеттіліктерін анықтау → арнайы педагог → ата-анамен бірлескен жоспарлау → қолдау шараларын жүзеге асыру → нәтижені бақылау → келесі мақсатты анықтау.

Бұл цикл үздіксіз сипатта болуы тиіс.

Арнайы педагогтің ата-анамен жұмыс алгоритмі

Қазақ орта мектебіндегі арнайы педагогтің ата-анамен жүйелі жұмысын бірнеше кезеңге бөлуге болады.

Бірінші кезең – танысу және сенімді қарым-қатынас орнату.

Бұл кезеңде ата-ананың баласына қатысты көзқарасы, күтілетін нәтижелері, алаңдаушылықтары және сұраныстары анықталады.

Екінші кезең – баланың қажеттіліктерін анықтау.

Оқушының оқу, қарым-қатынас, мінез-құлық және әлеуметтік бейімделу ерекшеліктері педагогикалық бақылау арқылы сараланады.

Үшінші кезең – ортақ мақсат қою.

Ата-ана мен арнайы педагог баланың жақын даму мүмкіндігіне сәйкес қолжетімді мақсаттарды бірге белгілейді.

Төртінші кезең – қолдау стратегиясын жүзеге асыру.

Мектепте арнайы педагог пен басқа мамандар тиісті жұмыстар жүргізсе, ата-ана үй жағдайында ұсынылған қарапайым жаттығулар мен қолдау тәсілдерін қолданады.

Бесінші кезең – кері байланыс және мониторинг.

Белгілі бір уақыт аралығында баланың өзгерісі талданып, қолданылған тәсілдердің тиімділігі бағаланады.

Алтыншы кезең – қолдау бағытын түзету.

Егер белгілі бір әдіс күтілетін нәтижені бермесе, оны өзгерту немесе басқа тәсіл қолдану қажет.

Осылайша сүйемелдеу бір реттік кеңес емес, баланың даму динамикасына қарай өзгеріп отыратын үздіксіз процесс ретінде ұйымдастырылады.

Ата-анамен жұмыс барысында қолдануға болатын практикалық әдістер

Арнайы педагогтің ата-анамен жұмысында практикалық бағыттағы әдістерді қолдану тиімді.

«Күшті жақтар картасы» әдісі. Ата-ана мен педагог баланың жақсы орындайтын әрекеттерін бірге анықтайды. Мысалы: есте сақтау, сурет салу, ауызша сөйлеу, құрастыру, қозғалыс белсенділігі, компьютерлік тапсырмаларды орындау және т.б.

«Бір мақсат – бір апта» тәсілі. Бір аптаға бір ғана шағын мақсат белгіленеді. Мысалы, баланың тапсырманы соңына дейін орындауын қалыптастыру немесе күн сайын 5–10 минут кітап оқу.

«Жетістік күнделігі». Ата-ана баланың күнделікті немесе апталық шағын жетістіктерін белгілеп отырады. Бұл тәсіл ата-ананың баланың даму динамикасын оң тұрғыдан қабылдауына көмектеседі.

«Үйдегі тапсырманы бейімдеу» тәсілі. Арнайы педагог оқу тапсырмасын баланың мүмкіндігіне қарай қалай жеңілдетуге немесе кезеңдерге бөлуге болатынын көрсетеді.

Мысалы:

Күрделі тапсырма → қысқа нұсқаулық → кезеңдерге бөлу → көрнекілік → баланың өздігінен орындауы → мадақтау.

Бұл алгоритм баланың біртіндеп дербестігін арттыруға мүмкіндік береді.

Мектеп пен отбасы арасындағы өзара байланысты ұйымдастыру

Ата-анамен тиімді жұмыс тұрақты кері байланысты қажет етеді. Алайда кері байланыс тек балада қиындық туындаған жағдайда ғана жүзеге асырылмауы керек.

Егер ата-ана мектептен тек «балаңыз тапсырма орындамады», «балаңыздың тәртібінде мәселе бар» деген сипаттағы ақпарат алса, мектеппен қарым-қатынасы біртіндеп жағымсыз сипат алуы мүмкін.

Сондықтан арнайы педагог баланың жетістіктері туралы да жүйелі ақпарат бергені дұрыс.

Мысалы:

«Бүгін балаңыз тапсырманы өздігінен орындауға тырысты»,

«Бүгін мәтіннің негізгі ойын мұғалімнің көмегімен дұрыс анықтады»,

«Соңғы екі аптада сыныптағы қарым-қатынасы жақсарды»

сияқты нақты кері байланыс ата-ананың баласына деген сенімін күшейтеді.

Сонымен бірге ақпарат беруде кәсіби этика мен құпиялылық қағидаларын сақтау маңызды. Баланың ерекшеліктері туралы ақпаратты қажетсіз адамдарға таратпау, ата-анамен жеке кеңес барысында талқылау – арнайы педагогтің кәсіби жауапкершілігінің бір бөлігі.

Ата-аналармен жұмыс тиімділігін арттырудың шарттары

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің нәтижелі болуы бірнеше жағдайға байланысты.

Біріншіден, **жүйелілік** қажет. Бір рет өткізілген ата-аналар жиналысы тұрақты сүйемелдеуді алмастыра алмайды.

Екіншіден, **жеке бағыттылық** сақталуы тиіс. Бір балаға тиімді болған әдіс екінші балаға дәл сондай нәтиже бермеуі мүмкін.

Үшіншіден, **позитивті қарым-қатынас** маңызды. Арнайы педагог ата-анамен сөйлескен кезде проблеманы ғана емес, баланың мүмкіндіктерін де көрсетуі керек.

Төртіншіден, **қолжетімділік** қамтамасыз етілуі қажет. Ата-анаға берілетін ұсыныс оның күнделікті өмір жағдайында жүзеге асыра алатындай қарапайым әрі нақты болғаны жөн.

Бесіншіден, **командалық өзара әрекет** қамтамасыз етілуі керек. Арнайы педагог, психолог, әлеуметтік педагог, сынып жетекшісі, пән мұғалімдері және ата-ана өзара келісілген бағытта әрекет еткен жағдайда ғана қолдау жүйелі сипат алады.

Қорытынды

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды қолдау жүйесінде ата-анамен психологиялық-педагогикалық жұмыс жүргізу – арнайы педагогтің маңызды кәсіби бағыттарының бірі. Баланың оқу жетістігі мен әлеуметтік бейімделуіне мектептегі түзете-дамыту жұмыстары ғана емес, отбасының қолдауы да тікелей ықпал етеді.

Қазақ орта мектебіндегі арнайы педагог ата-анамен жұмыс барысында кеңес беруші, педагогикалық ағартушы, қолдаушы және серіктестікті ұйымдастырушы қызметтерін қатар атқара алады. Осы ретте ақпараттық-консультативтік, психологиялық қолдау, педагогикалық ағарту, жеке сүйемелдеу және серіктестік модельдерін баланың нақты қажеттілігіне қарай үйлестіре пайдалану тиімді.

Ең бастысы – ата-ананы баласының мәселесін шешуге міндетті тарап ретінде емес, баланың дамуындағы маңызды серіктес ретінде қабылдау. Мұндай ұстаным мектеп пен отбасы арасындағы өзара сенімді күшейтіп, ерекше білім беруді қажет ететін баланың әлеуетін толық іске асыруға жағдай жасайды.

Демек, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің нәтижелілігі арнайы педагогтің кәсіби құзыреттілігімен қатар, ата-анамен құрылған сенімді қарым-қатынастың сапасына, жүйелілігіне және ортақ мақсатқа бағытталуына байланысты. «Мектеп – отбасы – бала» үштағанының бірлігі сақталған жағдайда ғана инклюзивті білім беру ортасы баланың жеке мүмкіндіктерін дамытуға бағытталған шынайы қолдау кеңістігіне айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің инклюзивті білім беруді ұйымдастыруға қатысты әдістемелік ұсынымдары.
2. Выготский Л.С. Основы дефектологии. – М.: Педагогика, 1983.
3. Назарова Н.М. Специальная педагогика. – М.: Академия, 2018.
4. Инклюзивное образование: теория и практика / под ред. Н.Ю. Боряковой. – М., 2020.
5. Малофеев Н.Н. Специальное образование в меняющемся мире. – М.: Просвещение, 2019.

МОДЕЛИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ РОДИТЕЛЕЙ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические и практические вопросы психолого-педагогического сопровождения родителей детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной казахской школе. Обосновывается, что результативность образовательного процесса ребенка с особыми образовательными потребностями зависит не только от коррекционно-развивающей работы педагогов, но и от понимания родителями особенностей ребенка, оказания ему эмоциональной поддержки и эффективного взаимодействия со специалистами школы. Определяются основные направления взаимодействия специального педагога с родителями, представлены содержание информационно-консультативной модели, модели психологической поддержки, педагогического просвещения, индивидуального сопровождения и партнерского взаимодействия. Кроме того, описываются этапы организации работы с родителями, эффективные методы и практические формы взаимодействия. Особое внимание уделяется координирующей роли специального педагога, а также значимости формирования устойчивого взаимодействия между «школой – специальным педагогом – родителями – ребенком».

Ключевые слова: особые образовательные потребности, специальный педагог, родители, психолого-педагогическое сопровождение, инклюзивное образование, работа с родителями, индивидуальная поддержка, педагогическое партнерство, коррекционно-развивающая работа.

Садыков Ұлан Аманжолұлы
Информатика пәні мұғалімі
Алматы қаласы Білім басқармасының "№5 Оқушылар үйі" МКҚК

ИНФОРМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Аннотация. Мақалада қазіргі білім беру кеңістігінде информатика пәнін оқытудың тиімді әдістері қарастырылады. Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы оқушылардан тек компьютерді пайдалану дағдыларын ғана емес, ақпаратты іздеу, талдау, өңдеу, цифрлық ортада қауіпсіз әрекет ету, алгоритмдік және логикалық ойлау қабілеттерін талап етеді. Осыған байланысты информатиканы оқытуда дәстүрлі түсіндіру әдістерімен қатар практикалық, жобалық, проблемалық, зерттеушілік, ойын және саралап оқыту тәсілдерін жүйелі қолданудың маңызы айқындалады. Мақалада оқушылар үйі жағдайында информатика сабақтарын ұйымдастырудың ерекшеліктері, оқушының қызығушылығын арттыру жолдары және теориялық білімді практикалық әрекетпен ұштастырудың мүмкіндіктері сипатталады. Сонымен қатар алгоритмдік ойлауды қалыптастыру, цифрлық сауаттылықты дамыту және оқушының шығармашылық белсенділігін арттыруға бағытталған тапсырмаларды ұйымдастыру жолдары ұсынылады.

Түйін сөздер: информатика, цифрлық сауаттылық, оқыту әдістері, практикалық оқыту, жобалық оқыту, алгоритмдік ойлау, бағдарламалау, цифрлық құзыреттілік, проблемалық оқыту, шығармашылық белсенділік.

Кіріспе

Қазіргі қоғамның даму қарқыны білім беру жүйесіне жаңа талаптар қойып отыр. Цифрлық технологиялардың адам өмірінің барлық саласына енуі ақпаратпен жұмыс істей алатын, технологияны саналы әрі қауіпсіз қолданатын, мәселені алгоритмдік тұрғыдан шеше білетін тұлға қалыптастыруды қажет етеді. Осы үдерісте информатика пәнінің орны ерекше.

Информатика пәнін оқыту тек компьютер құрылғылары немесе бағдарламалық қамтамасыз ету туралы теориялық білім берумен шектелмеуі тиіс. Оның негізгі міндеттерінің бірі – оқушыны цифрлық ортада өздігінен әрекет етуге, ақпаратты тиімді пайдалануға, логикалық байланыстарды анықтауға және нақты мәселенің шешімін алгоритм түрінде құрастыруға үйрету.

Әсіресе оқушылар үйі сияқты қосымша білім беру ұйымдарында информатиканы оқытуда оқушының ерікті қызығушылығы мен жеке қабілетін ескеру маңызды. Мұнда білім алушы белгілі бір тақырыпты тек міндетті оқу үшін емес, өз қызығушылығына байланысты меңгеретіндіктен, сабақтың практикалық және шығармашылық сипаты басым болғаны тиімді.

Сондықтан информатика мұғалімінің негізгі міндеті – дайын ақпаратты берумен қатар, оқушыны ақпаратты өздігінен іздеуге, талдауға, тәжірибе жасауға және цифрлық өнім құрастыруға бағыттау.

Информатика пәнін оқытудың заманауи тиімді әдістері

Қазіргі цифрлық қоғам жағдайында информатика пәнін оқытудың мазмұны мен әдістемесіне қойылатын талаптар жыл сайын өзгеріп, жаңарып келеді. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың күнделікті өмірдің ажырамас бөлігіне айналуы оқушылардың тек компьютерлік сауаттылығын қалыптастырумен шектелмей, олардың ақпаратты іздеу, талдау, жүйелеу, цифрлық ресурстарды тиімді пайдалану, алгоритмдік ойлау және нақты мәселелерді технология көмегімен шешу қабілеттерін дамытуды қажет етеді. Осы тұрғыдан алғанда, информатиканы оқытуда теориялық білімді практикалық әрекетпен ұштастыру, оқушының жеке қабілеті мен қызығушылығын ескеру, шығармашылық ізденісіне жағдай жасау – сабақтың нәтижелілігін арттырудың негізгі шарттарының бірі.

Информатика пәнінің басқа оқу пәндерінен өзіндік ерекшелігі – оның теориялық мазмұнының практикалық әрекетпен тікелей байланыста болуында. Оқушы белгілі бір компьютерлік бағдарламаның қызметін тек түсіндіріп қана қоймай, оны нақты оқу немесе өмірлік міндетті орындау барысында қолдана алуы қажет. Мысалы, мәтіндік редактордың мүмкіндіктерін меңгеру кезінде оқушыға құралдардың атауын жаттатумен шектелудің орнына, шағын ақпараттық парақша, хабарландыру немесе тақырыптық құжат әзірлету тиімді. Сол сияқты презентация жасау тақырыбында дайын слайдтарды көрсетіп қана қоймай, оқушының белгілі бір тақырыпты таңдап, ақпаратты жинақтап, оны құрылымдап, өзіндік презентация жасауына мүмкіндік берген жөн. Мұндай тапсырмалар теориялық білімнің нақты әрекет барысында бекітілуіне ықпал етеді.

Информатика сабағын ұйымдастыру барысында **қызығушылықты ояту → мәселені анықтау → жаңа ұғымды меңгеру → практикалық әрекет → нәтижені талдау → рефлексия** тәрізді логикалық құрылымды қолдануға болады. Бұл жүйе оқушыны сабақтың пассивті тыңдаушысы емес, оқу үдерісінің белсенді қатысушысы ретінде қалыптастыруға мүмкіндік береді. Әсіресе қосымша білім беру ұйымдарында бұл тәсілдің маңызы жоғары, себебі оқушының пәнге деген жеке қызығушылығы мен шығармашылық әлеуетін дамытуға кең мүмкіндік беріледі.

Информатиканы оқытудағы маңызды әдістердің бірі – **практикалық оқыту әдісі**. Компьютерлік дағдыны тек теориялық түсіндіру арқылы толық қалыптастыру мүмкін емес. Сондықтан практикалық тапсырмаларды оқушының дайындық деңгейіне қарай біртіндеп күрделендіру қажет. Бірінші деңгейде оқушы мұғалім көрсеткен әрекетті қайталайды. Екінші деңгейде дайын үлгіні өзгертіп, өз нұсқасын жасайды. Үшінші деңгейде белгілі бір талаптарға сүйене отырып, цифрлық өнімді өздігінен әзірлейді. Мысалы, презентация құру кезінде оқушы алдымен слайд жасау және мәтін енгізу әрекеттерін меңгереді, кейін дайын презентацияның құрылымы мен дизайнын өзгертеді, соңында белгілі бір тақырып бойынша толыққанды өзіндік жұмыс әзірлейді. Осылайша оқушының дағдысы қарапайым әрекеттен шығармашылық өнім жасауға дейін дамиды.

Информатика сабақтарында **проблемалық оқыту әдісін** пайдалану да оқушылардың логикалық және алгоритмдік ойлауын дамытуға мүмкіндік береді. Мұнда мұғалім дайын шешімді ұсынбай, оқушы алдына нақты мәселе қояды. Мысалы, «Компьютердегі қажетті файлды жылдам табу үшін ақпаратты қалай ұйымдастырған дұрыс?» деген сұрақ арқылы оқушылар файлдар мен бумаларды жүйелеудің тиімді жолдарын өздері анықтай алады. Бағдарламалау элементтерін меңгертуде «Кейіпкер экранның бір нүктесінен екінші нүктесіне белгілі бір шарт бойынша қалай жетеді?» деген сияқты тапсырмалар беруге болады. Мұндай жағдаяттар оқушыны тек дұрыс жауапты іздеуге емес, мәселенің шешу жолын кезең-кезеңімен ойластыруға үйретеді.

Жобалық оқыту информатика пәнінде оқушылардың цифрлық және шығармашылық қабілеттерін қатар дамытуға мүмкіндік береді. Жоба орындау барысында оқушы белгілі бір

мәселені анықтап, қажетті ақпаратты іздейді, оны өңдейді, цифрлық құралдарды таңдайды және соңғы нәтижесін ұсынады. Мысалы, «Менің қауіпсіз интернет ережелерім», «Менің алғашқы цифрлық портфолиом», «Мектептегі цифрлық қауіпсіздік», «Қазақстанның көрікті жерлері», «Менің алғашқы алгоритмім», «Экологиялық мәселені цифрлық жоба арқылы көрсету» сияқты тақырыптар оқушылардың жас ерекшелігі мен қызығушылығына қарай таңдалуы мүмкін. Жобаның нәтижесі міндетті түрде күрделі бағдарламалық өнім болуы шарт емес. Ол презентация, инфографика, анимация, цифрлық постер, алгоритм немесе шағын веб-бет түрінде орындалуы мүмкін. Мұндағы негізгі мақсат – оқушыны дайын цифрлық өнімді пайдаланушы ғана емес, оны жасай алатын белсенді субъект ретінде қалыптастыру.

Информатика пәніне **ойын технологияларын** енгізу оқушылардың қызығушылығын арттырып, күрделі ұғымдарды жеңіл меңгеруге жағдай жасайды. Әсіресе алгоритм, логика, кодтау, ақпаратты жіктеу тақырыптарында ойын элементтерін қолданудың тиімділігі жоғары. «Алгоритмді құрастыр», «Қатені тап», «Кодты шеш», «Артық әрекетті анықта», «Цифрлық детектив» сияқты тапсырмалар оқушының ойлау белсенділігін арттырады. Мысалы, «Қатені тап» тапсырмасында белгілі бір алгоритм ұсынылып, оның ішіндегі қате әрекетті анықтау сұралады. Оқушы тек қатені көрсетіп қана қоймай, оның себебін түсіндіреді және дұрыс нұсқасын ұсынады. Осы арқылы қате жіберу оқу үдерісінің табиғи бөлігі ретінде қабылданады.

Сонымен қатар информатикада **саралап оқыту** тәсілін қолданудың маңызы ерекше. Оқушылардың компьютерлік сауаттылығы мен цифрлық дағдылары бірдей деңгейде болмайды. Сондықтан бір тақырып аясында әртүрлі күрделіліктегі тапсырмаларды ұсыну қажет. Базалық деңгейдегі оқушы дайын нұсқаулық бойынша тапсырманы орындаса, орта деңгейдегі оқушы үйренген құралдарды пайдаланып жұмысты өз бетінше орындайды, ал жоғары деңгейдегі оқушы өзіндік цифрлық өнім әзірлейді. Бұл тәсіл әр оқушының жеке мүмкіндігін ескеруге және оның даму динамикасын әділ бағалауға мүмкіндік береді.

Топтық және жұптық жұмыс та информатика пәнінің мазмұнын тиімді меңгертудің бір жолы болып табылады. Шағын цифрлық жобаны орындау кезінде оқушылардың арасында міндеттерді бөліп беру арқылы командалық жұмыс қалыптасады. Мысалы, бір оқушы ақпарат жинаса, екіншісі мәтінді өңдейді, үшіншісі дизайнмен жұмыс істейді, ал төртінші оқушы жобаны таныстырады. Мұндай әрекет оқушылардың жауапкершілігін арттырып қана қоймай, бірлескен шешім қабылдау және өз ойын дәлелдеу дағдыларын дамытады. Бағдарламалауда жұптық жұмыс кезінде бір оқушы кодты құрастырса, екіншісі оны тексеріп, қателерді анықтайды. Кейін рөлдер ауыстырылады.

Қазіргі уақытта **жасанды интеллект құралдарын** информатика сабақтарында тиімді әрі жауапкершілікпен пайдалану мәселесі де өзекті болып отыр. Жасанды интеллект оқушының орнына дайын жұмысты орындаушы құралға айналмауы керек. Оны оқу үдерісінде зерттеу мен талдауды қолдайтын көмекші ресурс ретінде пайдаланған дұрыс. Мысалы, оқушы жасанды интеллект көмегімен бағдарламалау кодын алған жағдайда, оны сол күйінде көшірудің орнына кодтың әр бөлігінің қызметін түсіндіру, қатесін анықтау, кодты өзгерту, балама шешім ұсыну және нәтижені тексеру сияқты әрекеттер орындауы қажет. Мұндай тәсіл оқушының цифрлық сауаттылығымен қатар сыни ойлау және ақпаратты бағалау қабілетін дамытады.

Информатика пәнінің тағы бір маңызды бағыты – **цифрлық қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыру**. Оқушы интернетті пайдалану барысында жеке ақпаратын қорғау, күмәнді сілтемелерден сақтану, құпиясөзді қауіпсіз сақтау және бейтаныс адамдармен цифрлық ортадағы қарым-қатынастың қауіптерін түсінуі қажет. Бұл дағдыларды қалыптастыру үшін өмірлік жағдаяттарға негізделген тапсырмалар тиімді. Мысалы, «Саған бейтаныс адам сілтеме жіберді. Қалай әрекет етесің?», «Досың аккаунтының құпиясөзін сұрады. Не істейсің?», «Әлеуметтік желіде қандай жеке ақпаратты жариялауға болмайды?» деген сұрақтар оқушыны нақты шешім қабылдауға үйретеді.

Осы әдістерді тиімді жүзеге асыруда **информатика мұғалімінің рөлі** де ерекше. Қазіргі мұғалім барлық ақпаратты дайын күйінде беруші емес, оқушының ізденісін ұйымдастырушы, бағыттаушы және кеңесші болуы тиіс. Ол оқу мақсатын нақтылап, проблемалық жағдаяттар ұсынып, тапсырмаларды оқушы деңгейіне бейімдейді, практикалық әрекетті ұйымдастырады және нәтижеге байланысты кері байланыс береді. Информатика сабағында оқушыға қате жіберуге мүмкіндік беру де маңызды. Себебі бағдарламалаудағы қатені анықтау, алгоритмнің орындалмау себебін түсіну немесе цифрлық өнімдегі кемшілікті түзету оқушының зерттеушілік қабілетін дамытады. Сондықтан «қате – сәтсіздік» деген түсініктің орнына **«қате – жаңа шешім іздеуге мүмкіндік»** деген педагогикалық ұстанымды қалыптастырған жөн.

Қорыта айтқанда, информатика пәнін оқытудың тиімділігі қолданылатын технологиялардың көптігімен емес, олардың нақты оқу мақсатына қаншалықты орынды сәйкестендірілгенімен анықталады. Практикалық, проблемалық, жобалық, ойын, саралап және топтық оқыту әдістерін өзара сабақтастыра пайдалану оқушының цифрлық сауаттылығын, алгоритмдік ойлауын, шығармашылық белсенділігін және өздігінен жұмыс істеу қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Ал жасанды интеллект пен цифрлық ресурстарды мақсатты қолдану бұл үдерісті жаңа деңгейге көтереді. Осы тұрғыдан алғанда, информатика сабағы оқушыға компьютерді қолдануды үйрететін пән ғана емес, оны цифрлық ортада ойлайтын, талдайтын, шешім қабылдайтын және жаңа өнім жасай алатын тұлға ретінде қалыптастыратын маңызды білім беру кеңістігі болуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2020.
2. Угринович Н.Д. Информатика и информационные технологии. – М.: БИНОМ, 2021.
3. Роберт И.В. Современные информационные технологии в образовании. – М.: ИИО РАО, 2020.
4. Босова Л.Л., Босова А.Ю. Информатика: учебное пособие. – М.: БИНОМ, 2022.
5. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий. – М.: Народное образование, 2020.

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНФОРМАТИКИ

Аннотация. В статье рассматриваются эффективные методы преподавания информатики в современном образовательном пространстве. Стремительное развитие цифровых технологий требует от учащихся не только навыков работы с компьютером, но и способности искать, анализировать и обрабатывать информацию, безопасно действовать в цифровой среде, а также развивать алгоритмическое и логическое мышление. В связи с этим определяется значимость систематического применения в процессе обучения информатике наряду с традиционными методами объяснения практических, проектных, проблемных, исследовательских, игровых методов и приемов дифференцированного обучения. В статье раскрываются особенности организации занятий по информатике в условиях Дома школьников, рассматриваются пути повышения интереса учащихся к предмету и возможности сочетания теоретических знаний с практической деятельностью. Кроме того, представлены способы организации заданий, направленных на формирование алгоритмического мышления, развитие цифровой грамотности и повышение творческой активности учащихся.

Ключевые слова: информатика, цифровая грамотность, методы обучения, практическое обучение, проектное обучение, алгоритмическое мышление, программирование, цифровая компетентность, проблемное обучение, творческая активность.

Қаржау Айгерім Нұрланқызы
Орталық Азия инновациялық университет түлегі

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ МЕН БІЛІМ БЕРУДІҢ САБАҚТАСТЫҒЫ

Аңдатпа. Бұл мақалада ұлттық тәрбие мен білім берудің өзара сабақтастығы, жас ұрпақтың бойында ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың маңызы қарастырылады. Білім беру үдерісінде халықтың салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, тарихын, тілін, мәдениеті мен рухани мұрасын тиімді пайдаланудың жолдары ұсынылады. Ұлттық тәрбие мен заманауи білімді ұштастыру арқылы елжанды, білімді, мәдениетті, жауапкершілігі жоғары тұлға

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – тек білімді ұрпақ тәрбиелеу емес, сонымен қатар алған білімін ел игілігіне пайдалана алатын, ұлттық болмысын сақтайтын, рухани құндылықтарды құрметтейтін тұлға қалыптастыру. Осы тұрғыдан алғанда білім мен тәрбиені бір-бірінен бөліп қарауға болмайды.

Қазақ халқының «Тәрбие – тал бесіктен» деген қанатты сөзі ұрпақ тәрбиесінің бала дүниеге келген сәттен басталатынын аңғартады. Ал «Білімдіге дүние жарық, білімсіздің күні кәріп» деген халық даналығы білімнің адам өміріндегі орнын көрсетеді. Демек, ұлттық тәрбие мен білім беру – біртұтас педагогикалық үдерістің өзара сабақтас екі бағыты.

Ұлттық тәрбие – халықтың ғасырлар бойы жинақтаған рухани және мәдени тәжірибесін жас ұрпақтың бойына сіңіру. Оның негізінде туған жерге деген сүйіспеншілік, үлкенді сыйлау, кішіге қамқор болу, еңбекқорлық, адалдық, жауапкершілік, отансүйгіштік, ынтымақ пен бірлік сияқты құндылықтар жатыр.

Ұлттық тәрбие – ұлттық сананы қалыптастырудың негізі

Ұлттық тәрбие арқылы бала өзінің кім екенін, туған елінің тарихы мен мәдениетін, ана тілінің қадірін түсінеді. Өз ұлтының құндылықтарын меңгерген оқушы басқа халықтардың мәдениетіне де құрметпен қарайды.

Мектеп қабырғасында ұлттық тәрбиені қалыптастырудың тиімді жолдарының бірі – оқу пәндерінің мазмұнына ұлттық құндылықтарды кіріктіру.

Білім мен тәрбиенің сабақтастығы

Білім мен тәрбиенің сабақтастығы дегеніміз – оқушыға білім бере отырып, оның тұлғалық қасиеттерін қатар қалыптастыру. Мысалы, оқушы тарихтан белгілі бір тарихи оқиғаны біліп қана қоймай, сол оқиғаның бүгінгі ұрпақ үшін қандай маңызы бар екенін түсінуі қажет.

Сабақ барысында мұғалім:

«Білу → Түсіну → Қолдану → Талдау → Бағалау → Құндылықты қалыптастыру» жүйесін басшылыққа ала алады.

Мысалы, ұлттық салт-дәстүр тақырыбын өткен кезде оқушы дәстүрдің атауын жаттап қана қоймай, оның тәрбиелік мәнін түсініп, қазіргі қоғамдағы маңызын талдап, өз өмірінде қолдану жолдарын ұсына алады.

Бұл тәсіл оқушының сыни ойлауын дамытып қана қоймай, ұлттық құндылықтарды күнделікті өмірмен байланыстыруына мүмкіндік береді.

Мұғалімнің рөлі

Ұлттық тәрбиені жүзеге асыруда мұғалімнің орны ерекше. Мұғалім оқушыға ұлттық құндылықтарды айтып қана қоймай, өзінің іс-әрекеті арқылы үлгі көрсетуі қажет.

Педагогтің сөйлеу мәдениеті, оқушыға құрметі, әділдігі, жауапкершілігі, ұлттық мәдениетке көзқарасы – барлығы бала тәрбиесіне әсер етеді.

Сондықтан мұғалім:

1. Ұлттық құндылықтарды оқу мақсатына сәйкес тиімді кіріктіруі;
2. Сабақта ұлттық мазмұндағы тапсырмаларды қолдануы;
3. Оқушының өз ойын еркін жеткізуіне мүмкіндік беруі;

4. Ұлттық мұраларды заманауи технологиялармен байланыстыруы;
5. Оқушыларды зерттеу, шығармашылық және жобалық жұмыстарға тартуы;
6. Отбасымен бірлескен тәрбие жұмысын ұйымдастыруы қажет.

Ұлттық құндылықтарды заманауи біліммен ұштастыру

Ұлттық тәрбие дәстүрлі әдістермен ғана шектелмеуі керек. Қазіргі цифрлық білім беру мүмкіндіктерін пайдалана отырып, ұлттық құндылықтарды оқушыға қызықты әрі заманауи түрде ұсынуға болады.

Мысалы, оқушыларға:

- «Менің өлкемнің тарихы» атты цифрлық жоба;
- «Отбасымның шежіресі» зерттеу жұмысы;
- «Ұлттық тағамдар» бейнеролигі;
- «Қазақтың ұлттық ойындары» интерактивті таныстырылымы;
- «Ұлттық ою – ұлт мұрасы» шығармашылық жобасы;
- «Атадан қалған асыл сөз» мақал-мәтелдер жинағы

сияқты тапсырмалар беруге болады.

Мұндай жұмыстар оқушының зерттеушілік, шығармашылық, коммуникативтік және цифрлық дағдыларын дамыта отырып, ұлттық құндылықтарға деген қызығушылығын арттырады.

Отбасы, мектеп және қоғам сабақтастығы

Ұлттық тәрбиенің нәтижелі болуы отбасы мен мектеп арасындағы ынтымақтастыққа тікелей байланысты. Бала ұлттық құндылықтарды тек мектептен емес, отбасынан да үйренеді.

Ата-әже тәрбиесі, отбасылық дәстүрлер, ұлттық мерекелерді атап өту, үлкенге құрмет көрсету, кішіге қамқорлық жасау – баланың тұлғалық қалыптасуына ықпал ететін маңызды факторлар.

Мектеп ата-аналарды ұлттық тәрбие бағытындағы іс-шараларға белсенді тартуы қажет. Мысалы, «Отбасылық ұлттық дәстүр», «Әжемнің әңгімесі», «Әкемнің өнегесі», «Атадан қалған асыл мұра» тақырыптарында кездесулер, шеберлік сабақтары мен жобалар ұйымдастыруға болады.

Бұл мектеп, отбасы және қоғам арасындағы тәрбиелік сабақтастықты нығайтады.

Қорытынды

Ұлттық тәрбие мен білім берудің сабақтастығы – сапалы білім мен саналы тәрбиенің маңызды негізі. Білімді, бірақ ұлттық құндылықтарды білмейтін ұрпақ пен ұлттық тәрбиені меңгергенімен, заманауи білім мен дағдыларды игермеген ұрпақтың мүмкіндігі толық жүзеге аспайды.

Сондықтан бүгінгі мектептің міндеті – ұлттық құндылықтарды сақтай отырып, заманауи білім мен технологияларды меңгерген тұлға тәрбиелеу.

Ұлттық тәрбие білім мазмұнымен табиғи сабақтасқанда ғана оқушы өзінің ұлттық болмысын сақтай отырып, жаһандық қоғамда өз орнын таба алатын бәсекеге қабілетті тұлға болып қалыптасады.

Қорыта айтқанда, ұлттық тәрбие – тұлғаның тамыры, білім – оның қанаты. Тамыры мықты, білімі терең ұрпақ қана ел болашағын жарқын ете алады.

Бекибаева Аккуым Озбеккызы[1] **-** директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары
Калиева Дарига Сыдыковна[2] - директордың бейінді оқыту жұмысы жөніндегі орынбасары
[1,2]Маңғыстау облысының білім басқармасының Ақтау қаласы бойынша білім бөлімінің
«№30 жалпы білім беретін мектеп» КММ

ОҚУ САПАСЫН АРТТЫРУҒА БАҒЫТТАЛҒАН МЕКТЕПІШІЛІК ӘДІСТЕМЕЛІК ҚОЛДАУ ЖҮЙЕСІ

Аңдатпа. Мақалада білім алушылардың оқу сапасын арттыруға бағытталған мектепішілік әдістемелік қолдау жүйесін ұйымдастырудың тиімді жолдары қарастырылады. Мектептің оқу сапасы педагогтің кәсіби құзыреттілігімен, сабақ үдерісінің тиімді ұйымдастырылуымен және педагогке көрсетілетін әдістемелік қолдаудың жүйелілігімен тікелей байланысты. Осыған орай мектепішілік әдістемелік жұмысты дәстүрлі іс-шаралар жиынтығы ретінде емес, нақты педагогикалық қажеттіліктерге негізделген, нәтижеге бағытталған тұтас жүйе ретінде ұйымдастыру ұсынылады. Мақалада педагогтердің кәсіби сұранысын анықтау, әдістемелік қолдау түрлерін таңдау, тәжірибеге енгізу, нәтижені талдау және қайта қолдау кезеңдерінен тұратын модель ұсынылады.

Түйін сөздер: оқу сапасы, әдістемелік қолдау, мектепішілік әдістемелік жұмыс, педагогтің кәсіби дамуы, кәсіби құзыреттілік, сабақ сапасы, тәжірибеге енгізу, әдістемелік сүйемелдеу.

Қазіргі білім беру жүйесінде мектеп қызметінің негізгі нәтижелерінің бірі – білім алушының сапалы білім алуы, функционалдық сауаттылығының қалыптасуы және оқу жетістіктерінің тұрақты өсуі. Осы мақсатқа жетуде педагогтің кәсіби шеберлігімен қатар мектептегі әдістемелік жұмыстың тиімді ұйымдастырылуы маңызды рөл атқарады.

Білім сапасын арттыру мәселесі тек білім алушының нәтижесін бағалаумен шектелмейді. Оның артында сабақтың сапасы, педагогтің әдістемелік дайындығы, оқыту тәсілдерінің тиімділігі, кері байланысты ұйымдастыру, білім алушының жеке қажеттіліктерін ескеру және педагогке көрсетілетін кәсіби қолдау сияқты өзара байланысты факторлар жатыр.

Қазақстанның білім беру жүйесінде әдістемелік қолдаудың маңызды бағыттарының бірі – педагогтердің кәсіби қажеттіліктерін анықтап, оларға практикалық көмек көрсету. Қолданыстағы талаптарда әдістемелік жұмыс педагогтердің кәсіби дамуын қолдауға, озық тәжірибені таратуға және білім беру процесінің сапасын жетілдіруге бағытталады.

Сондықтан мектепішілік әдістемелік жұмыстың мазмұнын қайта қарау қажеттілігі туындайды. Яғни өткізілген семинарлар мен коучингтердің санын көбейту емес, олардың педагогтің нақты тәжірибесіне және оқушының оқу нәтижесіне әсерін күшейту маңызды.

Мектепішілік әдістемелік қолдау жүйесінің негізгі мақсаты – **педагогтің кәсіби қажеттілігін анықтау арқылы оның тәжірибесін жетілдіру және осы өзгерістердің білім алушының оқу нәтижесіне оң ықпал етуіне жағдай жасау.**

Осы мақсатқа сәйкес әдістемелік қолдау жүйесі төмендегі логикалық тізбек бойынша ұйымдастырылуы мүмкін:

Қажеттілікті анықтау → мақсат қою → әдістемелік қолдау → тәжірибеге енгізу → нәтиже → талдау → қайта қолдау.

Бұл модельдің ерекшелігі – әдістемелік жұмыс бір реттік іс-шарамен шектелмей, үздіксіз кәсіби қолдау үдерісіне айналады.

Әдістемелік қолдау ең алдымен педагогке не қажет екенін анықтаудан басталады. Мұнда сауалнама, сұхбат, сабаққа қатысу, кәсіби әңгіме, өзіндік талдау, әдістемелік бірлестік отырыстары және білім алушылардың оқу нәтижелерін зерделеу сияқты тәсілдерді қолдануға болады.

Мысалы, педагогтердің сұраныстары мынадай бағыттарда анықталуы мүмкін:

- сабақ мақсатын нақтылау;
- бағалау критерийлері мен дескрипторларды тиімді қолдану;
- саралап оқыту;
- функционалдық сауаттылықты дамыту;
- оқушылардың оқу белсенділігін арттыру;
- цифрлық ресурстарды тиімді пайдалану;
- жасанды интеллект құралдарын педагогикалық мақсатта қолдану;
- ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылармен жұмыс;
- білім алушылардың біліміндегі олқылықтарды толықтыру.

Осы қажеттіліктер анықталғаннан кейін мектептің әдістемелік жұмыс жоспары нақты сұраныстарға негізделеді.

Педагогтің қажеттілігіне қарай қолдаудың әртүрлі формалары таңдалады. Бір педагогке теориялық семинар қажет болса, екіншісіне тәжірибелік шеберлік сағаты, тәлімгерлік немесе сабаққа бірлесіп жоспарлау тиімді болуы мүмкін.

Мектепте әдістемелік қолдаудың мынадай түрлерін жүйелі қолдануға болады:

Әдістемелік семинар – жаңа тәсілдер мен технологияларды теориялық және практикалық тұрғыдан меңгерту.

Шеберлік сағаты – тәжірибелі педагогтің нақты әдіс-тәсілді көрсетуі.

Коучинг – педагогтердің мәселені бірлесіп шешуіне және өз тәжірибесін талдауына мүмкіндік беру.

Тәлімгерлік – жас және тәжірибесі аз педагогке жүйелі кәсіби көмек көрсету.

Сабақты бірлесіп жоспарлау – сабақ мақсаты, тапсырмалар, бағалау және саралау тәсілдерін бірге қарастыру.

Өзара сабаққа қатысу – педагогтердің тәжірибе алмасуы және кәсіби рефлексиясы.

Озық тәжірибе алаңы – нәтижелі педагогикалық тәжірибені жинақтау және тарату.

Әдістемелік консультация – педагогтің нақты кәсіби мәселесін шешуге бағытталған жеке қолдау.

Осы формалардың тиімділігі олардың санына емес, нақты педагогикалық мәселеге бағытталуына байланысты.

Әдістемелік жұмыстың маңызды кезеңі – алынған білімді педагогтің күнделікті сабағында қолдануы.

Мысалы, семинар барысында «қалыптастырушы бағалау» тәсілдері таныстырылған болса, педагог оны келесі сабақтарында қолданып, нәтижесін талдауы тиіс. Егер функционалдық сауаттылықты дамытуға арналған тапсырмалар ұсынылса, олар нақты пән сабақтарына енгізіледі.

Осы кезеңде педагогке:

- дайын үлгі ұсыну;
- бірлесіп сабақ жоспарын құру;
- тапсырмалар банкін әзірлеу;
- сабаққа қатысып, кәсіби кері байланыс беру;
- қиындық туындаған жағдайда жеке кеңес беру

сияқты қолдау түрлері көрсетіледі.

Әдістемелік қолдаудың басты қағидасы – **«үйрету – қолдану – талдау – жетілдіру»** циклі.

Мектеп тәжірибесінде қолданудың тиімділігі

Мектепішілік әдістемелік қолдаудың жүйелі ұйымдастырылуы бірнеше маңызды нәтижеге ықпал етеді.

Біріншіден, педагогтің кәсіби қажеттілігі нақты анықталады. Екіншіден, әдістемелік іс-шаралардың мазмұны нақты сұранысқа негізделеді. Үшіншіден, педагог алған білімін тәжірибеде қолдануға мүмкіндік алады. Төртіншіден, әдістемелік жұмыстың нәтижесі білім

алушының оқу жетістігімен байланысады.

Оқу сапасын арттыруға бағытталған жұмыстарда педагогтердің өзара тәжірибе алмасуы, кәсіби ынтымақтастығы және мектеп деңгейінде тиімді тәжірибелерді таратуы ерекше маңызға ие. Қазақстанның білім беруді дамыту тұжырымдамасында да мектеп ұжымдарын кәсіби дамыту, өзара оқыту мен тәжірибе алмасуды дамытуға назар аударылған.

Сондықтан мектепішілік әдістемелік жұмыстың басты нәтижесі – өткізілген іс-шаралар саны емес, педагогтің кәсіби тәжірибесіндегі нақты өзгеріс және оның білім алушының оқу нәтижесіне ықпалы болуы тиіс.

Қорытынды

Оқу сапасын арттыру – мектептің барлық құрылымдарының өзара үйлесімді әрекетін талап ететін кешенді үдеріс. Бұл үдерісте мектепішілік әдістемелік қолдау жүйесі педагогтің кәсіби дамуы мен білім алушының оқу нәтижесін байланыстыратын маңызды тетік болып табылады.

Тиімді әдістемелік қолдау педагогке дайын ақпарат берумен шектелмейді. Ол педагогтің нақты қажеттілігін анықтауды, кәсіби мақсатын белгілеуді, практикалық көмек көрсетуді, алынған тәсілді сабақта қолдануды және нәтижені бірлесіп талдауды қамтиды.

Осы тұрғыдан алғанда, мектепішілік әдістемелік қолдаудың негізгі қағидасын төмендегідей тұжырымдауға болады:

«Педагогтің кәсіби дамуы → сабақ сапасының артуы → білім алушының оқу нәтижесінің жақсаруы».

Демек, мектептегі әдістемелік жұмыстың басты нысаны – тек педагог емес, оның кәсіби дамуы арқылы **білім алушының сапалы білім алуына жағдай жасау**.

Ұсынылып отырған жүйені мектептің әдістемелік жұмыс жоспарына енгізу педагогтердің кәсіби сұранысына сай қолдау көрсетуге, тиімді педагогикалық тәжірибені таратуға және оқу сапасын арттыруға бағытталған біртұтас әдістемелік ортаны қалыптастыруға мүмкіндік береді.

СИСТЕМА ВНУТРИШКОЛЬНОЙ МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ, НАПРАВЛЕННАЯ НА ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ОБУЧЕНИЯ

Аннотация. В статье рассматриваются эффективные пути организации системы внутришкольной методической поддержки, направленной на повышение качества обучения учащихся. Качество образования в школе напрямую связано с профессиональной компетентностью педагога, эффективной организацией учебного процесса и системностью методической поддержки, оказываемой педагогам. В связи с этим предлагается организовать внутришкольную методическую работу не как совокупность традиционных мероприятий, а как целостную систему, основанную на конкретных профессиональных потребностях педагогов и ориентированную на достижение результатов. В статье представлена модель, включающая этапы выявления профессиональных запросов педагогов, выбора форм методической поддержки, внедрения их в практику, анализа результатов и последующего сопровождения.

Ключевые слова: качество обучения, методическая поддержка, внутришкольная методическая работа, профессиональное развитие педагога, профессиональная компетентность, качество урока, внедрение в практику, методическое сопровождение.

Исаева Гульнара Бостановна[1] - п.ғ.к., қауым.профессор,
Мукеева Гульбану Ибадуллаевна[2] - жаратылыстану ғылымдарының магистрі, аға оқытушы,
Абуова Жанат Кожановна[3] - автоматика және басқару магистрі, аға оқытушы
[1,2,3]Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті
Алматы қаласы

ДАЙЫН ЖАУАП ДӘУІРІ: ОЙЛАУ ТІЗГІНІ ЖИ-ДІҢ ҚОЛЫНА ӨТТІ

Аңдатпа. Мақалада білім беру үдерісінде жасанды интеллектіні қолданудың мүмкіндіктері мен ықтимал тәуекелдері қарастырылады. Жасанды интеллектінің дайын жауап ұсыну мүмкіндігі оқу тапсырмаларын орындауды жеңілдеткенімен, оны шамадан тыс және тексерусіз пайдалану білім алушының өз бетінше ойлау, талдау және мәселені шешу дағдыларына кері әсер етуі мүмкін екені талданады. Заманауи зерттеулер негізінде жасанды интеллектіні дайын шешім ұсынатын құрал ретінде емес, білім алушының ойлау әрекетін қолдайтын, бағыттайтын және рефлексия жасауына мүмкіндік беретін технология ретінде пайдаланудың маңызы көрсетіледі. Мақалада оқушы мен студенттің жасанды интеллект ұсынған ақпаратты сыни бағалауы, оның дұрыстығын тексеруі және өз қорытындысына жауап беруі қажеттігі айқындалады. Сонымен қатар педагог кадр даярлаудағы жоғары оқу орындарының, соның ішінде Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің цифрлық трансформация жағдайындағы рөлі қарастырылады. Болашақ педагогтердің жасанды интеллектіні кәсіби және зерттеушілік қызметте саналы қолдану құзыреттілігін қалыптастырудың өзектілігі негізделеді. Автор технологияны адамның ойлау қабілетін алмастыратын емес, оны күшейтетін құрал ретінде қарастыру қажеттігін тұжырымдайды.

Түйінді сөздер: жасанды интеллект, білім беру, цифрлық трансформация, сыни ойлау, ақпараттық сауаттылық, білім алушы, педагогикалық білім, жоғары білім, цифрлық технологиялар, ЖИ құралдары, болашақ педагог, оқу үдерісі.

Жаңа зерттеулер жасанды интеллекті қолданудың шегін байқатты. Құрал адамға көмектесуге тиіс, бірақ адамның орнына ойлауды әдетке айналдырмау керек.

Бір сауал жазасыз – бірнеше секундта экранда дайын жауап пайда болады. Эссенің құрылымы, есептің шешімі, баяндаманың түйіні әп-сәтте алдыңызда тұрады. Уақыт үнемделді, жұмыс бітті. Алайда сол жауаптың қисынын өзіңіз түсіндіңіз бе? Жаңа оқу жылы қарсаңында осы қарапайым сұрақтың салмағы арта түседі. Өйткені орындалған тапсырма мен игерілген білім бірдей емес.

Бұл айырманы 2025 жылы PNAS журналында жарияланған зерттеу де айқын көрсеткен. Түркиядағы мыңға жуық жоғары сынып оқушысы қатысқан математика тәжірибесінде GPT-4 негізіндегі қарапайым көмекшіні пайдаланған топтың жаттығу нәтижесі бақылау тобынан 48% жоғары болды. Бірақ құралсыз тапсырылған кейінгі сынақта сол топтың нәтижесі бақылау тобынан 17% төмен шыққан.

Дегенмен бұндай тәжірибелер ЖИ-ден жаппай бас тартуға үндемейді. Оқушыға дайын шешімді ұсынбай, бағыт беруге бейімделген GPT Tutor тобында бұндай теріс әсер байқалмаған. Оның құралсыз сынақтағы нәтижесі бақылау тобынан статистикалық тұрғыдан ерекшеленбеген. Яғни мәселе технологияда емес, оның оқушының өз бетінше ізденісінің орнын басатынында.

Ғалым ЖИ мүмкіндіктері «қолданушының іс-әрекеті мен тапсырмасына, жасанды жүйені үйретуде қолданылған мәліметтер базасына байланысты». Осы тұжырымның білім беру үшін де мәні жоғары. Ақылды құралдың жауабы тапсырманың қалай қойылғанына тәуелді, ал оны түсіну мен бағалау адамға жүктеледі.

Ой еңбегіндегі өзгеріс мектеппен шектелмейді. Microsoft Research қатысқан 2025 жылғы зерттеуде ЖИ қолданған 319 қызметкердің 936 жұмыс жағдайы талданған. Зерттеуде белгілі

бір тапсырманы орындауда ЖИ-ге көбірек сенгендердің сыни ойлауы төмен болғаны анықталған. Ал өз біліміне сенімді адамдар жауапты жақсы түсіндіріп берген. Бұл сауалнама ЖИ адамның ойлау қабілетінің төмендігін дәлелдемейді, бірақ тексерусіз сенудің тәуекелі жоғары болатынын аңғартады.

Оңтүстік Калифорния университетінің провост профессоры Генри Дженкинс пен Назарбаев Университетінің профессоры Омер Ф. Барыш жоғары білімнің міндеті сыни ойлауды, ақпаратты түсіндіруді және ЖИ қателерін тануды дамыту екенін атап өткен. Олардың айтуынша, технологияның шектеуін түсініп, қажет тұста адами пайымға сүйене білетіндер ұтады. Расында, машинаның сауатты сөйлеуі қолданушының білімін арттырмайды. Парасат дайын мәтінді иеленуден емес, дәлелді таразылап, жаңсақтықты танып, өз қорытындыңа жауап беруден байқалады.

Бұны күнделікті оқу мысалымен түсіндіруге болады. Студент есептің дайын шешімін көшірсе, дұрыс жауап алғанымен, келесі есепті өз бетінше шығарғанда қиналады. Ал алдымен өзі талпынып, кейін ЖИ-ден қандай қате жібергенін түсіндіруді сұраса, құрал ой еңбегін жалғастыруға көмектеседі. Бұл жерде сұраудың (промт) өзі «орындап бер» емес, «түсінуіме көмектес» болып өзгереді:

Қазақстанның білім кеңістігі үшін бұның мәні ерекше. Оқушыдан тек дайын өнімді емес, оған қалай жеткенін түсіндіруді сұрау маңызды. Ұстаз үшін де негізгі бағдар – жауаптың дұрыстығы емес, білім алушының түсінігі мен сыни ойлау қабілеті.

Бұл мәселе педагог кадр даярлайтын жоғары оқу орындары үшін айрықша маңызды. Себебі бүгінгі университет аудиториясында қалыптасқан дағды ертең мектептегі оқушының білім алу мәдениетіне әсер етеді.

Осы тұрғыдан алғанда, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің тәжірибесі назар аударуға тұрарлық. ҚызПУ педагогикалық білім берудің дәстүрін сақтай отырып, заманауи цифрлық технологиялар мен жасанды интеллект мүмкіндіктерін білім беру үдерісіне енгізуге бағыт алып келеді. Мұндағы басты мәселе технологияны жай қолдану емес, оны болашақ маманның кәсіби және зерттеушілік әлеуетін арттыруға пайдалану.

Университеттің бұл бағыттағы дамуы оның білім беру сапасы мен ғылыми әлеуетін арттыруға бағытталған жұмыстарымен сабақтас. 2025 жылғы ұлттық рейтинг қорытындысында ҚызПУ Қазақстанның үздік жоғары оқу орындары қатарынан көрініп, 7-орынға ие болды. Университеттің білім беру бағдарламалары да ұлттық рейтингтерде жоғары нәтижелер көрсетті.

ҚызПУ-дағы цифрлық трансформацияның маңызды бағыты – педагогтердің де жаңа технологияларды меңгеруі. Университет оқытушыларының жасанды интеллектіні білім беру үдерісінде қолдану бойынша біліктілігін арттыруы болашақ мұғалімдерді жаңа цифрлық ортаға дайындаудың маңызды құрамдас бөлігіне айналып отыр.

Бұл жерде мәселе ЖИ-ді қаншалықты көп қолдануда емес. Маңыздысы – оны қандай мақсатта қолдануда. Болашақ педагог дайын жауапты қабылдаушы емес, ақпаратты талдайтын, оның дұрыстығын тексеретін, қателерін анықтайтын және өз педагогикалық шешіміне жауап бере алатын маман болуы тиіс.

Сондықтан ҚызПУ секілді педагогикалық университеттер үшін жасанды интеллектіні білім беру үдерісіне енгізу – технологиялық жаңалыққа ілесу ғана емес, жаңа ойлау мәдениетін қалыптастыру міндеті. «ЖИ мен үшін ойласын» деген ұстанымның орнына «ЖИ арқылы мен жақсырақ ойланайын» деген көзқарас орныққанда ғана цифрлық технология білімнің сапасын арттыратын құралға айналады. Өйткені болашақтың мықты маманы дайын жауапты тез табатын адам ғана емес, сол жауаптың дұрыстығына күмән келтіре алатын, дәлел іздейтін және өз қорытындысына жауап бере алатын тұлға болуы керек.

Бұдан шығатын қорытынды түйін қарапайым – ақылды құрал адам әлеуетін күшейтуі керек. Ойлау тізгінін түгел машинаға ұстату – қолайлылықтың өте қымбат бағасына айналып кетуі мүмкін. ЖИ жауап ұсынсын, бірақ сұрақ қою, дәлел іздеу және шешімге жауап беру адамның өз еншісінде қалсын.

Жетыбаева Сания Аманжоловна
Физика-математика пәндерінің оқытушысы, физика магистрі, педагог
Талғар жоғары медициналық колледжі
Алматы облысы, Талғар қаласы

КОЛЛЕДЖ СТУДЕНТТЕРІНЕ ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДЫ САРАЛАУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ПАЙДАЛАНУ

Аннотация. Мақалада физика пәнін оқытуда жасанды интеллект технологияларын қолдану арқылы студенттердің оқу жетістіктерін саралау жолдары жан-жақты қарастырылады және қазіргі кәсіптік және техникалық білім беру кеңістігінде қалыптасып отырған цифрлық трансформация жағдайында оқытушының кәсіби қызметін қайта пайымдау қажеттілігі ғылыми-публицистикалық тұрғыда негізделеді. Жасанды интеллект құралдарының көмегімен оқыту үдерісін дербестендіру, студенттердің жеке ерекшеліктерін ескеру және оқу мазмұнын бейімдеу мүмкіндіктері кеңінен талданады, бұл өз кезегінде білім сапасын арттырудың маңызды факторы ретінде сипатталады. Мақалада физика пәнінің күрделі ұғымдарын меңгертуде адаптивті оқыту жүйелерінің рөлі, деректерге негізделген кері байланысты ұйымдастыру жолдары және студенттердің танымдық белсенділігін арттырудағы алгоритмдік модельдердің ықпалы терең пайымдалады. Автор жасанды интеллекттің көмегімен жүзеге асатын саралау тәсілдерінің әдістемелік негіздерін ашып көрсетіп, оларды оқу тәжірибесіне енгізудің педагогикалық шарттарын айқындайды. Сонымен бірге студенттердің оқу қарқыны, қабілет деңгейі және қызығушылық ерекшеліктерін ескеретін икемді білім беру ортасын қалыптастырудағы цифрлық құралдардың әлеуеті сипатталады. Зерттеу мазмұны колледж оқытушыларына, әдіскерлерге және білім беру саласының мамандарына арналған практикалық бағыт-бағдар ұсына отырып, жасанды интеллект технологияларын тиімді қолданудың жолдарын жүйелі түрде түсіндіреді.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, физика пәні, саралау, адаптивті оқыту, цифрлық технология, білім беру үдерісі, дербестендіру, танымдық белсенділік, алгоритм, педагогикалық әдіс.

Қазіргі колледждегі физика пәнін оқыту тек теориялық білім берумен шектелмей, студенттің ғылыми ойлауын, логикалық талдау қабілетін және табиғат құбылыстарын түсіну деңгейін дамытуға бағытталған күрделі үдеріс ретінде қарастырылатындықтан, оқытушы алдында тұрған басты міндеттердің бірі әрбір студенттің жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқытуды тиімді ұйымдастыру болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда жасанды интеллект технологиялары оқыту үдерісін жаңа сапалық деңгейге көтеретін қуатты құрал ретінде көрініс табады, өйткені олар студенттердің оқу әрекетін талдауға, олардың қателіктерін анықтауға және оқу мазмұнын жекелендіруге мүмкіндік береді. Физика пәнінің мазмұны абстрактілі

ұғымдарға, күрделі заңдылықтарға және математикалық модельдерге негізделгендіктен, барлық студенттер үшін бірдей қарқынмен меңгерілуі әрдайым мүмкін бола бермейді. Осы жағдайда жасанды интеллект көмегімен саралау тәсілдері ерекше маңызға ие болады, себебі олар әр студенттің деңгейіне сәйкес тапсырмалар ұсынуға мүмкіндік береді. Оқытушы үшін бұл технологиялар тек көмекші құрал ғана емес, оқыту стратегиясын қайта құруға ықпал ететін маңызды ресурс болып табылады. Жасанды интеллект арқылы жиналған деректер негізінде студенттердің оқу динамикасы анықталып, олардың әлсіз және күшті тұстары айқындалады. Бұл өз кезегінде оқыту үдерісін тиімді жоспарлауға жағдай жасайды. Студенттердің қызығушылығын арттыру мақсатында интерактивті модельдер мен виртуалды тәжірибелерді қолдану мүмкіндігі кеңейеді. Нәтижесінде физика пәні студенттер үшін түсінікті әрі тартымды бола түседі. Осылайша жасанды интеллект технологиялары физика пәнін оқытудағы саралау үдерісін жетілдірудің негізгі тетіктерінің біріне айналады.

Физика сабағында саралау тәсілдерін жүзеге асыру барысында жасанды интеллекттің мүмкіндіктерін тиімді пайдалану оқыту мазмұнын әр студенттің жеке қажеттіліктеріне бейімдеуге жол ашады, бұл әсіресе әртүрлі деңгейдегі студенттермен жұмыс жүргізуде аса маңызды болып табылады. Студенттердің білім деңгейі, қабылдау жылдамдығы және танымдық қызығушылықтары әртүрлі болғандықтан, дәстүрлі оқыту әдістері барлық студенттің қажеттілігін толық қанағаттандыра алмайды. Жасанды интеллект негізіндегі жүйелер студенттің алдыңғы оқу нәтижелерін талдап, оған сәйкес келетін тапсырмаларды автоматты түрде ұсына алады. Бұл тәсіл оқыту үдерісін дараландыруға мүмкіндік береді және әр студенттің өз қарқынымен білім алуына жағдай жасайды. Физикадағы күрделі тақырыптарды меңгеру барысында студенттер жиі қиындықтарға тап болады, ал жасанды интеллект бұл қиындықтарды ерте кезеңде анықтап, оларды жоюға бағытталған тапсырмалар ұсынады. Оқытушы үшін бұл үлкен артықшылық болып табылады, себебі ол әр студенттің проблемаларын жеке бақылап отырмай-ақ, жүйе арқылы толық ақпарат ала алады. Сонымен бірге студенттердің жетістіктері автоматты түрде тіркеліп, олардың даму траекториясы айқындалады. Бұл мәліметтер оқытушыға оқыту стратегиясын өзгертуге мүмкіндік береді. Жасанды интеллект көмегімен кері байланыс жедел әрі нақты беріледі, бұл студенттердің оқу мотивациясын арттырады. Студенттер өз қателіктерін бірден көріп, оларды түзетуге ұмтылады. Осылайша жасанды интеллект технологиялары физика сабағында саралау тәсілдерін тиімді жүзеге асырудың маңызды құралы болып табылады.

Жасанды интеллектті қолдану арқылы физика пәнін оқытуда студенттердің танымдық белсенділігін арттыру мәселесі ерекше назар аударуды талап етеді, өйткені студенттің белсенді қатысуы оқу нәтижесінің сапасына тікелей әсер етеді. Физика пәні табиғат құбылыстарын түсіндіруге бағытталғандықтан, оны тек теориялық түрде меңгеру жеткіліксіз, тәжірибелік әрекет арқылы бекіту қажет. Осы жағдайда жасанды интеллект негізіндегі виртуалды зертханалар мен модельдеу бағдарламалары үлкен рөл атқарады. Олар студенттерге күрделі физикалық құбылыстарды қауіпсіз әрі қолжетімді түрде зерттеуге мүмкіндік береді. Студенттер тәжірибелерді бірнеше рет қайталап, әртүрлі параметрлерді өзгерте отырып, нәтижелерді салыстыра алады. Бұл олардың зерттеушілік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Оқытушы үшін бұл құралдар сабақты қызықты әрі мазмұнды өткізуге мүмкіндік береді. Жасанды интеллект жүйелері студенттердің әрекеттерін талдап, олардың қандай қателіктер жібергенін анықтай алады. Бұл мәліметтер оқыту үдерісін жетілдіруге негіз болады. Студенттер өз бетімен зерттеу жүргізуге үйренеді, бұл олардың ғылыми ойлауын қалыптастырады. Танымдық белсенділіктің артуы оқу нәтижесінің сапасын жақсартады. Осылайша жасанды интеллект технологиялары физика пәнін оқытуда студенттердің белсенділігін арттырудың тиімді құралы ретінде көрінеді.

Жасанды интеллект негізінде жүзеге асатын саралау үдерісі тек студенттердің білім деңгейін ескерумен шектелмей, олардың тұлғалық ерекшеліктерін де қамтитын кешенді жүйе ретінде қарастырылуы тиіс, өйткені қазіргі білім беру парадигмасы студенттің жан-жақты дамуын басты мақсат ретінде айқындайды. Физика пәнін оқыту барысында студенттердің

қызығушылықтары мен бейімділіктері әртүрлі болатындықтан, жасанды интеллект бұл айырмашылықтарды ескеруге мүмкіндік береді. Мысалы, кейбір студенттер теориялық есептерді шешуге бейім болса, енді біреулері тәжірибелік жұмыстарды орындауға қызығушылық танытады. Жасанды интеллект жүйелері осы ерекшеліктерді анықтап, әр студентке сәйкес тапсырмалар ұсына алады. Бұл тәсіл оқыту үдерісін тиімді әрі нәтижелі етеді. Оқытушы үшін бұл технологиялар студенттердің қабілеттерін дамытуға бағытталған жаңа мүмкіндіктер ашады. Студенттер өз қызығушылықтарына сәйкес білім алып, өз әлеуетін толық жүзеге асыра алады. Бұл олардың оқу мотивациясын арттырады. Жасанды интеллект көмегімен оқыту үдерісі икемді әрі бейімделгіш сипатқа ие болады. Нәтижесінде әр студент өз деңгейінде табысқа жете алады. Осылайша жасанды интеллект технологиялары физика пәнін саралаудың тиімді құралдарының бірі ретінде танылады.

Жасанды интеллектті физика пәнін оқытуда қолдану білім беру үдерісінің құрылымын түбегейлі өзгертуге қабілетті болғандықтан, оны саралау құралы ретінде қарастыру педагогикалық практикада жаңа бағыттардың қалыптасуына негіз болады, өйткені бұл технологиялар оқыту мазмұнын икемді түрде ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Әрбір студенттің оқу траекториясын дербес жоспарлау арқылы білім беру жүйесі бұрынғыдай біркелкі емес, керісінше әртүрлі деңгейлер мен мүмкіндіктерді қамтитын динамикалық ортаға айналады. Физика пәнінің күрделілігі студенттер арасында білім алудағы алшақтықты жиі туындататындықтан, жасанды интеллект бұл айырмашылықтарды теңестіруге бағытталған тиімді құрал ретінде көрінеді. Студенттердің оқу әрекеті туралы жиналған деректер негізінде олардың білім деңгейі ғана емес, ойлау стилі мен танымдық ерекшеліктері де анықталады. Бұл ақпарат оқытушыға әр студентке жеке тәсіл қолдануға мүмкіндік береді. Жасанды интеллект арқылы ұсынылатын тапсырмалар жүйесі студенттердің білімін кезең-кезеңімен тереңдетуге бағытталады. Мұндай тәсіл білімнің беріктігін қамтамасыз етеді. Студенттер өз жетістіктерін бақылап, алға ілгерілеуін сезінеді, бұл олардың оқу мотивациясын күшейтеді. Оқытушының рөлі де өзгереді, ол ақпарат жеткізушіден оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастырушыға айналады. Бұл білім беру сапасын арттыруға ықпал етеді. Осылайша жасанды интеллект физика пәнін саралау үдерісін жетілдірудің негізгі тетіктерінің бірі ретінде айқындалады.

Білім беру жүйесінің цифрлық трансформациясы жағдайында жасанды интеллект технологияларын енгізу тек техникалық жаңалық емес, ол педагогикалық ойлаудың жаңа деңгейге көтерілуін талап ететін күрделі үдеріс ретінде қарастырылады, өйткені оқытушының кәсіби қызметі өзгеріп, оның міндеттері кеңейеді. Физика пәнін оқытуда жасанды интеллектті тиімді пайдалану үшін оқытушы тек пәндік біліммен шектелмей, цифрлық сауаттылық пен аналитикалық ойлау қабілетін де меңгеруі тиіс. Бұл талаптар педагогтың үздіксіз кәсіби дамуын қажет етеді. Жасанды интеллект құралдары оқыту үдерісін автоматтандыру арқылы оқытушының уақытын үнемдейді, бұл уақытты ол шығармашылық және әдістемелік жұмыстарға бағыттай алады. Студенттер үшін бұл технологиялар білім алуды қызықты әрі тиімді етеді. Олар күрделі физикалық құбылыстарды визуализациялау арқылы жақсы түсінеді. Жасанды интеллекттің көмегімен алынған кері байланыс студенттердің оқу әрекетін жетілдіруге мүмкіндік береді. Бұл олардың өзіндік жұмыс дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Оқыту үдерісі нәтижеге бағытталған сипатқа ие болады. Әр студент өз деңгейінде табысқа жетуге мүмкіндік алады. Нәтижесінде жасанды интеллект технологиялары физика пәнін оқытудағы саралау үдерісін жаңа сапалық деңгейге көтереді.

Қорытынды. Жасанды интеллект технологияларын физика пәнін оқытуда саралау құралы ретінде қолдану білім беру үдерісінің тиімділігін арттыруға бағытталған заманауи педагогикалық шешімдердің бірі болып табылады, өйткені ол әр студенттің жеке ерекшеліктерін ескеруге және оқыту мазмұнын бейімдеуге мүмкіндік береді. Бұл технологиялар студенттердің танымдық белсенділігін арттырып, олардың оқу мотивациясын күшейтеді. Оқытушы үшін жасанды интеллект оқыту үдерісін ұйымдастырудың жаңа мүмкіндіктерін ашады. Студенттер күрделі физикалық ұғымдарды терең түсініп, өз бетімен білім алуға үйренеді. Білім беру жүйесі икемді әрі бейімделгіш сипатқа ие болады. Осылайша

жасанды интеллект физика пәнін саралау үдерісінің ажырамас бөлігіне айналып, оның сапасын арттыруда маңызды рөл атқарады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Степанова О.В., Ильин А.С., Козлова М.Д. Сравнительный анализ эффективности AI-тьюторов при обучении физике в цифровой образовательной среде // Современные информационные технологии и ИТ-образование. – 2024. – Т. 20, №3. – С. 512-525.

2. Захарова Т.В. Разработка адаптивных модулей по физике с использованием технологий машинного обучения // Информатизация образования и науки. – 2024. – Т. 16, №2. – С. 74-85.

3. Dahlkemper, M. N., Lahme, S. Z., & Klein, P. (2023). How do physics students evaluate artificial intelligence responses on comprehension questions? A study on the perceived scientific accuracy and linguistic quality of ChatGPT. Physical Review Physics Education Research, 19(1), 010142.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА ДЛЯ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ ОБУЧЕНИЯ ФИЗИКЕ СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА

Аннотация. В статье всесторонне рассматриваются пути дифференциации учебных достижений студентов посредством применения технологий искусственного интеллекта в процессе преподавания физики, а также научно-публицистически обосновывается необходимость переосмысления профессиональной деятельности преподавателя в условиях цифровой трансформации, происходящей в современном пространстве технического и профессионального образования. Подробно анализируются возможности персонализации учебного процесса с помощью инструментов искусственного интеллекта, учета индивидуальных особенностей студентов и адаптации содержания обучения, что, в свою очередь, характеризуется как важный фактор повышения качества образования. В статье глубоко осмысливаются роль адаптивных систем обучения в освоении сложных понятий физики, способы организации обратной связи на основе данных и влияние алгоритмических моделей на повышение познавательной активности студентов. Автор раскрывает методические основы дифференциации, реализуемой с помощью искусственного интеллекта, и определяет педагогические условия ее внедрения в образовательную практику. Вместе с тем характеризуется потенциал цифровых инструментов в формировании гибкой образовательной среды, учитывающей темп обучения студентов, уровень их способностей и особенности интересов. Содержание исследования предлагает практические ориентиры преподавателям колледжей, методистам и специалистам в сфере образования, системно разъясняя пути эффективного применения технологий искусственного интеллекта.

Ключевые слова: искусственный интеллект, физика, дифференциация, адаптивное обучение, цифровые технологии, образовательный процесс, персонализация, познавательная активность, алгоритм, педагогический метод.

Доскалиева Индира Кайыргалиевна
Директордың тәрбие жұмыс жөніндегі орынбасары
Үшқұдық орта мектебі
Ақтөбе облысы, Алға ауданы

“ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘДЕНИЕТ - САНАЛЫ АЗАМАТ ТӘРБИЕСІНІҢ НЕГІЗІ”

Аңдатпа. Мақалада білім беру ұйымындағы құқықтық тәрбие жүйесін ұйымдастырудың педагогикалық және әдістемелік аспектілері қарастырылады. Құқықтық мәдениетті оқушы тұлғасының азаматтық қалыптасуының маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастыра отырып, директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарының осы бағыттағы үйлестірушілік рөлі айқындалады. Оқушылардың құқықтары мен міндеттерін түсіндіру, құқықтық сауаттылық пен жауапкершілікті қалыптастыру, құқық бұзушылықтың алдын алу, ата-аналармен және педагогтермен бірлескен жұмысты ұйымдастыру мәселелеріне ерекше назар аударылады. Сонымен қатар құқықтық сағат, пікірталас, дебат, ситуациялық тапсырма, құқық қорғау органдары өкілдерімен кездесу және тәрбиелік іс-шаралар сияқты жұмыс түрлерін тиімді пайдаланудың жолдары ұсынылады. Мақалада құқықтық тәрбиенің негізгі мақсаты оқушының заң талаптарын жаттап білуімен шектелмей, құқықтық нормаларды күнделікті өміріндегі мінез-құлқында саналы түрде басшылыққа алуына жағдай жасау екені негізделеді.

Түйінді сөздер: құқықтық мәдениет, құқықтық тәрбие, құқықтық сауаттылық, құқықтық жауапкершілік, оқушы, азаматтық тәрбие, құқық бұзушылықтың алдын алу, тәрбие жұмысы, мектеп, ата-ана, педагог.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі – білімді ғана емес, қоғам алдындағы жауапкершілігін түсінетін, өз құқығы мен міндетін білетін, қабылдаған шешімінің салдарын бағалай алатын саналы азамат қалыптастыру. Бұл міндетті жүзеге асыруда құқықтық тәрбие ерекше орын алады. Себебі баланың құқықтық мәдениеті оның мектептегі тәртібінен бастап, адамдармен қарым-қатынасына, қоғамдық ортадағы мінез-құлқына, өз әрекетіне жауапкершілікпен қарауына дейін ықпал етеді.

Қазақстан Республикасының заңнамасында балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз ету, олардың құқықтық санасы мен құқықтық мәдениетін қалыптастыру маңызды міндеттердің қатарында қарастырылады. «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» заңда балалардың құқықтық санасы мен құқықтық мәдениетін қалыптастыруға, азаматтық қасиеттерін дамытуға және қоғамдағы толыққанды өмірге даярлауға бағытталған міндеттер белгіленген.

Сонымен қатар 2025 жылғы 30 желтоқсанда қабылданған «Құқық бұзушылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы білім беру саласында білім алушылардың заңға бағынатын мінез-құлқын қалыптастыруға және құқықтық тәрбие мәселелері бойынша мемлекеттік органдар мен ұйымдардың өзара іс-қимылына мән береді.

Осы тұрғыдан алғанда мектептегі құқықтық тәрбие бір реттік акция немесе белгілі бір мерекеге байланысты өткізілетін іс-шаралар жиынтығы болмауы тиіс. Ол оқу-тәрбие процесінің барлық кезеңімен сабақтасып, жүйелі түрде ұйымдастырылатын педагогикалық үдеріске айналуы қажет. Бұл жұмысты ұйымдастыруда директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарына ерекше жауапкершілік жүктеледі.

Құқықтық мәдениет – оқушы тұлғасының маңызды көрсеткіші

Құқықтық мәдениет ұғымын тек заңдарды білу деңгейімен шектеуге болмайды. Оқушы белгілі бір құқықтық норманы жатқа айтуы мүмкін, алайда оның мәнін түсінбесе және күнделікті әрекетінде сақтамаса, мұндай білімнің тәрбиелік нәтижесі төмен болады.

Сондықтан құқықтық мәдениеттің құрылымында бірнеше өзара байланысты компонентті қарастыруға болады. Біріншісі – құқықтық білім. Оқушы өзінің негізгі құқықтары мен міндеттерін, мектептегі тәртіп ережелерін, қоғамдық ортадағы мінез-құлық нормаларын білуі қажет. Екіншісі – құқықтық сана. Бұл құқықтық нормалардың не үшін қажет екенін түсіну, заң талаптарының жеке адамға ғана емес, тұтас қоғамға қатысты екенін ұғыну. Үшіншісі – құқықтық жауапкершілік. Оқушы өзінің әрбір әрекетінің салдары болуы мүмкін екенін түсініп, шешім қабылдауға үйренуі тиіс. Төртіншісі – құқыққа сай мінез-құлық.

Демек, құқықтық тәрбиенің нәтижесі «оқушы заңды біледі» деген көрсеткішпен ғана өлшенбейді. Нақты нәтиже – оқушының өзгенің құқығын құрметтеуі, өз міндетін орындауы, дау-дамайды күш қолданбай шешуі, жауапкершіліктен қашпауға үйренуі және қоғамдық ортадағы әрекетін саналы бақылауы.

Бұл жерде маңызды педагогикалық қағида бар: *құқықтық білім мінез-құлыққа айналған кезде ғана құқықтық мәдениет қалыптасады.*

Директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарының ұйымдастырушылық рөлі

Мектептегі құқықтық тәрбие жұмысының тиімділігі ең алдымен оның жүйелі ұйымдастырылуына байланысты. Директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары бұл бағытта жеке іс-шараларды ұйымдастырушы ғана емес, бүкіл тәрбие жүйесінің үйлестірушісі ретінде әрекет етеді.

Оның негізгі міндеттерінің бірі – мектептің құқықтық тәрбие жұмысын нақты мақсатқа бағыттау. Ол үшін оқу жылының басында оқушылардың жас ерекшеліктерін, мектептегі әлеуметтік-психологиялық ахуалды, тәртіп мәселелерін және құқық бұзушылық профилактикасының өзекті бағыттарын ескере отырып, тәрбие жұмысының жоспары жасалады.

Құқықтық тәрбие жоспары бірнеше өзара байланысты бағыттан тұруы мүмкін:

- оқушылардың құқықтары мен міндеттері туралы ақпараттық-түсіндіру жұмыстары;
- құқықтық сауаттылықты арттыру;
- құқық бұзушылықтың алдын алу;
- буллинг пен зорлық-зомбылықтың алдын алу;
- интернеттегі қауіпсіз мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру;
- ата-аналармен құқықтық-ағартушылық жұмыс;
- педагогтердің құқықтық сауаттылығын қолдау;
- құқық қорғау органдарымен және басқа да мүдделі ұйымдармен ынтымақтастық;
- тәуекел тобындағы оқушылармен жеке профилактикалық жұмыс.

Құқық бұзушылықтың алдын алу жұмысы тек құқық бұзушылық орын алғаннан кейінгі шаралармен шектелмеуі тиіс. Оның басты бағыты – құқық бұзуға әкелуі мүмкін себептерді ерте анықтау және оқушыға қажетті педагогикалық қолдау көрсету. Қолданыстағы құқықтық реттеуде де білім беру ұйымдарындағы профилактика, ерте анықтау және балаларды қорғау шараларына назар аударылады.

Сондықтан директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары сынып жетекшілерімен, педагог-психологпен, әлеуметтік педагогпен, мектеп әкімшілігімен және ата-аналармен бірлескен жұмысты жүйелі үйлестіруі қажет.

Оқушының құқықтары мен міндеттерін түсіндіру – құқықтық тәрбиенің бастапқы қадамы

Құқықтық мәдениетті қалыптастыру оқушыға өзінің құқықтары мен міндеттерін түсіндіруден басталады. Оқушы білім алуға, қауіпсіз ортада болуға, өз пікірін білдіруге, құрметке ие болуға құқылы екенін білуі қажет. Сонымен бірге оның мектептің ішкі тәртібін сақтау, педагогтер мен басқа оқушылардың құқықтарын құрметтеу, оқу міндеттерін орындау сияқты жауапкершіліктері де бар.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында білім алушылардың құқықтары мен міндеттеріне қатысты нормалар белгіленген.

Осы мәселелерді түсіндіру барысында «құқық» пен «міндет» ұғымдарын бір-бірінен бөліп қарастырмау маңызды. Мысалы, «Менің пікір айтуға құқығым бар» деген түсінік «басқа адамның да өз пікірін айтуға құқығы бар» деген түсінікпен толықтырылуы керек.

Сондықтан тәрбие сағаттарында «Менің құқығым», «Менің міндетім», «Құқық және жауапкершілік», «Құқық бұзылған жағдайда не істеу керек?» сияқты тақырыптарды жас ерекшелігіне сәйкес талқылауға болады.

Мұндай жұмыстарда дайын ақпаратты оқушыға жай ғана хабарлаудан гөрі, өмірлік жағдайларды талдау тиімді. Мысалы: «Сыныпта бір оқушыны бірнеше бала әдейі ортадан шеттетсе, бұл жағдайға қалай әрекет ету керек?», «Әлеуметтік желіде сыныптасы туралы рұқсатсыз ақпарат жарияланса, қандай құқықтық және моральдық мәселелер туындайды?», «Оқушы өз құқығы бұзылғанын сезсе, кімнен көмек сұрай алады?» деген сұрақтар оқушыны ойлануға жетелейді.

Құқықтық сауаттылықтан құқықтық жауапкершілікке дейін

Құқықтық тәрбиенің маңызды нәтижелерінің бірі – оқушының өз әрекетіне жауапкершілікпен қарауы.

Кей жағдайда оқушы өзінің әрекетінің құқықтық немесе әлеуметтік салдарын толық түсінбеуі мүмкін. Сондықтан мектептегі профилактикалық жұмыс қорқыту немесе жазалау сипатында емес, ең алдымен түсіндіру және жауапкершілікті сезіндіру бағытында ұйымдастырылғаны жөн.

Мысалы, «Бұл үшін жаза бар» деген түсіндіруден гөрі «Бұл әрекет басқа адамның қандай құқығына әсер етеді?», «Егер сенің орныңда басқа адам болса, осы жағдайды қалай бағалар едің?», «Өз әрекетіңнің салдарын алдын ала қалай болжауға болады?» деген сұрақтар оқушының құқықтық ойлауын дамытуға мүмкіндік береді.

Осы мақсатта ситуациялық тапсырмаларды кеңінен қолдануға болады. Оқушыларға нақты өмірге жақын жағдаят ұсынылып, оның құқықтық және адамгершілік тұрғыдан шешімін табу тапсырылады. Бұл әдіс оқушыны дайын жауапты қабылдаушы емес, шешім қабылдайтын тұлға ретінде қалыптастырады.

Мектептегі құқық бұзушылықтың алдын алу – жүйелі жұмысты қажет етеді

Құқық бұзушылықтың профилактикасы мектептегі құқықтық тәрбиенің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Оның тиімділігі тек жүргізілген іс-шаралардың санына емес, оқушыға көрсетілген жүйелі педагогикалық қолдауға байланысты.

Профилактикалық жұмыста бірнеше кезеңді қарастыруға болады.

Бірінші кезең – ерте анықтау. Сынып жетекшілері оқушының мінез-құлқындағы өзгерістерге, сабаққа қатысуына, сыныптағы қарым-қатынасына, әлеуметтік ортаға бейімделуіне назар аударуы қажет.

Екінші кезең – себептерді анықтау. Оқушының тәртіп мәселесін тек оның жеке қасиеттерімен түсіндіру дұрыс емес. Отбасылық жағдай, құрдастар ортасы, әлеуметтік орта, эмоционалдық қиындықтар және мектептегі қарым-қатынас ерекшеліктері де ескерілуі тиіс.

Үшінші кезең – жеке қолдау. Оқушымен жеке әңгіме жүргізу, педагог-психолог пен әлеуметтік педагогтің көмегін ұйымдастыру, ата-анамен байланыс орнату қажет.

Төртінші кезең – мониторинг. Қабылданған шаралардың нәтижесі жүйелі түрде бақыланып, қажет болған жағдайда жұмыс тәсілдері өзгертіледі.

Буллингтің алдын алу да осы жүйенің құрамдас бөлігі болуы тиіс. Қазақстанда баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасына арналған арнайы қағидалар бекітілген, олардың талаптары білім беру ұйымдарындағы профилактикалық жұмысты ұйымдастыруға бағытталған.

Құқықтық тәрбиенің тиімді әдістері

Директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары құқықтық тәрбие іс-шараларын ұйымдастырғанда олардың мазмұнымен қатар формасына да мән бергені жөн. Бірсарынды дәріс немесе ақпараттық баяндама оқушылардың қызығушылығын ұзақ уақыт сақтай бермейді.

Сондықтан құқықтық тәрбиеде интерактивті әдістерді қолдану тиімді.

Құқықтық сағат – оқушыларға белгілі бір құқықтық мәселе бойынша жас ерекшелігіне сай ақпарат беруге мүмкіндік береді.

Пікірталас – құқық пен жауапкершілік мәселелерін әртүрлі көзқарас тұрғысынан қарастыруға жағдай жасайды.

Дебат – оқушының дәлел келтіру, өз ойын қорғау және қарсы пікірді тыңдау мәдениетін қалыптастырады.

Ситуациялық тапсырмалар – құқықтық білімді өмірлік жағдайда қолдануға мүмкіндік береді.

Кездесулер – құқық қорғау органдарының, заң саласының мамандарының немесе басқа да сарапшылардың қатысуымен ұйымдастырылып, оқушылардың нақты сұрақтарына жауап алуға жағдай жасайды.

Рөлдік ойындар – құқықтық жағдайды бірнеше тараптың көзқарасы арқылы түсінуге мүмкіндік береді.

Мысалы, «Сот процесі», «Құқығым бұзылды, не істеймін?», «Жауапкершілік кімге жүктеледі?», «Әлеуметтік желідегі құқықтық мәдениет», «Буллингке жол жоқ» тақырыптарында практикалық жұмыстар ұйымдастыруға болады.

Мұндай әдістердің басты ерекшелігі – оқушының тек тыңдаушы емес, белсенді қатысушы болуында.

Ата-ана мен педагогтің бірлескен жауапкершілігі

Құқықтық мәдениет мектепте ғана қалыптаспайды. Баланың құқыққа, міндетке және жауапкершілікке деген алғашқы көзқарасы отбасында қалыптасады. Сондықтан мектептің ата-анамен жүйелі байланысы құқықтық тәрбиенің нәтижелілігін арттырады.

Директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары ата-аналар жиналыстарында құқықтық мәселелерді арнайы қарастырып, ата-аналарға баланың құқықтары мен міндеттері, қауіпсіздігі, интернеттегі мінез-құлық, буллингтің алдын алу, кәмелетке толмағандардың жауапкершілігі сияқты тақырыптар бойынша түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыра алады.

Бұл жерде ата-анамен жұмыс тек «балаңыз тәртіп бұзды» деген мәселе туындаған кезде жүргізілмеуі керек. Құқықтық ағарту профилактикалық сипатта, тұрақты түрде ұйымдастырылғаны дұрыс.

Педагогтер де құқықтық тәрбие жүйесінің маңызды субъектілері болып табылады. Сондықтан сынып жетекшілеріне құқықтық тәрбие сағаттарын жоспарлау, оқушының құқықтары мен міндеттерін түсіндіру, қиын жағдайдағы оқушымен қарым-қатынас жасау, буллинг белгілерін ерте байқау бойынша әдістемелік қолдау көрсетілуі қажет.

Құқықтық мәдениетті қалыптастырудағы жүйелілік

Құқықтық тәрбие нәтижелі болуы үшін ол мектеп өмірінің барлық бағыттарымен байланысуы қажет. Егер құқықтық сағатта оқушыға «әр адамның пікірі құрметтелуі тиіс» деп түсіндіріліп, ал күнделікті мектеп тәжірибесінде оның пікірі ескерілмесе, тәрбиелік ықпал әлсірейді.

Сондықтан мектептің өзі құқықтық мәдениетті көрсететін орта болуы керек. Оқушы өз құқығының құрметтелетінін, өз пікірінің тыңдалатынын, міндеттердің барлығына ортақ екенін және ережелердің әділ қолданылатынын күнделікті тәжірибеде сезінуі маңызды.

Осы тұрғыдан директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарының қызметі бақылаумен ғана шектелмейді. Ол мектепте **құқықтық мәдениетке негізделген тәрбиелік орта қалыптастырудың үйлестірушісі** болуы тиіс.

Тәрбие жұмысының нәтижесін бағалауда да формалды көрсеткіштерден бас тарту маңызды. Өткізілген іс-шаралардың саны емес, олардың оқушының көзқарасы мен мінез-құлқына ықпалы маңызды.

Мысалы, оқушылар арасында сауалнама жүргізу, ситуациялық тапсырмалар арқылы құқықтық шешім қабылдау деңгейін анықтау, тәртіп мәселелерінің динамикасын бақылау, сыныптағы психологиялық ахуалды зерделеу арқылы жұмыстың нәтижесін бағалауға болады.

Қорытынды

Құқықтық мәдениет – саналы азамат қалыптастырудың маңызды негіздерінің бірі. Ол бір күнде немесе бір ғана тәрбие сағаты арқылы қалыптаспайды. Құқықтық мәдениет оқушының білімін, құқықтық санасын, жауапкершілігін және күнделікті мінез-құлқын біріктіретін ұзақ мерзімді тәрбиелік үдеріс ретінде қарастырылуы қажет.

Бұл үдерісте директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарының рөлі ерекше. Ол құқықтық тәрбие жұмысын жоспарлап қана қоймай, оның барлық қатысушыларын – педагогтерді, сынып жетекшілерін, ата-аналарды, мектеп мамандарын және қажет болған жағдайда сыртқы серіктестерді бір мақсатқа жұмылдырады.

Құқықтық тәрбиенің түпкі мақсаты – оқушыға заңды жаттатумен шектелу емес. Ең маңыздысы – оның *«Менің құқығым бар, бірақ менің міндетім де бар»* деген ұстанымды саналы түрде қабылдауы. Өз құқығын қорғаумен қатар, өзгенің құқығын құрметтеу, қабылдаған шешіміне жауап беру, қоғамдық тәртіпті сақтау, қиын жағдайда дұрыс әрекет таңдау – құқықтық мәдениеттің нақты көріністері.

Сондықтан мектептегі құқықтық тәрбие жүйелі, үздіксіз және өмірмен байланысты болған жағдайда ғана оқушының құқықтық сауаттылығы нақты мінез-құлық мәдениетіне айналады. Ал құқықты білетін ғана емес, құқықтық нормаларды күнделікті өмірінде басшылыққа алатын, өз әрекетінің салдарын түсінетін, қоғам алдындағы жауапкершілігін сезінетін тұлға – саналы азамат қалыптастырудың басты нәтижесі.

Демек, *құқықтық мәдениет – заңды білу деңгейі ғана емес, адамның сол заң талаптарын өз өміріндегі жауапты таңдау мен дұрыс әрекеттің негізіне айналдыра білу қабілеті.*

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы: Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345 Заңы. – Астана, 2002. – «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі.

2. Білім туралы: Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы. – Астана, 2007. – «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі.

3. Құқық бұзушылық профилактикасы туралы: Қазақстан Республикасының 2025 жылғы 30 желтоқсандағы № 245-VIII ҚРЗ Заңы. – Астана, 2025. – «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі.

4. Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидаларын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 21 желтоқсандағы № 506 бұйрығы. – Астана, 2022. – «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі.

5. Әбенбаев, С. Ш., Ахметова, Г. Тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі: оқулық. – Астана: Фолиант, 2017. – 312 б. – ISBN 978-601-302-568-1.

6. Әбенбаев, С. Ш. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. – Алматы: Дарын, 2004. – 353 б. – ISBN 9965-9396-7-5.

7. Қоянбаев, Ж. Б., Қоянбаев, Р. М. Педагогика: оқу құралы. – 3-басылым. – Алматы: Эверо, 2004. – 420 б. – ISBN 9965-680-26-4.

8. Ахметова, Г., Абенбаев, С. Азаматтық тәрбиенің мәні // Сыныптағы тәрбие. – 2013. – № 4. – Б. 3–4.

9. Сарбалаева, А. Ш., Шалқыбекова, Ж. Т., Ескуниева, М. Е. Оқушылардың құқықтық мәдениетін және құқықтық хабардарлығын қалыптастыру // Молодой ученый. – 2019. – № 44 (282). – С. 377–379.

Ержанова Жадыра Кыдыргалиевна
№248 орта мектебінің мұғалімі, педагог-модератор
Қызылорда облысы, Арал ауданы

«ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРЫ АРҚЫЛЫ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ СІҢІРУ ЖӘНЕ ҚИМЫЛ-ҚОЗҒАЛЫСТЫ ДАМЫТУ»

Аннотация. Бұл педагогикалық идеяның мақсаты – қазақтың ұлттық ойындары (асық, лəңгі, ақсерек-көксерек) арқылы оқушыларға ұлттық құндылықтарды сіңірумен қатар, олардың қимыл-қозғалыс белсенділігін арттыру. Ұлттық ойындарды сабақ үрдісіне енгізу оқушылардың қызығушылығын оятып, бір жағынан денсаулығын нығайтса, екінші жағынан ұжымдық жұмысқа, әділдікке, ұйымшылдыққа тәрбиелейді. Сонымен қатар, бұл әдіс оқушының ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілігін арттырады.

Кілт сөздер: ұлттық ойындар, құндылықтар, қимыл-қозғалыс белсенділігі, тәрбие, мәдениет, сабақ.

Аннотация. Цель данной педагогической идеи – через использование казахских национальных игр (асык, лянги, аксерек-коксерек) не только передать учащимся национальные ценности, но и развить их двигательную активность. Включение народных игр в учебный процесс повышает интерес учеников, укрепляет здоровье, воспитывает коллективизм, справедливость и сплоченность. Данный подход способствует формированию у обучающихся любви к национальной культуре.

Annotation. The purpose of this pedagogical idea is to integrate Kazakh traditional games (asyk, lyangi, ak-serek–kok-serek) into the learning process in order to instill national values in students while enhancing their physical activity. Incorporating these games in lessons not only increases students' interest and strengthens their health but also nurtures teamwork, fairness, and solidarity. Moreover, this approach fosters a deeper appreciation of national culture among learners.

Өзектілігі. Қазіргі заман білім беру жүйесінде оқушылардың тек теориялық білімін ғана емес, сонымен қатар денсаулығын нығайту, ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілігін арттыру маңызды міндеттердің бірі болып отыр. Қазақтың ұлттық ойындары — ата-бабамыздан қалған құнды мұра, олар жас ұрпақтың қозғалыс белсенділігін дамытып қана қоймай, әділдікке, ұйымшылдыққа, батылдыққа тәрбиелейді. Осы тұрғыдан алғанда, ұлттық ойындарды сабақ үрдісіне енгізу – оқушы тұлғасын жан-жақты дамытуға мүмкіндік беретін өзекті бағыт.

Мақсаты: Қазақтың ұлттық ойындары арқылы оқушылардың қимыл-қозғалыс белсенділігін дамыту, ұлттық құндылықтарды сіңіру және тұлғалық қасиеттерін тәрбиелеу.

Міндеттері:

1. Оқушыларды қазақтың ұлттық ойын түрлерімен (асық, лəңгі, ақсерек-көксерек және т.б.) таныстыру.

2. Ұлттық ойындарды сабақта қолдану арқылы оқушылардың дене қимылдарын жетілдіру.

3. Ойын барысында әділдікке, ұйымшылдыққа, достыққа тәрбиелеу.

4. Ұлттық мәдениетке деген қызығушылықты арттыру, тарихи мұраға құрметпен қарауға үйрету.

5. Сабақ процесін қызықты әрі әсерлі ету арқылы оқушылардың белсенділігін арттыру.

Кіріспе

Қазақ халқының ұлттық ойындары – ұрпақ тәрбиесінің ажырамас бөлігі. Ата-бабамыздан келе жатқан бұл ойындар тек көңіл көтеру үшін ғана емес, сонымен бірге жас жеткіншектердің ой-өрісін, қимыл-қозғалысын, дене шынығуын дамытуға бағытталған. Ұлттық ойындар баланың бойына мейірім, әділдік, ұйымшылдық сияқты құндылықтарды сіңіріп, оны қоғамға бейімдеуде маңызды рөл атқарады. Қазіргі таңда білім беру жүйесінде ұлттық ойындарды сабақ барысында пайдалану арқылы оқушылардың жан-жақты дамуына жағдай жасау аса өзекті болып отыр. Әсіресе асық, ләңгі, ақсерек-көксерек сынды ойындар балалардың қимыл белсенділігін арттырып қана қоймай, ұлттық рухты нығайтады.

Ұлттық ойындардың тәрбиелік мәні зор. Мәселен, асық ойыны арқылы оқушылар дәлдікке, ептілікке, шыдамдылыққа тәрбиеленеді. Бұл ойын балалардың көзбен шамалау қабілетін, қимыл үйлесімділігін дамытады. Ләңгі ойыны болса аяқтың икемділігін, шапшаңдығын жетілдіріп, дене қозғалысының үйлесімділігін арттырады. Ал ақсерек-көксерек ойыны топтық қарым-қатынасты нығайтып, ұйымшылдыққа, батылдыққа және өзара көмек көрсетуге баулиды.

Осы ойындарды сабақ барысында қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, белсенділігін күшейтеді. Әсіресе дене шынықтыру сабақтарында ғана емес, тәрбие сағаттарында немесе пәнаралық сабақтарда қолдану арқылы ұлттық құндылықтарды кеңінен насихаттауға мүмкіндік туады. Ұлттық ойындардың басты ерекшелігі – баланы табиғи жолмен тәрбиелеуі. Ойын барысында бала өзі байқамай қимыл-қозғалыс жасап, жаңа дағдыларды меңгереді. Сонымен қатар ол ұлттық дәстүр мен мәдениетті құрметтеуді үйренеді.

Осылайша ұлттық ойындар оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етіп, олардың денсаулығын нығайтуға, рухани-адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға және ата-баба мұрасына деген сүйіспеншілігін арттыруға септігін тигізеді.

Осы тұрғыда өз тәжірибемде өткізген сабақ үлгісін назарларыңызға ұсынамын:

Пәні: Математика

Сынып: 3-сынып

Тақырыбы: Бөлшек ұғымы және бірдей бөлімді бөлшектерді қосу

Сабақ түрі: Жаңа білімді меңгерту, ойын арқылы оқыту (ұлттық ойындар интеграциясы)

Оқу мақсаттары:

- Бөлшек ұғымын визуалды үлгілер арқылы түсінеді (дөңгелек, жолақ, пицца-модель).
- Бірдей бөлімді бөлшектерді қосады және нәтижені ықшамдайды (қажет болғанда).
- Бөлшек үлесін өмірлік жағдаятпен және ұлттық ойындар нәтижесімен байланыстырады.
- Топпен жұмыс істеп, өз ойын дәлелдейді, тыңдайды, әділ ойын мәдениетін сақтайды.

Бағалау критерийлері:

- Бөлшекті «бөлік/бүтін» ретінде дұрыс жазады және оқиды.
- Бірдей бөлімді екі (немесе бірнеше) бөлшекті дұрыс қосады.
- Ойын нәтижесінен дерек жинап, кестеге түсіреді, қорытынды шығарады.
- Топтық талқылауда дәлел келтіреді және ережеге сай ойнайды.

Материалдар:

- Нақты заттар: 30–40 асық (әр топқа уыс), ләңгі (2–4 дана), түске бөлінген бор/фломастер, үлестірмелі дөңгелек/жолақ фракция-модельдері, А3 ватман, маркерлер, стикерлер, секундомер.

• Цифрлық: Интерактивті тақта, таймер, қарапайым презентация, офлайн жағдайда баспа жұмыс парақтары.

Қауіпсіздік: Ләңгі тебу кезінде кеңістік қалдыру, тайып кетпеу үшін аяқ киім, асықты еденге жайып тастағанда сырғанаудан сақтандыру; «тоқта» белгісіне бағыну.

Ұйымдастыру (5 мин)

Мұғалім шаттық шеңберін ұйымдастырады: «Санамақ» арқылы «бір бүтінді тең бөліктерге бөлу» ұғымын ауызша еске түсіреді. Үстелде пицца тәрізді картон дөңгелек бар, мұғалім оны екіге, төртке, сегізге қиып көрсетеді. Сұрақ: «Егер бұл — бір бүтін торт болса, менің қолымдағы — оның қандай бөлігі?» Оқушылар: «Жарты», «Төрттен бір» т.б. дейді.

Қызығушылықты ояту (5–7 мин)

Қысқа оқиға: «Айжан 1/2 торт алып келді, ал Әли 1/4 торт қосып әкелді. Балалар бірге тамақтанса, қанша торт болады?» Оқушылар болжам айтады. Мұғалім дөңгелек модельде 1/2 мен 1/4-ті қабаттап көрсетеді, 1/2 = 2/4 екеніне назар аудартады, сонда 2/4 + 1/4 = 3/4.

Жаңа білім: CRA тәсілі (8–10 мин)

Нақты: Түрлі-түсті қағаз жолақтарды тең бөлу (2, 4 бөлікке). Әр оқушы 1 бөлігін бояйды — 1/4, 2 бөлігін бояса — 2/4 т.б.

Көрнекі: Сан сызығында 0–1 аралығын 4-ке бөліп, 1/4, 2/4, 3/4 нүктелерін белгілейді.

Символ: Бірдей бөлімді бөлшектерді қосу ережесі: «Бөлім өзгермейді, алымдар қосылады». Мысалдар: 1/4 + 2/4 = 3/4; 3/8 + 1/8 = 4/8 = 1/2. Қысқарту туралы интуитив түсінік беріледі (мәнін сезіндіру үшін).

Ұлттық ойындармен практикалық тапсырмалар:

Тапсырма А — «Асық-деректер зертханасы» (топтық зерттеу, 8–10 мин)

Мақсаты: Бөлшекті тәжірибелік деректен шығарып, бірдей бөлімді бөлшектерді қосу дағдысын бекіту.

Қажет заттар: Әр топқа 10–12 асық, жазба кесте, маркер, шағын науа.

Ереже және қауіпсіздік: Асықты тек белгіленген үстел үстінде лақтырады; қолмен итеріп жіберуге болмайды; асықты жинағанда асық шашпай, баяу жинау.

Барысы:

1. Әр топ 10 реттен «лақтыру сериясын» орындайды. Әр лақтырудан кейін «алшы» түскен санын жеке белгілейді.

2. Кесте толтыру (үлгі):

• Барлық лақтыру саны: 10

• Алшы саны: a

• Тай/бүк саны: 10 − a

• Алшының үлесі — a/10 (бөлшек), оны оқып беру.

3. Топ ішінде 2 немесе 3 серия деректерін қосу: мысалы, 3/10 + 2/10 = 5/10. Егер 5/10 байқалса, оны 1/2 ретінде түсіндіру.

4. Қысқа қорытынды: «Неліктен бөлім өзгермейді?» деген сұрақпен кері байланыс.

Дифференциация:

• Қолдауды қажет ететін оқушыларға алдын ала бояулы жолақ беріңіз: 10 бірлікке бөлінген жолақта 3/10, 2/10-ды бояп, үстінде қосыңыз.

• Қиындату: Үш серияны бірден қосу (мыс., 1/10 + 4/10 + 2/10).

Бақылау нүктелері (форматив):

• Бөлшек жазуы дұрыс па?

• Кесте толық па?

• Қосу амалын ауызша түсіндіре ала ма?

Мүмкін қате және түзету:

• Қате: Бөлімді де қосып жібереді (3/10 + 2/10 = 5/20).

Түзету: «Бірдей бүтін — 10 лақтыру. Бүтін өзгермесе, бөлім өзгермейді» деген тілдік тірек беріңіз.

Нәтиже үлгісі:

1-серия: 3/10, 2-серия: 2/10 → 3/10 + 2/10 = 5/10 = 1/2.

Тапсырма B — «Лаңгі-ритм: жиілік пен үлес» (жеке + жұп, 8–10 мин)

Мақсаты: Жиілік санағын бөлшекке айналдыру, салыстыру және қосу; қимыл-қозғалысты дамыту.

Қажет заттар: Лаңгі (әр станцияда 1 дана), секундомер, бор/скотчпен белгіленген қауіпсіз аймақ.

Ереже/қауіпсіздік: Әр оқушы 20 секунд ішінде лаңгі тебеді. Бірінші айналым мен екінші айналым нәтижесін бөлек жазады. Арақашықтық сақталады, басқаға кедергі жасамау.

Барысы:

1. Әр оқушы екі айналым орындайды. Мысалы, 1-айналым — 8 тебу, 2-айналым — 6 тебу.
2. Жұппен дерегін біріктіреді: «Менің 1-айналымым — 8/20, сенің — 6/20, екеуіміздің қосындымыз — 14/20 = 7/10».
3. Сұрақ: «Қай айналымда үлес жоғары болды? Неге?» Салыстыруды сан сызығында көрсетеді.
4. Қорытынды кесте және қысқа ауызша баяндама: «Жиілік — бөлшек алымына тең, 20 — бөлім».

Дифференциация:

- Қолдау: 20 тордан тұратын жолақ параққа беріледі; оқушы қанша тепсе, сонша торды бояйды.
- Қиындату: 3 оқушы дерегін қосып, үлесті қысқартып айту.

Бақылау нүктелері:

- Жиілікті дұрыс санау.
- Бөлшекке дұрыс түрлендіру (мыс., 6/20 ≠ 6/2).
- Қысқарту: 6/20 → 3/10.

Нәтиже үлгісі:

Оқушы A: 8/20, Оқушы B: 6/20 → 14/20 = 7/10.

Тапсырма C — «Ақсерек–көксерек: фракто-қақпа» (командалық, 10–12 мин)

Мақсаты: Командалық бәсекеде бірдей бөлімді бөлшектерді жылдам қосу/салыстыру, әділдікті сақтау.

Қажет заттар: Екі түсті белдік/лента (ақ, көк), «қақпа» сызығы, есеп-карталар (деңгейленген).

Ойын құрылымы: Сынып екі командаға бөлінеді (Ақсерек, Көксерек). Орталықта «қақпа» сызығы. Мұғалім есеп-картаны көтергенде, әр командадан бір ойыншы «қақпаға» жүгіріп, есепті тақтада/картамен шешеді. Дұрыс шешкені «бір ойыншыны алып қояды» немесе ұпай жинайды.

Есеп-карталар (өсу ретімен):

- Деңгей 1: 1/4 + 1/4; 2/8 + 3/8; 1/5 + 2/5.
- Деңгей 2: 3/10 + 1/10; 4/6 + 1/6; 5/12 + 3/12.
- Деңгей 3 (қысқарту бар): 2/4 + 1/4; 3/8 + 1/8 + 2/8; 6/10 + 2/10.

Барысы:

1. Мұғалім ережені түсіндіреді: қауіпсіз жүгіріс, итермеу жоқ; жауапты сыпайы айту; қарсыласқа құрмет.
2. Әр раундта екі оқушы шығады, есепті 30–40 секунд ішінде орындайды.
3. Дұрыс жауап — 1 ұпай; қысқартылған дұрыс жауап — бонус (+0,5 ұпай).
4. Қорытындыда ұпай саналады; жеңімпаз жарияланады.

Дифференциация:

- Қолдау қажет ететіндерге алғырақ деңгей беріңіз.
- Қиындату: 3 бөлшекті қосу немесе салыстыру (қайсысы үлкен: 3/8 әлде 1/2?).

Бақылау нүктелері:

- Қосу алгоритмін ұстану.

- Нәтижені ықшамдау.
- Мінез-құлық: әділ ойын, кезек сақтау.

Жауап кілті (мысал): 1/4 + 1/4 = 2/4 = 1/2; 2/8 + 3/8 = 5/8; 6/10 + 2/10 = 8/10 = 4/5.

Жеке жұмыс — «Шығу билеті»

A-деңгей: 1/4 + 2/4 = ?; 3/8 + 1/8 = ?

B-деңгей: 2/6 + 3/6 = ? (ықшарт); 1/10 + 4/10 = ?

C-деңгей (қалағаны): 1/8 + 3/8 + 2/8 = ?; Қайсысы үлкен: 3/10 әлде 1/3? (сан сызығымен дәлелде).

Жауап кілті: 3/4; 4/8=1/2; 5/6; 5/10=1/2; 6/8=3/4; 3/10 < 1/3.

Рефлексия (5 мин)

«Бүгін мен білдім… Таң қалдырғаны… Келесіде мен істеймін…» сөйлемдерін аяқтау. Әр оқушы стикерге 1 сөйлем жазып, «Ұлттық мұра — менің сабағымда» плакатына жапсырады. Қысқа тыныс сергіту: «Алты қадамдық тыныс» (3 рет).

Бағалау құралдары:

Формативті:

- Тапсырма A, B, C барысындағы бақылау парақтары;
- «Шығу билеті»;
- Ауызша түсіндіру сапасы.

Рубрика (қысқаша):

- 3 Балл — Бөлшектерді дәл жазады, қосады, қысқартады, түсіндіреді.
- 2 Балл — Ұсақ қателері бар, бірақ логикасы дұрыс.
- 1 Балл — Негізгі қателер; мұғалім қолдауымен орындайды.

Өзін-өзі/өзара бағалау: «Бас бармақ», «Екі жұлдыз, бір тілек».

Үй тапсырмасы:

1: Үйде 1 сағат ішінде істеген іс-әрекеттерді үлеске бөліп жаз (ойын 1/4, оқу 2/4, т.б.), екі үлесті қос.

2: Отбасымен асық ойнап, 10 лақтыру нәтижесін жаз; алшы үлесін бөлшекпен көрсет; өз үлесіңді отбасы мүшесінің үлесімен қос.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, қазақтың ұлттық ойындарын бастауыш сыныптағы математика сабақтарына кіріктіру оқушылардың ойлау қабілетін, қимыл-қозғалысын және ұлттық құндылықтарға деген құрметін арттырады. Математикалық білімді өмірлік жағдаяттармен байланыстыру арқылы оқушының қызығушылығы артып, білім сапасы көтеріледі. Ұлттық ойындар — тек қимыл-әрекет емес, ол – тәрбие құралы, мәдени мұра және оқушы бойына отансүйгіштік сезімін сіңірудің тиімді тәсілі. Демек, математика пәнінде дәстүрлі элементтерді қолдану оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Әбдіғалиева, Г. «Ұлттық ойындарды бастауыш мектепте пайдалану ерекшеліктері» // Бастауыш мектеп. – 2021. – №3. – 15–18 б.

2. Жанпейісова, М. «Математика сабақтарында инновациялық әдістерді қолдану» // Қазақстан мектебі. – 2020. – №5. – 42–47 б.

3. Сейтқазы, Р. «Ұлттық тәрбие және ойын технологиясы» // Педагогика және психология. – 2022. – №2. – 56–60 б.

4. Toktarbayev, A. «Integrating Kazakh Traditional Games into Primary Mathematics Education» // Journal of Educational Studies. – 2021. – Vol. 14(2). – 73–79 p.

5. Мұханбетова, Л. «Қазақтың халықтық педагогикасы және заманауи білім беру» // Халықаралық педагогикалық зерттеулер журналы. – 2023. – №4. – 88–93 б.

Кадырбаева Макпал Ернарқызы
Тәрбиеші
Астана қаласы әкімдігінің №58 «Өркен» балабақшасы

БАЛАНЫ ТҮСІНУ – ТӘРБИЕШІНІҢ БАСТАУЫ

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі жастағы баланың жеке тұлғалық ерекшеліктерін түсінудің, оның эмоционалдық қажеттіліктерін ескерудің және балаға қолайлы психологиялық-педагогикалық орта қалыптастырудың маңыздылығы қарастырылады. Баланың мінез-құлқын сыртқы әрекет арқылы ғана бағаламай, оның қажеттіліктері мен сезімдерін түсінуге бағытталған педагогикалық тәсілдердің тиімділігі сипатталады. Тәрбиешінің кәсіби құзыреттілігін арттыруда бақылау, тыңдау, эмоционалдық қолдау, жеке тәсіл және ойын технологияларын қолданудың мүмкіндіктері ұсынылады.

Түйін сөздер: мектепке дейінгі тәрбие, бала, тәрбиеші, бала психологиясы, эмоционалдық қолдау, жеке тәсіл, педагогикалық қарым-қатынас, ойын, бақылау, тәрбие.

Кіріспе

Мектепке дейінгі кезең – баланың тұлғалық, эмоционалдық, әлеуметтік және танымдық дамуының маңызды кезеңдерінің бірі. Осы уақытта бала қоршаған ортаны танып, адамдармен қарым-қатынас жасауды үйренеді, өз сезімдерін білдірудің алғашқы тәсілдерін меңгереді. Сондықтан баланың осы кезеңдегі дамуына тәрбиешінің кәсіби қарым-қатынасы мен педагогикалық ұстанымы тікелей ықпал етеді.

Тәрбиешінің негізгі міндеттерінің бірі – балаға білім мен тәрбие беру ғана емес, оны түсіну. Баланың жылауы, тұйықталуы, ашулануы, тапсырманы орындаудан бас тартуы немесе қатарластарымен қарым-қатынасқа түспеуі әртүрлі себептерге байланысты болуы мүмкін. Мұндай жағдайда баланың әрекетін бірден жағымсыз мінез-құлық ретінде бағалау оның ішкі қажеттілігін түсінуге кедергі келтіреді.

Осы тұрғыдан алғанда, **«Баланы түсіну – тәрбиешінің бастауы»** қағидасы мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту процесінде маңызды педагогикалық ұстаным ретінде қарастырылады.

Баланы түсіну дегеніміз не?

Баланы түсіну – оның әрбір әрекетін ақтау немесе барлық талабын орындау деген сөз емес. Баланы түсіну – оның әрекетінің себебін анықтауға, эмоционалдық жағдайын байқауға, жас ерекшелігі мен жеке қажеттілігін ескеруге ұмтылу.

Мысалы, бала ойынға қатыспаса, тәрбиеші:

- «Неге сен басқалар сияқты ойнамайсың?» – деп талап етудің орнына;
- «Қазір ойынға қосылғың келмей тұр ма?»;
- «Саған көмектесейін бе?»;
- «Қай ойын саған қызықты?» – деген сұрақтар арқылы баланың жағдайын анықтай алады.

Мұндай қарым-қатынас балаға өзін қауіпсіз сезінуге және тәрбиешіге сенім білдіруге мүмкіндік береді.

Баланы түсінудің бірнеше негізгі бағытын бөліп көрсетуге болады:

1. **Баланы бақылау** – оның мінез-құлқындағы өзгерістерді байқау.
2. **Баланы тыңдау** – оның сөзін бөлмей, ойын айтуына мүмкіндік беру.
3. **Эмоциясын тану** – қуаныш, қорқыныш, реніш, ашу сияқты сезімдерін қабылдау.
4. **Жеке ерекшелігін ескеру** – әр баланың даму қарқыны мен қызығушылығының әртүрлі екенін мойындау.
5. **Қолдау көрсету** – қиындық туындаған жағдайда баланы жазалаудан бұрын оған көмектесу.

6. **Сенімді қарым-қатынас орнату** – бала мен тәрбиеші арасында эмоционалдық байланыс қалыптастыру.

Тәрбиешінің рөлі

Мектепке дейінгі ұйымдағы тәрбиеші – баланың күнделікті ортасындағы маңызды ересек адамдардың бірі. Сондықтан тәрбиешінің дауыс ырғағы, сөз саптауы, баламен қарым-қатынас жасау тәсілі баланың эмоционалдық жағдайына әсер етеді.

Тәрбиеші баланың қателесуіне мүмкіндік беріп, оны кемсітуге немесе басқа балалармен салыстыруға жол бермеуі қажет.

Мысалы:

«Сен тағы да дұрыс жасамадың» деген сөздің орнына:

«Қане, бірге тағы бір рет жасап көрейік»

деген қолдау сөзін қолдануға болады.

Ал:

«Неге жылап отырсың?»

деген сұрақтың орнына:

«Сенің көңіл-күйің болмай тұрған сияқты. Қаласаң, маған айтып бер»

деп сөйлесу баланың өз сезімін түсінуіне және оны сөзбен жеткізуіне ықпал етеді.

Ойын – баланы түсінудің тиімді құралы

Мектепке дейінгі жастағы бала үшін ойын – қоршаған ортаны танып-білудің негізгі тәсілдерінің бірі. Бала ойын барысында өзінің эмоциясын, қызығушылығын, қарым-қатынас ерекшелігін және қоршаған ортаға көзқарасын көрсете алады.

Сондықтан тәрбиеші ойын процесін тек баланың бос уақытын ұйымдастыру құралы ретінде емес, баланы бақылау мен түсінудің педагогикалық мүмкіндігі ретінде де пайдалана алады.

Мысалы, **«Көңіл-күйді тап»**, **«Менің сезімім»**, **«Досыма көмектесемін»**, **«Егер мен...»**, **«Сиқырлы сөздер»** сияқты ойындар арқылы балалардың эмоционалдық жағдайын анықтауға және әлеуметтік дағдыларын дамытуға болады.

Ойын барысында тәрбиеші баланың:

- құрдастарымен қарым-қатынасын;
- көшбасшылық немесе тұйықтық ерекшеліктерін;
- эмоциясын білдіру тәсілдерін;
- өз ойын жеткізу қабілетін;
- қиындыққа реакциясын;
- көмек сұрау және көмек көрсету дағдыларын бақылай алады.

Жеке тәсіл – тиімді тәрбиенің негізі

Балалардың барлығына бірдей талап қою кей жағдайда күтілетін нәтижеге жеткізбейді. Себебі әр баланың мінезі, темпераменті, қызығушылығы, қабылдау жылдамдығы және әлеуметтік тәжірибесі әртүрлі.

Бір бала тапсырманы бірден орындаса, екінші балаға қосымша түсіндіру қажет болуы мүмкін. Бір бала көпшілік алдында еркін сөйлесе, екіншісі жеке сөйлескен кезде ойын жақсы жеткізуі ықтимал.

Осы ерекшеліктерді ескеру – педагогтің кәсіби шеберлігінің маңызды көрсеткіштерінің бірі.

Жеке тәсілді жүзеге асыру үшін тәрбиеші:

- баланың қызығушылығын анықтауы;
- тапсырманың күрделілігін баланың мүмкіндігіне сәйкестендіруі;
- жетістігін дер кезінде атап өтуі;
- баланың таңдау жасауына мүмкіндік беруі;
- қажет болған жағдайда қосымша қолдау көрсетуі қажет.

Ата-анамен серіктестік

Баланы толық түсіну үшін тәрбиеші мен ата-ананың өзара байланысы да маңызды.

Тәрбиеші ата-анамен сөйлескен кезде баланың кемшіліктерін ғана емес, оның жетістіктерін де атап өтуі қажет. «Балаңыз тыңдамайды» деген жалпы бағалаудың орнына нақты жағдайды сипаттау тиімді.

Мысалы:

«Бүгін топтық тапсырма кезінде бала біраз уақыт бақылаушы болып отырды, кейін балалардың әрекетіне қызығушылық танытып, ойынға қосылды»

деген сипаттама педагог пен ата-анаға баланың мінез-құлқын нақты түсінуге мүмкіндік береді.

Ата-анамен тұрақты серіктестік орнату арқылы баланың қызығушылығы, күнделікті көңіл-күйі, әдеттері мен қажеттіліктері туралы қосымша ақпарат алуға болады.

Практикалық әдістер

«Баланы түсіну – тәрбиешінің бастауы» әдістемелік ұсынымы аясында педагогтерге төмендегі қарапайым тәсілдерді жүйелі қолдану ұсынылады:

«Бес минуттық бақылау» әдісі.

Күн сайын бір баланың әрекетін бірнеше минут арнайы бақылап, оның көңіл-күйі, қарым-қатынасы және белсенділігі туралы қысқаша белгі жасау.

«Бала дауысы» әдісі.

Баланың пікірін тыңдау үшін ашық сұрақтар қою: «Саған не ұнады?», «Қай кезде қиын болды?», «Қалай жасағанды қалайсың?»

«Эмоция күнделігі».

Баланың көңіл-күйін сурет, смайлик немесе түстер арқылы белгілеу.

«Мен сені естіп тұрмын» тәсілі.

Баланың сөзін бөлмей тыңдап, оның сезімін қабылдау.

«Жетістік баспалдағы».

Баланың күнделікті шағын жетістіктерін атап өту және оның өз күшіне деген сенімін қалыптастыру.

Бұл әдістерді топтың ерекшелігіне және балалардың жасына қарай өзгертіп қолдануға болады.

Күтілетін нәтиже

Баланы түсінуге бағытталған педагогикалық тәсілдерді жүйелі қолдану нәтижесінде:

- тәрбиеші мен бала арасындағы сенімді қарым-қатынас қалыптасады;
- балалардың өз ойын еркін жеткізу мүмкіндігі артады;
- эмоционалдық сауаттылық дамиды;
- құрдастарымен қарым-қатынас жасау дағдылары жетілдіріледі;
- баланың жеке ерекшеліктерін ескеру деңгейі артады;
- топтағы психологиялық ахуал жақсарады;
- педагогтердің бақылау және педагогикалық қолдау көрсету дағдылары жетілдіріледі.

Қорытынды

Баланы тәрбиелеу оның мінез-құлқын өзгертуден емес, оны түсінуден басталады. Бала өзін тыңдайтын, қабылдайтын және қолдайтын ересек адамды сезінген кезде өзінің мүмкіндігін еркін көрсетуге мүмкіндік алады.

Тәрбиешінің кәсіби шеберлігі тек ұйымдастырылған іс-әрекетті сапалы өткізумен өлшенбейді. Оның маңызды көрсеткіштерінің бірі – әр баланың жеке тұлға екенін мойындау, оның сезімін ескеру және қажетті жағдайда педагогикалық қолдау көрсете білу.

Сондықтан **«Баланы түсіну – тәрбиешінің бастауы»** қағидасы мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту процесінде баланың қауіпсіз, қолайлы және дамытушы ортада қалыптасуына бағытталған маңызды педагогикалық ұстаным ретінде қарастырылады.

Балаға дұрыс бағыт беру үшін алдымен оның жан дүниесіне үңілу қажет. Баланы түсінген тәрбиеші ғана оның қабілетін ашуға, сенімін арттыруға және тұлғалық дамуына қолайлы жағдай жасай алады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
3. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – М.: Эксмо, 2021.
4. Эльконин Д.Б. Психология игры. – М.: Владос, 2019.
5. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Педагогика, 2018.
6. Запорожец А.В. Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 2020.
7. Мухина В.С. Возрастная психология. – М.: Академия, 2019.
8. Смирнова Е.О. Детская психология. – М.: КНОРУС, 2020.
9. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды дамытудың нормативтік-әдістемелік материалдары.
10. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту ұйымдарында педагогикалық процесті ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар.

Мукишев Шынтас Азирбаевич
Биология пәні мұғалімі
Қызылорда облысы Арал ауданы Абай ауылы

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ МЕН МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аннотация. Мақалада экожүйелерді қорғаудың педагогикалық тәсілдері ғылыми-публицистикалық тұрғыдан талданып, мектеп жағдайында оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастырудың тиімді жолдары жан-жақты қарастырылады. Қазіргі жаһандық экологиялық дағдарыс жағдайында білім беру жүйесінің рөлі ерекше мәнге ие болып отырғаны негізделеді. Биология пәні мұғалімінің кәсіби қызметі арқылы оқушылардың табиғатқа жауапкершілікпен қарауын қалыптастырудың әдістемелік негіздері ашылады. Экологиялық білім мен тәрбиенің өзара байланысы, тұлғалық бағдарланған оқыту, зерттеушілік дағдыларды дамыту, жобалық жұмыстар мен тәжірибелік әрекеттердің маңызы айқындалады. Сонымен бірге, мектептегі экологиялық білім беру мазмұнының заманауи талаптарға сәйкестігі мен оның практикалық бағыттылығы сарапталады. Мақалада ұсынылған тәсілдер оқушылардың экологиялық санасын дамытуға, табиғатты қорғау ісіне белсенді қатысуға ынталандыруға бағытталған.

Кілт сөздер: экожүйе, экологиялық мәдениет, биология пәні, педагогикалық тәсілдер, экологиялық білім, тұрақты даму, мектеп тәрбиесі, табиғатты қорғау, оқыту әдістері, құндылықтар қалыптастыру.

Қазіргі кезеңде адамзат өркениетінің дамуы табиғи ресурстарды шектен тыс пайдаланумен және қоршаған ортаның ластануымен қатар жүріп отырғандықтан, экожүйелерді сақтау мәселесі тек ғылыми ғана емес, әлеуметтік-педагогикалық сипатқа да ие болып отыр. Осы тұрғыдан алғанда, мектеп қабырғасында оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру – биология пәні мұғалімінің басты міндеттерінің бірі. Экологиялық мәдениет ұғымы тек табиғат туралы біліммен шектелмей, ол адамның табиғатпен қарым-қатынасындағы этикалық нормаларды, жауапкершілікті, мінез-құлық дағдыларын қамтиды. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі оқушылардың табиғатқа деген көзқарасын өзгертуге ықпал етіп,

олардың экологиялық мәселелерді түсінуіне және шешуге қатысуына мүмкіндік береді. Осы үдерісте оқыту мазмұны ғана емес, қолданылатын педагогикалық тәсілдердің тиімділігі шешуші рөл атқарады. Экожүйелердің құрылымы мен қызметін түсіндіру барысында мұғалім тек теориялық білім берумен шектелмей, оны өмірмен байланыстыра отырып, оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыруы қажет. Табиғаттағы тепе-теңдіктің бұзылуының салдарын нақты мысалдар арқылы көрсету оқушылардың экологиялық ойлауын дамытады. Сонымен қатар экологиялық проблемаларды талдау барысында сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын қалыптастыру маңызды. Оқушылардың өз пікірін дәлелдей білуі, ғылыми деректерге сүйенуі олардың жауапты тұлға болып қалыптасуына ықпал етеді. Сондықтан экологиялық білім беру үдерісі кешенді, жүйелі және үздіксіз сипатта ұйымдастырылуы тиіс.

Экологиялық мәдениетті қалыптастыруда тұлғалық-бағдарланған оқыту тәсілі ерекше маңызға ие, себебі әрбір оқушының табиғатқа деген қатынасы оның жеке тәжірибесі мен құндылықтарына байланысты қалыптасады. Мұғалім оқу үдерісінде оқушылардың қызығушылықтарын, қабілеттерін ескере отырып, олардың экологиялық мәселелерге қатысты жеке көзқарасын қалыптастыруға жағдай жасауы тиіс. Бұл тәсіл оқушылардың оқу материалына деген белсенділігін арттырып қана қоймай, олардың ішкі мотивациясын күшейтеді. Экологиялық тақырыптарды оқыту барысында өмірлік жағдайларға негізделген тапсырмаларды қолдану оқушылардың білімді практикада қолдануына мүмкіндік береді. Мысалы, жергілікті аймақтағы экологиялық мәселелерді зерттеу, табиғатты қорғау бойынша ұсыныстар әзірлеу оқушылардың әлеуметтік жауапкершілігін арттырады. Мұндай жұмыстар оқушылардың зерттеушілік қабілеттерін дамытып, ғылыми әдістерді меңгеруіне ықпал етеді. Сонымен бірге, топтық жұмыс арқылы оқушылардың коммуникативтік дағдылары қалыптасып, өзара ынтымақтастықта жұмыс істеу қабілеті дамиды. Экологиялық мәдениетті қалыптастыруда эмоциялық әсер де маңызды орын алады, сондықтан табиғатқа қатысты бейнематериалдарды, көркем әдебиеттерді пайдалану оқушылардың сезіміне ықпал етеді. Табиғатқа деген сүйіспеншілік сезімі экологиялық жауапкершіліктің негізін құрайды. Осыған байланысты мұғалім тек білім беруші ғана емес, тәрбиеші рөлін де атқарады.

Жобалық оқыту технологиясының мазмұнын тереңдету барысында оқушылардың экологиялық проблемаларды тек сипаттап қана қоймай, олардың себеп-салдарлық байланыстарын анықтауға бағытталған аналитикалық қабілеттерін дамыту ерекше маңызға ие болады, өйткені мұндай дағдылар олардың ғылыми дүниетанымының қалыптасуына тікелей әсер етеді. Оқушылар белгілі бір экожүйеге қатысты жобаларды жүзеге асыру кезінде табиғи орта компоненттерінің өзара байланысын кешенді түрде қарастырып, әрбір фактордың экожүйе тұрақтылығына ықпалын дәлелдеуге тырысады, бұл олардың жүйелік ойлау қабілетін күшейтеді. Жобалық әрекет барысында алынған деректерді салыстыру, талдау және қорытындылау үдерістері оқушылардың зерттеу мәдениетін қалыптастырып, ғылыми әдіснаманы меңгеруіне жағдай жасайды. Сонымен қатар жобаларда қолданылатын далалық зерттеу элементтері оқушыларды табиғатпен тікелей қарым-қатынасқа түсіріп, олардың бақылау дәлдігін арттырады. Осындай жұмыстар барысында оқушылар экологиялық мониторинг жүргізудің қарапайым тәсілдерін меңгеріп, қоршаған орта жағдайын бағалауға үйренеді. Жобалық қызметтің нәтижесінде оқушылар тек теориялық біліммен шектелмей, нақты ұсыныстар әзірлеу арқылы өздерінің әлеуметтік маңыздылығын сезінеді. Бұл үдеріс олардың экологиялық жауапкершілігін қалыптастырып, табиғатты қорғау ісіне белсенді қатысуға итермелейді. Оқушылардың өз жобаларын көпшілік алдында қорғауы олардың ғылыми тілде сөйлеу дағдыларын жетілдіріп, аргументация мәдениетін дамытады. Мұндай тәжірибелер оқушылардың өзіне деген сенімділігін арттырып, болашақ кәсіби бағдарын анықтауға ықпал етеді. Нәтижесінде жобалық оқыту технологиясы экологиялық білім берудің мазмұнын тереңдетіп қана қоймай, оқушылардың тұлғалық дамуын қамтамасыз ететін әмбебап педагогикалық құралға айналады.

Жобалық тәсілді тиімді ұйымдастыру үшін мұғалім оқу үдерісін дұрыс құрылымдап, оқушылардың әрекетін кезең-кезеңімен бағыттап отыруы қажет, себебі жүйесіз

ұйымдастырылған жұмыс күтілетін нәтижеге жеткізбейді. Алғашқы кезеңде оқушыларға экологиялық мәселені дұрыс таңдауға көмектесу маңызды, өйткені зерттеу нысанының өзектілігі жобаның сапасына тікелей әсер етеді. Кейінгі кезеңдерде ақпарат жинау, оны сараптау және жүйелеу жұмыстары жүргізіледі, бұл оқушылардың ақпараттық сауаттылығын арттырады. Жобаны жүзеге асыру барысында оқушылар әртүрлі дереккөздермен жұмыс істеп, алынған мәліметтердің шынайылығын тексеруге үйренеді. Бұл олардың сыни ойлау қабілетін дамытып, жалған ақпараттан сақтануға дағдыландырады. Сонымен бірге жобалық қызмет барысында уақытты тиімді жоспарлау дағдылары қалыптасады, себебі әр кезең нақты мерзіммен шектеледі. Мұғалімнің бағыттаушы рөлі оқушылардың дербестігін шектемей, керісінше олардың өздігінен шешім қабылдауына жағдай жасауға бағытталуы тиіс. Жобаның қорытынды кезеңінде нәтижелерді бағалау және талқылау жұмыстары жүргізіліп, бұл оқушылардың рефлексия жасау қабілетін дамытады. Осындай жүйелі ұйымдастырылған жобалық қызмет оқушылардың білімін тереңдетіп қана қоймай, олардың өмірлік маңызды құзыреттерін қалыптастырады. Сондықтан жобалық оқыту технологиясы экологиялық білім беру үдерісінде стратегиялық маңызы бар әдіс ретінде қарастырылуы тиіс.

Цифрлық технологияларды экологиялық білім беруде қолдану оқушылардың ақпараттық кеңістікте еркін бағдарлануына мүмкіндік беріп қана қоймай, олардың цифрлық сауаттылығын жаңа деңгейге көтереді, өйткені қазіргі қоғамда ақпаратпен жұмыс істеу қабілеті негізгі құзыреттердің бірі болып саналады. Оқушылар түрлі онлайн платформалар арқылы әлемдік экологиялық деректер қорына қол жеткізіп, нақты статистикалық мәліметтер негізінде қорытынды жасауға үйренеді. Бұл олардың ғылыми дәлдікке негізделген ойлау жүйесін қалыптастырады. Виртуалды модельдеу құралдары арқылы күрделі экожүйелік процестерді визуализациялау мүмкіндігі оқушылардың абстрактілі ойлауын нақты түсінікке айналдырады. Мұндай тәсілдер экологиялық құбылыстардың динамикасын терең түсінуге жағдай жасайды. Сонымен бірге цифрлық карталар мен геоақпараттық жүйелерді пайдалану оқушылардың кеңістіктік ойлау қабілетін дамытады. Бұл әсіресе аймақтық экологиялық мәселелерді зерттеуде тиімді құрал болып табылады. Оқушылар цифрлық құралдарды қолдана отырып өз зерттеу нәтижелерін мультимедиялық форматта ұсынуға үйренеді, бұл олардың шығармашылық әлеуетін арттырады. Мұндай жұмыстар олардың заманауи коммуникациялық дағдыларын қалыптастырып, ақпаратты тиімді жеткізу қабілетін дамытады. Цифрлық технологиялар арқылы жүзеге асырылатын экологиялық білім беру оқушылардың оқу үдерісіне деген қызығушылығын арттырып, олардың белсенділігін күшейтеді. Нәтижесінде білім беру үдерісі интерактивті сипат алып, оқушылардың танымдық әрекеті жаңа сапалық деңгейге көтеріледі.

Цифрлық білім беру ортасын тиімді пайдалану үшін мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі жоғары деңгейде болуы қажет, өйткені технологияны дұрыс қолданбау оның педагогикалық әлеуетін толық ашуға мүмкіндік бермейді. Мұғалім оқу үдерісіне енгізілетін цифрлық ресурстарды мақсатқа сай таңдап, олардың мазмұнының ғылыми дұрыстығына ерекше назар аударуы тиіс. Сонымен бірге оқушылардың цифрлық қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселесі де маңызды, себебі интернет кеңістігінде түрлі қауіптер кездесуі мүмкін. Осыған байланысты оқушыларға ақпараттық мәдениет негіздерін үйрету қажет. Цифрлық құралдарды қолдану барысында оқушылардың дербестігі артып, олар өз оқу траекториясын өздері анықтай алады. Бұл білім берудің тұлғалық-бағдарланған сипатын күшейтеді. Сонымен бірге онлайн ынтымақтастық құралдары арқылы оқушылар бірлескен жобалар орындап, ұжымдық жұмыс дағдыларын дамытады. Мұндай тәжірибелер олардың әлеуметтік бейімделуіне оң әсер етеді. Цифрлық технологиялар арқылы ұйымдастырылатын кері байланыс жүйесі оқушылардың оқу жетістіктерін уақытылы бағалауға мүмкіндік береді. Бұл олардың оқу мотивациясын арттырып, өзін-өзі дамытуға ынталандырады. Сондықтан цифрлық технологияларды тиімді пайдалану экологиялық білім берудің сапасын арттырудың маңызды шарты болып табылады.

Қорыта келгенде, экологиялық мәдениетті қалыптастырудың нәтижесі оқушылардың нақты іс-әрекеттерінен көрінуі тиіс, яғни олар табиғатты қорғау шараларына белсенді

қатысып, экологиялық жауапкершілікті сезінуі қажет. Бұл мақсатқа жету үшін мұғалім оқушылардың белсенді азаматтық ұстанымын қалыптастыруға бағытталған жұмыстарды жүйелі түрде жүргізуі тиіс. Экологиялық жобаларға қатысу, қоғамдық акцияларға араласу, волонтерлік қызметтер оқушылардың әлеуметтік белсенділігін арттырады. Осындай тәжірибелер олардың өмірлік құндылықтарын қалыптастырады. Экологиялық мәдениет тек білім мен дағды ғана емес, ол тұлғаның дүниетанымының маңызды бөлігі болып табылады. Сондықтан оны қалыптастыру ұзақ мерзімді, үздіксіз үдеріс ретінде қарастырылуы тиіс. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі, шығармашылық ізденісі, педагогикалық шеберлігі осы үдерістің табысты болуына тікелей әсер етеді. Экожүйелерді қорғау мәселесі тек табиғатты сақтау ғана емес, адамзаттың болашағын қамтамасыз ету екені айқын. Осы тұрғыдан алғанда, мектептегі экологиялық білім беру стратегиялық маңызға ие. Оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру арқылы қоғамда табиғатқа жауапкершілікпен қарайтын саналы азаматтар тәрбиеленеді. Бұл өз кезегінде тұрақты дамуға қол жеткізудің негізгі алғышарты болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Досмаханова М. С. Білім алушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру / М. С. Досмаханова // Молодой ученый. – 2014. – № 1.2 (60.2). – С. 22–23.

2. Миронов А. В. Экологическое воспитание младших школьников : учеб. и практ. пособие для вузов / А. В. Миронов. – Москва : Юрайт, 2021. – 273 с. – ISBN 978-5-534-05699-2.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ И КУЛЬТУРЫ

Аннотация. В статье с научно-публицистической точки зрения анализируются педагогические подходы к защите экосистем и всесторонне рассматриваются эффективные пути формирования экологической культуры учащихся в условиях школы. Обосновывается особая роль системы образования в условиях современного глобального экологического кризиса. Раскрываются методические основы формирования ответственного отношения учащихся к природе посредством профессиональной деятельности учителя биологии. Определяется взаимосвязь экологического образования и воспитания, раскрывается значение личностно ориентированного обучения, развития исследовательских навыков, проектной деятельности и практико-ориентированных форм работы. Вместе с тем анализируется соответствие содержания экологического образования в школе современным требованиям и его практическая направленность. Представленные в статье подходы направлены на развитие экологического сознания учащихся и формирование их активной позиции в деле охраны природы.

Ключевые слова: экосистема, экологическая культура, биология, педагогические подходы, экологическое образование, устойчивое развитие, школьное воспитание, охрана природы, методы обучения, формирование ценностей.

Шалғынбай Айгерім Қайратқызы
Тарих пәні мұғалімі
«Алматы облысы білім басқармасының Балқаш ауданы бойынша білім бөлімі
«Үлгілі жалпы білім беретін мектебі мектепке дейінгі шағын орталығымен» коммуналдық мемлекеттік мекемесі

ТАРИХИ ТҰЛҒАЛАР МҰРАСЫН ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Баяндамада тарихи тұлғалар мұрасы оқушылардың ұлттық құндылықтарын қалыптастырудың маңызды педагогикалық ресурсы ретінде қарастырылады. «Ұлттық құндылық», «тарихи тұлға мұрасы» ұғымдарының мазмұны ашылып, олардың тәрбиелік әлеуеті сипатталады. Мұраны оқыту үдерісінде қолданылатын әдістер мен нәтижені бағалау өлшемдері ұсынылады.

Түйін сөздер: тарихи тұлға, ұлттық құндылық, рухани мұра, тәрбие, патриотизм, тарихи сана, оқыту әдістемесі.

Өткеннің өшпес мұрасы мен тарихи тұлғалардың өмір жолын кейінгі ұрпақтың санасына терең сіңіру – жаһандану дәуіріндегі ұлттық болмысты сақтаудың, мәдени-тарихи тамырды танудың және ел болашағының іргетасын нығайтудың ең басты шарты. Бүгінгі таңда білім беру мен тәрбие жүйесінің алдында тұрған ең өзекті міндеттердің бірі – жас буынды ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды бойына сіндірген саналы азамат етіп тәрбиелеу. «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы мен «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында айқындалған басымдықтар, сондай-ақ «Білім туралы» Заң мен мемлекеттік стандарттар тәрбие мен білім берудің бірлігін қамтамасыз етуді талап етеді. Осы орайда тарихи тұлғалардың мұрасы мен өнегелі істері оқушылардың ұлттық құндылықтарын қалыптастыруда теңдесі жоқ педагогикалық ресурс болып табылады.

Тарихи тұлғалардың өмірі мен қызметі оқушылар үшін абстрактілі ұғымдарды нақты әрекет, таңдау және еңбек арқылы көрсететін тірі үлгі ретінде қызмет етеді. Бұл жағдай оқушыға теориялық ережелерді жаттап алудан гөрі, оны өз өмірімен салыстырып, терең түсініп қабылдауға мүмкіндік береді. Ұлттық құндылықтар дегеніміз – халықтың ғасырлар бойы қалыптасқан, оның болмысын, дүниетанымын және мінез-құлық нормаларын айқындайтын рухани-адамгершілік ұстанымдардың жиынтығы. Олардың қатарына тіл, дәстүр, отансүйгіштік, ұлттық бірлік, еңбекқорлық, ұрпақ сабақтастығы, қонақжайлылық, ар-намыс, ізгілік пен білімге ұмтылыс жатады. Ал тарихи тұлғалар мұрасы – көрнекті мемлекет қайраткерлерінің, би-шешендердің, ғалымдардың, ағартушылардың, ақын-жазушылардың, батырлар мен қоғам қайраткерлерінің еңбектері, ойлары, өмір жолы және қалдырған рухани-

материалдық мәдени жәдігерлерінің жиынтығы. Құндылықтарды қалыптастыру үдерісі оқушының құндылықты тану, оны түсіну, қабылдау және өз мінез-құлқында көрсете білу сатыларынан тұратын күрделі педагогикалық қызметті қамтиды.

Бұл маңызды жұмыстың теориялық негізін бірнеше маңызды бағыт құрайды. Біріншіден, халықтық педагогика мен қазақ тәлім-тәрбиесінің дәстүрі басты орын алады. Қазақ тәрбиесінде үлгі-өнеге ұстанымы негіз болып, ата-бабаның ерлігін, билердің әділдігі мен жыраулардың өсиетін дәріптеу ұрпақ тәрбиесінің өзегі болған. Екіншіден, қазақ ағартушылары мен ойшылдарының, атап айтқанда Ш. Уәлиханов, Ы. Алтынсарин, Абай Құнанбаев, А. Байтұрсынұлы, М. Жұмабаев, Ж. Аймауытов еңбектерінде тәрбие мен білімнің ұлт тағдырымен тығыз байланысы жан-жақты негізделген. Үшіншіден, тұлғалық-бағытталған және құндылыққа бағытталған аксиологиялық тәсіл білімнің оқушының жеке тәжірибесі мен құндылық жүйесін дамытуға қызмет етуін қамтамасыз етеді. Төртіншіден, тарихи сана мен тарихи жадыны қалыптастыру тұжырымдамасы қоғамның өткенмен байланысын сақтап, ұрпақтар сабақтастығын нығайтады. Бесіншіден, іс-әрекеттік және құзыреттілікке негізделген тәсіл оқушыны мұраны тек тыңдаушы ғана емес, белсенді зерттеуші, талдаушы және насихаттаушы ретінде көрсетеді.

Тарихи тұлғалар мұрасы мазмұны жағынан бірнеше топқа бөлініп, белгілі бір құндылықтарды қалыптастыруға бағытталады. Мемлекет қайраткерлері мен билер Тәуке хан, Төле би, Қазыбек би және Әйтеке билердің үлгісі арқылы оқушыларда әділдік, заңға құрмет, мемлекеттік сана мен бірлік сезімін оятады. Батырлар мен қолбасшылар Қабанбай, Бөгенбай, Райымбек пен Абылай ханның өмірі арқылы отансүйгіштік, ерлік пен туған жерге деген жауапкершілікті қалыптастырады. Ғалымдар мен ағартушылар Әл-Фараби, Ш. Уәлиханов пен Ы. Алтынсарин арқылы білімге құштарлық, ізденімпаздық пен адамгершілік қасиеттерді дамытады. Ақын-жазушылар мен ойшылдар Абай, Шәкәрім, М. Әуезов еңбектері арқылы тілге, сөзге деген сүйіспеншілік пен рухани жетілуге жол ашады. Қоғам қайраткерлері мен Алаш зиялылары А. Байтұрсынұлы, Ә. Бөкейхан, М. Дулатовтың өмір жолы арқылы ұлттық мүдде, азаматтық белсенділік пен адалдық қасиеттерін сіңіреді.

Бұл мұраның тәрбиелік әлеуеті танымдық, эмоционалдық-құндылықтық және мінез-құлықтық бағыттарда көрініс табады. Танымдық бағытта оқушы ұлт тарихы мен мәдениеті туралы жүйелі білім алса, эмоционалдық-құндылықтық бағытта тұлғаның ерлігі мен өмірлік таңдауы мақтаныш, құрмет пен жауапкершілік сезімін оятуға қызмет етеді. Ал мінез-құлықтық бағыт оқушыға тұлғаның іс-әрекетін өз өмірімен салыстырып, дұрыс үлгі алуға мүмкіндік береді. Оқыту үдерісінде бұл мақсаттарға жету үшін тарих, әдебиет, «Өзін-өзі тану», көркем еңбек пен өнер пәндерін пәнаралық байланыста оқыту, проблемалық сұрақтар мен өлкетану жобаларын қолдану өте тиімді нәтиже береді. Мәтінмен жұмыс жасау, рөлдік ойындар ұйымдастыру, мұражайлар мен тарихи ескерткіштерге сапар жасау, заманауи цифрлық технологияларды пайдалану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың саналы азамат болып қалыптасуына айтарлықтай үлес қосады.

Оқыту үдерісінде мұраны тек жалаң дәріптеуден гөрі, оны тарихи контексте объективті, нақты деректерге сүйене отырып берудің маңызы зор. Оқушының жас ерекшеліктерін қатаң ескеру қажет: бастауыш сыныптарда ертегі, аңыз бен қызықты әңгімелер қолданылса, орта буында өмірбаяндық және зерттеу тапсырмалары беріледі, ал жоғары сыныптарда терең талдау, пікірталас пен күрделі жобалар жүзеге асырылады. Сабақ пен сабақтан тыс іс-шаралардың, мектеп пен отбасының тығыз байланысы тәрбие жұмысының сапасын еселей түседі. Мұғалімнің өз бойындағы құндылықтық ұстанымы мен жеке тұлғалық үлгісі бұл үдерістің табысты болуын қамтамасыз ететін шешуші фактор болып қала береді. Моральдық баға беру дайын тұжырымдар түрінде емес, оқушыны ойлануға жетелейтін ашық диалог пен еркін пікір алмасу түрінде құрылуы тиіс.

Нәтижені бағалау өлшемдері де жүйелі түрде жүзеге асырылуы қажет. Когнитивті көрсеткіш бойынша оқушы тұлғаның қызметі мен тарихи рөлін біліп, деректерді еркін талдай алады. Эмоционалдық-құндылықтық көрсеткіш бойынша тұлғаға және ұлттық мұраға

құрметпен қарап, терең қызығушылық танытады. Мінез-құлықтық көрсеткіш арқылы оқушы түрлі жобалар мен өлкетану іс-шараларына белсенді қатысып, туған тілі мен ата-баба дәстүріне қамқорлық көрсетеді. Диагностика құралдары ретінде сауалнамалар, бақылаулар, портфолио, жоба қорғау жұмыстары мен рефлексиялық эсселер қолданылып, төмен, орта және жоғары деңгейлер анықталады. Қорыта айтқанда, тарихи тұлғалардың мұрасы – жас ұрпақтың бойында ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың сарқылмас қазынасы, ал оны жүйелі түрде оқыту мен тәрбиелеу ісі еліміздің жарқын болашағын қалыптастыратын кешенді педагогикалық үдеріс болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
3. «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы (2004–2006).
4. Құнанбаев А. Қара сөздер.
5. Алтынсарин Ы. Таңдамалы шығармалары.
6. Байтұрсынұлы А. Тілқұрал; Маса. – Алматы.
7. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы.
8. Қазақстан тарихы: көне дәуірден бүгінге дейін. – Алматы: Атамұра.

ФОРМИРОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ ЧЕРЕЗ ИЗУЧЕНИЕ НАСЛЕДИЯ ИСТОРИЧЕСКИХ ЛИЧНОСТЕЙ

Аннотация. В докладе наследие исторических личностей рассматривается как важный педагогический ресурс формирования национальных ценностей учащихся. Раскрывается содержание понятий «национальные ценности» и «наследие исторической личности», характеризуется их воспитательный потенциал. Предлагаются методы, используемые в процессе изучения исторического наследия, а также критерии оценки полученных результатов.

Ключевые слова: историческая личность, национальные ценности, духовное наследие, воспитание, патриотизм, историческое сознание, методика обучения.

FORMING STUDENTS' NATIONAL VALUES THROUGH THE STUDY OF THE LEGACY OF HISTORICAL FIGURES

Abstract. The report considers the legacy of historical figures as an important pedagogical resource for developing students' national values. The content of the concepts of "national values" and "the legacy of a historical figure" is revealed, and their educational potential is described. The methods used in teaching historical heritage, as well as criteria for evaluating the outcomes, are proposed.

Keywords: historical figure, national values, spiritual heritage, education, patriotism, historical consciousness, teaching methodology.

Усейнова Рахат Орынбековна
Тәрбиеші
«№7 арнайы мектеп-интернаты» КММ

ҚАМҚОР БОЛУ-АДАМДЫҚ ПАРЫЗ

Сабақтың мақсаты:

1. Оқушыларға қамқорлық, мейірімділік» парыз» ұғымдарының адами құндылық ретінде мәнін түсіндіру, үйрету.

2. Оқушыларды ұйымшылдыққа, адамгершілікке, үлкендерді сыйлауға, кішіге ізет көрсетуге, қоршаған ортаға және мұқтаж жандарға қамқор болуға тәрбиелеу.

3. Оқушылардың ой-өрісін кеңейту, есту, есте сақтау көру қабілеттерін арттыру, сөздік қорларын молайту.

Сабақтың көрнекілігі: ЖИ слайд, суреттер, жүрекшелер, шар кітапша.

Сабақтың әдіс-тәсілдері: Әңгімелеу, түсіндіру, сұрақ-жауап, ой қозғау

Сабақтың барысы:

Ұйымдастыру кезең:

Оқушылардың назарын сабаққа аудару.

Психологиялық тренинг:

«Жылы жүрек-ізгі тілек» Жүрекше қағаздар таратылады.

Әр оқушы жүрекшенің ішіне «Мен бүгін бір адамға қандай қамқорлық жасай аламын?» деген сұраққа бір жауап жазады.

Мысалы:

-Ұстаздарға көмектесемін

-Досымды ренжітіп алсам кешірім сұраймын

-Біреуге жылы сөз айтамын

-Бауырымды қолдап қамқорлық жасаймын.

-Сыйлық жасап қуантамын.

Осы орайда балалар бір-біріне сыйлық жасап қуантады.

Кіріспе:

Ой қозғау.

Сөздік жұмыс жүргізіледі.

Қамқорлық-біреуге жақсылық жасау, көмектесу, қорғау, жанашыр болу.

Міне балалар адамды адам ететін ақшада емес атақта емес. Адамды адам ететін-оның жүрегіндегі мейірімі мен қамқорлығы.

Негізгі бөлім: «Қамқор болу-адамдық парыз».

Бір бала анасын қатты жақсы көретін. Бірақ есегйен сайын достарымен уақыт өткізіп анасына көңіл бөлуі азая бастады. Бір күні анасы қатты аурып қалды. Бала алғаш рет анасының бұрынғыдай күшті емес әлсіз екенін байқап көзіне жас толды. Анасының қолын қысып құшақтады, қолыңыз неге қатайып кеткен деп сұрады.

Анасы күлімсіреп.

-Сен үшін көп жұмыс істеген қол ғой,балам,-деді.

Бала үнсіз қалды. Ол сол сәтте анасының оған қанша жыл қамқор болғанын ойлады. Анасы оның әр қадамын бақылап,киімін дайындап,тамағын беріп,ауырған кезінде жанынан табылған еді.

Бала анасының қолын қысып:

-енді менде сізге қамқор боламын деді.

Қамқорлық-әлсіздік емес,адамдықтың белгісі, ал мейірімділік-адамды көркейтетін ең асыл қасиет, ал жақсылық-ешқашан іссіз кетпейді. Жүрегімізде мейірім болса-айналамызда жылулыққа толады. Ата-ананың қамқорлығын, мейірімін уақытында қадірлеу-үлкен адамдық.

Пысықтау сұрақтары:

ТОҚ слайд арқылы сұрақтар қою.

-Әңгіме кімдер жайлы болды?

-Бала анасына қамқорлық көрсете алдыма?

- Анасының әлсіз екенін қай кезде байқады?

-Бала анасына не деп сұрақ қойды?

-Қандай уәде берді анасына?

Қорытынды:ББҮ кестесі әдісімен қорытындыладық.

Білемін: қамқор бола білемін, жақсылық жасай білемін, ата-анама көмектесемін

Білгім келеді: кімге қамқор бола аламын, қалай қамқорлық жасаймын

Үйрендім: Мен жақсылық жасауды,мейірімді болуды үйрендім.

Бағалау: «Бағалау шкаласы» әдісімен мақтап мадақтау.

Джанысбаева Ботагоз Жаксымбетовна
Физика пәні мұғалімі
А.Макаренко жалпы білім беретін мектебі
Түркістан облысы, Түлкібас ауданы

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ НЕГІЗІНДЕ ФИЗИКАНЫ САРАЛАП ОҚЫТУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада физика пәнін оқытуда жасанды интеллект технологияларын қолдану арқылы білім алушылардың оқу жетістіктерін саралау жолдары жан-жақты қарастырылады және қазіргі білім беру кеңістігінде қалыптасып отырған цифрлық трансформация жағдайында мұғалімнің кәсіби қызметін қайта пайымдау қажеттілігі ғылыми-публицистикалық тұрғыда негізделеді. Жасанды интеллект құралдарының көмегімен оқыту үдерісін дербестендіру, білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру және оқу мазмұнын бейімдеу мүмкіндіктері кеңінен талданады, бұл өз кезегінде білім сапасын арттырудың маңызды факторы ретінде сипатталады. Мақалада физика пәнінің күрделі ұғымдарын меңгертуде адаптивті оқыту жүйелерінің рөлі, деректерге негізделген кері байланысты ұйымдастыру жолдары және оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудағы алгоритмдік модельдердің ықпалы терең пайымдалады. Автор жасанды интеллекттің көмегімен жүзеге асатын саралау тәсілдерінің әдістемелік негіздерін ашып көрсетіп, оларды оқу тәжірибесіне енгізудің педагогикалық шарттарын айқындайды. Сонымен бірге білім алушылардың оқу қарқыны, қабілет деңгейі және қызығушылық ерекшеліктерін ескеретін икемді білім беру ортасын қалыптастырудағы цифрлық құралдардың әлеуеті сипатталады. Зерттеу мазмұны физика пәні мұғалімдеріне, әдіскерлерге және білім беру саласының мамандарына арналған практикалық бағыт-бағдар ұсына отырып, жасанды интеллект технологияларын тиімді қолданудың жолдарын жүйелі түрде түсіндіреді.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, физика пәні, саралау, адаптивті оқыту, цифрлық технология, білім беру үдерісі, дербестендіру, танымдық белсенділік, алгоритм, педагогикалық әдіс.

Қазіргі білім беру жүйесінде физика пәнін оқыту тек теориялық білім берумен шектелмей, білім алушының ғылыми ойлауын, логикалық талдау қабілетін және табиғат құбылыстарын түсіну деңгейін дамытуға бағытталған күрделі үдеріс ретінде қарастырылатындықтан, мұғалім алдында тұрған басты міндеттердің бірі әрбір оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқытуды тиімді ұйымдастыру болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда жасанды интеллект технологиялары оқыту үдерісін жаңа сапалық деңгейге көтеретін қуатты құрал ретінде көрініс табады, өйткені олар білім алушылардың оқу әрекетін

талдауға, олардың қателіктерін анықтауға және оқу мазмұнын жекелендіруге мүмкіндік береді. Физика пәнінің мазмұны абстрактілі ұғымдарға, күрделі заңдылықтарға және математикалық модельдерге негізделгендіктен, барлық оқушылар үшін бірдей қарқынмен меңгерілуі әрдайым мүмкін бола бермейді. Осы жағдайда жасанды интеллект көмегімен саралау тәсілдері ерекше маңызға ие болады, себебі олар әр оқушының деңгейіне сәйкес тапсырмалар ұсынуға мүмкіндік береді. Мұғалім үшін бұл технологиялар тек көмекші құрал ғана емес, оқыту стратегиясын қайта құруға ықпал ететін маңызды ресурс болып табылады. Жасанды интеллект арқылы жиналған деректер негізінде оқушылардың оқу динамикасы анықталып, олардың әлсіз және күшті тұстары айқындалады. Бұл өз кезегінде оқыту үдерісін тиімді жоспарлауға жағдай жасайды. Оқушылардың қызығушылығын арттыру мақсатында интерактивті модельдер мен виртуалды тәжірибелерді қолдану мүмкіндігі кеңейеді. Нәтижесінде физика пәні оқушылар үшін түсінікті әрі тартымды бола түседі. Осылайша жасанды интеллект технологиялары физика пәнін оқытудағы саралау үдерісін жетілдірудің негізгі тетіктерінің біріне айналады.

Физика сабағында саралау тәсілдерін жүзеге асыру барысында жасанды интеллекттің мүмкіндіктерін тиімді пайдалану оқыту мазмұнын әр оқушының жеке қажеттіліктеріне бейімдеуге жол ашады, бұл әсіресе әртүрлі деңгейдегі білім алушылармен жұмыс жүргізуде аса маңызды болып табылады. Оқушылардың білім деңгейі, қабылдау жылдамдығы және танымдық қызығушылықтары әртүрлі болғандықтан, дәстүрлі оқыту әдістері барлық оқушының қажеттілігін толық қанағаттандыра алмайды. Жасанды интеллект негізіндегі жүйелер оқушының алдыңғы оқу нәтижелерін талдап, оған сәйкес келетін тапсырмаларды автоматты түрде ұсына алады. Бұл тәсіл оқыту үдерісін дараландыруға мүмкіндік береді және әр оқушының өз қарқынымен білім алуына жағдай жасайды. Физикадағы күрделі тақырыптарды меңгеру барысында оқушылар жиі қиындықтарға тап болады, ал жасанды интеллект бұл қиындықтарды ерте кезеңде анықтап, оларды жоюға бағытталған тапсырмалар ұсынады. Мұғалім үшін бұл үлкен артықшылық болып табылады, себебі ол әр оқушының проблемаларын жеке бақылап отырмай-ақ, жүйе арқылы толық ақпарат ала алады. Сонымен бірге оқушылардың жетістіктері автоматты түрде тіркеліп, олардың даму траекториясы айқындалады. Бұл мәліметтер мұғалімге оқыту стратегиясын өзгертуге мүмкіндік береді. Жасанды интеллект көмегімен кері байланыс жедел әрі нақты беріледі, бұл оқушылардың оқу мотивациясын арттырады. Оқушылар өз қателіктерін бірден көріп, оларды түзетуге ұмтылады. Осылайша жасанды интеллект технологиялары физика сабағында саралау тәсілдерін тиімді жүзеге асырудың маңызды құралы болып табылады.

Жасанды интеллектті қолдану арқылы физика пәнін оқытуда оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру мәселесі ерекше назар аударуды талап етеді, өйткені білім алушының белсенді қатысуы оқу нәтижесінің сапасына тікелей әсер етеді. Физика пәні табиғат құбылыстарын түсіндіруге бағытталғандықтан, оны тек теориялық түрде меңгеру жеткіліксіз, тәжірибелік әрекет арқылы бекіту қажет. Осы жағдайда жасанды интеллект негізіндегі виртуалды зертханалар мен модельдеу бағдарламалары үлкен рөл атқарады. Олар оқушыларға күрделі физикалық құбылыстарды қауіпсіз әрі қолжетімді түрде зерттеуге мүмкіндік береді. Оқушылар тәжірибелерді бірнеше рет қайталап, әртүрлі параметрлерді өзгерте отырып, нәтижелерді салыстыра алады. Бұл олардың зерттеушілік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Мұғалім үшін бұл құралдар сабақты қызықты әрі мазмұнды өткізуге мүмкіндік береді. Жасанды интеллект жүйелері оқушылардың әрекеттерін талдап, олардың қандай қателіктер жібергенін анықтай алады. Бұл мәліметтер оқыту үдерісін жетілдіруге негіз болады. Оқушылар өз бетімен зерттеу жүргізуге үйренеді, бұл олардың ғылыми ойлауын қалыптастырады. Танымдық белсенділіктің артуы оқу нәтижесінің сапасын жақсартады. Осылайша жасанды интеллект технологиялары физика пәнін оқытуда оқушылардың белсенділігін арттырудың тиімді құралы ретінде көрінеді.

Жасанды интеллект негізінде жүзеге асатын саралау үдерісі тек оқушылардың білім деңгейін ескерумен шектелмей, олардың тұлғалық ерекшеліктерін де қамтитын кешенді жүйе

ретінде қарастырылуы тиіс, өйткені қазіргі білім беру парадигмасы білім алушының жан-жақты дамуын басты мақсат ретінде айқындайды. Физика пәнін оқыту барысында оқушылардың қызығушылықтары мен бейімділіктері әртүрлі болатындықтан, жасанды интеллект бұл айырмашылықтарды ескеруге мүмкіндік береді. Мысалы, кейбір оқушылар теориялық есептерді шешуге бейім болса, енді біреулері тәжірибелік жұмыстарды орындауға қызығушылық танытады. Жасанды интеллект жүйелері осы ерекшеліктерді анықтап, әр оқушыға сәйкес тапсырмалар ұсына алады. Бұл тәсіл оқыту үдерісін тиімді әрі нәтижелі етеді. Мұғалім үшін бұл технологиялар оқушылардың қабілеттерін дамытуға бағытталған жаңа мүмкіндіктер ашады. Оқушылар өз қызығушылықтарына сәйкес білім алып, өз әлеуетін толық жүзеге асыра алады. Бұл олардың оқу мотивациясын арттырады. Жасанды интеллект көмегімен оқыту үдерісі икемді әрі бейімделгіш сипатқа ие болады. Нәтижесінде әр оқушы өз деңгейінде табысқа жете алады. Осылайша жасанды интеллект технологиялары физика пәнін саралаудың тиімді құралдарының бірі ретінде танылады.

Жасанды интеллектті физика пәнін оқытуда қолдану білім беру үдерісінің құрылымын түбегейлі өзгертуге қабілетті болғандықтан, оны саралау құралы ретінде қарастыру педагогикалық практикада жаңа бағыттардың қалыптасуына негіз болады, өйткені бұл технологиялар оқыту мазмұнын икемді түрде ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Әрбір оқушының оқу траекториясын дербес жоспарлау арқылы білім беру жүйесі бұрынғыдай біркелкі емес, керісінше әртүрлі деңгейлер мен мүмкіндіктерді қамтитын динамикалық ортаға айналады. Физика пәнінің күрделілігі оқушылар арасында білім алудағы алшақтықты жиі туындататындықтан, жасанды интеллект бұл айырмашылықтарды теңестіруге бағытталған тиімді құрал ретінде көрінеді. Оқушылардың оқу әрекеті туралы жиналған деректер негізінде олардың білім деңгейі ғана емес, ойлау стилі мен танымдық ерекшеліктері де анықталады. Бұл ақпарат мұғалімге әр оқушыға жеке тәсіл қолдануға мүмкіндік береді. Жасанды интеллект арқылы ұсынылатын тапсырмалар жүйесі оқушылардың білімін кезең-кезеңімен тереңдетуге бағытталады. Мұндай тәсіл білімнің беріктігін қамтамасыз етеді. Оқушылар өз жетістіктерін бақылап, алға ілгерілеуін сезінеді, бұл олардың оқу мотивациясын күшейтеді. Мұғалімнің рөлі де өзгереді, ол ақпарат жеткізушіден оқу үдерісін ұйымдастырушыға айналады. Бұл білім беру сапасын арттыруға ықпал етеді. Осылайша жасанды интеллект физика пәнін саралау үдерісін жетілдірудің негізгі тетіктерінің бірі ретінде айқындалады.

Білім беру жүйесінің цифрлық трансформациясы жағдайында жасанды интеллект технологияларын енгізу тек техникалық жаңалық емес, ол педагогикалық ойлаудың жаңа деңгейге көтерілуін талап ететін күрделі үдеріс ретінде қарастырылады, өйткені мұғалімнің кәсіби қызметі өзгеріп, оның міндеттері кеңейеді. Физика пәнін оқытуда жасанды интеллектті тиімді пайдалану үшін мұғалім тек пәндік біліммен шектелмей, цифрлық сауаттылық пен аналитикалық ойлау қабілетін де меңгеруі тиіс. Бұл талаптар педагогтың үздіксіз кәсіби дамуын қажет етеді. Жасанды интеллект құралдары оқыту үдерісін автоматтандыру арқылы мұғалімнің уақытын үнемдейді, бұл уақытты ол шығармашылық және әдістемелік жұмыстарға бағыттай алады. Оқушылар үшін бұл технологиялар білім алуды қызықты әрі тиімді етеді. Олар күрделі физикалық құбылыстарды визуализациялау арқылы жақсы түсінеді. Жасанды интеллекттің көмегімен алынған кері байланыс оқушылардың оқу әрекетін жетілдіруге мүмкіндік береді. Бұл олардың өзіндік жұмыс дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Оқыту үдерісі нәтижеге бағытталған сипатқа ие болады. Әр оқушы өз деңгейінде табысқа жетуге мүмкіндік алады. Нәтижесінде жасанды интеллект технологиялары физика пәнін оқытудағы саралау үдерісін жаңа сапалық деңгейге көтереді.

Қорытынды. Жасанды интеллект технологияларын физика пәнін оқытуда саралау құралы ретінде қолдану білім беру үдерісінің тиімділігін арттыруға бағытталған заманауи педагогикалық шешімдердің бірі болып табылады, өйткені ол әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескеруге және оқыту мазмұнын бейімдеуге мүмкіндік береді. Бұл технологиялар оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың оқу мотивациясын күшейтеді. Мұғалім үшін жасанды интеллект оқыту үдерісін ұйымдастырудың жаңа

мүмкіндіктерін ашады. Оқушылар күрделі физикалық ұғымдарды терең түсініп, өз бетімен білім алуға үйренеді. Білім беру жүйесі икемді әрі бейімделгіш сипатқа ие болады. Осылайша жасанды интеллект физика пәнін саралау үдерісінің ажырамас бөлігіне айналып, оның сапасын арттыруда маңызды рөл атқарады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Степанова О.В., Ильин А.С., Козлова М.Д. Сравнительный анализ эффективности AI-тьюторов при обучении физике в цифровой образовательной среде // Современные информационные технологии и ИТ-образование. – 2024. – Т. 20, №3. – С. 512-525.
2. Захарова Т.В. Разработка адаптивных модулей по физике с использованием технологий машинного обучения // Информатизация образования и науки. – 2024. – Т. 16, №2. – С. 74-85.
3. Dahlkemper, M. N., Lahme, S. Z., & Klein, P. (2023). How do physics students evaluate artificial intelligence responses on comprehension questions? A study on the perceived scientific accuracy and linguistic quality of ChatGPT. *Physical Review Physics Education Research*, 19(1), 010142.

ОРГАНИЗАЦИЯ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ ФИЗИКЕ НА ОСНОВЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Аннотация. В статье всесторонне рассматриваются пути дифференциации учебных достижений обучающихся посредством применения технологий искусственного интеллекта в преподавании физики, а также в научно-публицистическом аспекте обосновывается необходимость переосмысления профессиональной деятельности учителя в условиях цифровой трансформации, происходящей в современном образовательном пространстве. Подробно анализируются возможности персонализации образовательного процесса с помощью инструментов искусственного интеллекта, учета индивидуальных особенностей обучающихся и адаптации содержания обучения, что, в свою очередь, рассматривается как важный фактор повышения качества образования. В статье глубоко осмысливается роль адаптивных систем обучения в освоении сложных понятий физики, рассматриваются способы организации обратной связи на основе данных и влияние алгоритмических моделей на повышение познавательной активности учащихся. Автор раскрывает методические основы дифференциации, реализуемой с помощью искусственного интеллекта, и определяет педагогические условия их внедрения в образовательную практику. Вместе с тем характеризуется потенциал цифровых инструментов в формировании гибкой образовательной среды, учитывающей темп обучения, уровень способностей и индивидуальные интересы обучающихся. Содержание исследования ориентировано на учителей физики, методистов и специалистов в сфере образования и предлагает практические рекомендации, системно раскрывающие пути эффективного применения технологий искусственного интеллекта.

Ключевые слова: искусственный интеллект, физика, дифференциация, адаптивное обучение, цифровые технологии, образовательный процесс, персонализация, познавательная активность, алгоритм, педагогический метод.

Қуантаева Айнагүл Серікқалиқызы
Информатика пәні мұғалімі
"Батыс Қазақстан облысы әкімдігі білім басқармасының Казталов ауданы білім беру бөлімінің "Әбіш негізгі орта мектебі" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

ЕСЕПТЕУ ТЕХНИКАСЫНЫҢ ДАМУ ТАРИХЫ

Бөлім:	1-бөлім Ақпарат және компьютер	
Педагогтің Т.А.Ә.	Қуантаева Айнагүл Серікқалиқызы	
Күні:		
Сынып: 5	**Қатысушылар саны:**	**Қатыспағандар саны:**
Сабақтың тақырыбы	**Есептеу техникасының даму тарихы**	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	5.1.1.1 есептеу техникасының тарихы мен даму перспективасын айту	
Сабақтың мақсаты	Есептеу техникасының даму тарихын сипаттау және оның даму перспективаларын анықтау.	
ЕБҚЕ бар балалар үшін	-Қарым-қатынас деңгейінде сөздік қорын, сипап сезу дағдыларын дамыту; -Көруінде кемістігі бар балаларды ауызша жауап беруге деген ынтасын ескеру(практика түрінде жауап беруге жағдай жасау); -Денсаулығын ескере отырып оқушыға жеке карточкамен жұмыс жасау.	
Құндылықтарға баулу	Оқушыларды еңбекқорлыққа, ізденімпаздыққа, жауапкершілікке және жаңашылдыққа баулу; есептеу техникасының даму тарихын зерделеу арқылы ғылым мен технологияның жетістіктерін бағалауға, болашақтағы технологиялық өзгерістерге қызығушылықпен қарауға тәрбиелеу.	
Жи қолданылуы	Chat GPT, Flow, Dola AI, Google Gemini	

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы 10 минут	**Ұйымдастыру:** Оқушылармен сәлемдесу, Оқушыларды түгелдеу. **Психологиялық ахуал.** “Жүйені қосу” әдісі арқылы жағымды ахуал орнатады	Оқушылар мұғаліммен амандасады.	Сабақ басында оқушыларға жұмыс парағы таратылады	Интерактивті тақта

	 Топқа бөлу. «Уақыт кассасы» әдісі. Кассадан билет алу арқылы 3 топқа бөлінеді. **Үй тапсырмасы.** Өткен тақырып бойынша сұрақтар қойылып, ауызша сұралады 	Сыныпта жағымды көңіл – күй орнатады Кассадан билет алу арқылы 3 топқа бөлінеді Үй тапсырмасын ауызша айтады	“мадақтау” әдісі “мадақтау” әдісі «Шапалақ» әдісі «Шапалақ» әдісі	Презентация Жұмыс парағы Chat GPT Flow, Dola AI Презентация Canva Chat GPT Презентация Flow, Dola AI
Сабақтың ортасы 30 минут	**Жаңа сабақ** Тақырыпқа байланысты жаңа сабақ түсіндіріледі, жи бейнеролигі көрсетіледі **Топтық жұмыс.** Әр топқа 3 кезеңнен тұратын «Есептеу эволюциясы» сайысы **Саралау:** Қолдауды қажет ететін оқушыларға есептеу құралдарының даму кезеңдері бойынша тірек ақпарат беріледі, ал қабілеті жоғары оқушылар кезеңдерді өз бетінше талдап, дұрыс жауапты дәлелдейді. **Функционалдық сауаттылық:** Ақпаратты салыстыру, ретімен орналастыру, дұрыс шешім қабылдау және топта бірлесіп жұмыс істеу дағдылары дамиды.	Жаңа ақпараттармен танысады Жи бейнеролигін қарайды Компьютердің даму тарихын түсінеді Қажетті ақпараттарды жұмыс дәптерлеріне жазып алады Топта ақылдасып, 3 кезеңнен тұратын ретімен орналастыру, дұрыс жауапты анықтау және тест сұрағына жауап беру тапсырмаларын орындайды	**Дескриптор:** - даму кезеңін ретімен орналастырады; -дұрыс жауапты анықтайды; -құрылғыны ажырата алады 3 балл **Дескрипттор:** - болашақ есептеу құралын жасайды; -промпт бере алады; -түсіндіріп, таныстырады 3 балл	Интерактивті тақта Flow, Dola AI Презентация Жұмыс дәптері Chat GPT Google Gemini https://share.gemini.google/YULm4zaDK1TE

	Жұптық жұмыс. QR-кодқа өтіп, жұбыңмен болашақтың есептеу құралын ойлап тап. Атауын, не істейтінін және қалай жұмыс істейтінін сипаттап жаз. **Саралау:** Қолдауды қажет ететін оқушыларға болашақ есептеу құралының үлгісі мен жетекші сұрақтар ұсынылады, ал қабілеті жоғары оқушылар құрылғының қызметі мен жұмыс істеу ерекшелігін өз бетінше сипаттайды. **Функционалдық сауаттылық:** Ақпараттық технологияларды шығармашылықпен қолдану, идея ұсыну, цифрлық құралмен жұмыс істеу және өз жобасын таныстыру дағдылары қалыптасады. **Жеке жұмыс.** «Адасқан құралдар» әдісі арқылы адасқан есептеу құралдарын ретімен орналастырады **Саралау:** Қолдауды қажет ететін оқушыларға есептеу құралдарының атауы мен суреттері арқылы тірек беріледі, ал қабілеті жоғары оқушылар олардың даму ретін өз бетінше анықтайды. **Функционалдық сауаттылық:** Ақпаратты талдау, хронологиялық ретпен орналастыру және тарихи деректерді жүйелеу дағдылары дамиды. **Жеке жұмыс.** Жи бейнеролигін мұқият қарап, есептеу құралының аты мен кезеңін анықтап, құрылғының қолданылуын түсіндір 	Сілтемедегі сайт арқылы жұбымен ақылдасып өз ойындағы болашақ есептеу құрылғысын ойлап табады. Суретін генерациялайды, таныстырады. Суреттегі адасқан есептеу құралдарын ретімен орналастырады Бейнероликті мұқият көреді. Есептеу құралын анықтап, не үшін қолданылатынын түсіндіреді	**Дескриптор:** -Есептеу құралдарының даму тарихын біледі 1 балл **Дескриптор:** -Есептеу құралын анықтайды; -Не себепті екенін түсіндіреді -2 балл	Презентация Жұмыс парағы Chat GPT QR-код https://share.gemini.google/yCbCNnEUMpbf Презентация Жұмыс парағы Chat GPT Презентация Жұмыс парағы Chat GPT Flow Dola AI

	Саралау: Қолдауды қажет ететін оқушыларға бейнеролик бойынша жетекші сұрақтар беріледі, ал қабілеті жоғары оқушылар есептеу құралын анықтап, қолданылуын толық түсіндіреді. **Функционалдық сауаттылық:** Бейнематериалдан қажетті ақпаратты іріктеу, құрылғының қызметін түсіндіру және ақпаратты ауызша жеткізу дағдылары қалыптасады.			
Сабақтың соңы 5 минут	**Сергіту сәті.** Бейнероликтегі сергіту сәтін қайталайды **Бекіту тапсырмасы.** «Роботқа көмектес» әдісі. Роботқа сұраққа жауап беруге көмектес **Саралау:** Қолдауды қажет ететін оқушыларға сұрақтарға жауап беруге арналған тірек сөздер ұсынылады, ал қабілеті жоғары оқушылар жауаптарын өз бетінше түсіндіреді. **Функционалдық сауаттылық:** Сұрақты түсіну, қажетті ақпаратты еске түсіру, жауапты таңдау және өз ойын дәлелдеу дағдылары дамиды. **Рефлексия.** «Уақыт рефлексиясы» әдісі арқылы сабақты қаншалықты түсінгендерін жеткізеді 	Сергіту сәтін жасайды, бейнероликтегі балалар қимылын қайталайды Сұрақтарға жауап беру арқылы Роботқа көмектеседі Бүгінгі сабақ бойынша ойларымен бөлісіп, рефлексия береді.	“мадақтау” әдісі «Шапалақ» әдісі **Дескрипттор:** - сұрақтарға жауап береді 1 балл “мадақтау” әдісі «Шапалақ» әдісі	Презентация Chat GPT Flow, Dola AI Презентация Жұмыс парағы Chat GPT Презентация Жұмыс парақтары https://uaqyt-reflection.aya-abdi1.chatgpt.site/
Үйге тапсырма	Есептеу техникасының даму тарихы	Үй тапсырмасын жазып алады		Интернет желісі, оқулық

Тастанбек Беклан Момынбайұлы
Информатика пәні мұғалімі
№2 мамандандырылған үш тілде оқытатын мектеп-интернаты
Шымкент қаласы

ҮШТІЛДІ ОҚЫТУ ОРТАСЫНДА ИНФОРМАТИКАЛЫҚ ТЕРМИНДЕРДІ МЕҢГЕРТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Аңдатпа. Мақалада үштілді ортада информатикалық терминдерді меңгертуге арналған әдістемелік үлгі ұсынылады. Терминнің қазақша, орысша және ағылшынша атаулары мағына, практикалық әрекет және түсіндіру арқылы байланыстырылады. Үштілді карточкалар, Python тапсырмалары, 45 минуттық сабақ жобасы және пәндік әрі тілдік бағалау өлшемдері берілген. Материал 7–8-сыныптарға бейімдеуге арналған; нақты сыныптағы зерттеу нәтижелерін қамтымайды.

Түйінді сөздер: үштілді оқыту, информатика, терминология, пәндік түсінік, тілдік қолдау, бағалау.

Аннотация. В статье предложена методическая модель освоения терминов информатики в трехъязычной среде. Казахские, русские и английские названия связываются через понимание значения, практическое действие и объяснение. Представлены трехъязычные карточки, задания на Python, проект 45-минутного урока и отдельные критерии предметного и языкового оценивания. Материал предназначен для адаптации в 7–8-х классах и не содержит результатов эмпирического исследования.

Ключевые слова: трехъязычное обучение, информатика, терминология, предметное понимание, языковая поддержка, оценивание.

Abstract. This article proposes a teaching model for learning computing terminology in a trilingual environment. Kazakh, Russian, and English terms are connected through meaning, practical action, and explanation. Trilingual cards, Python tasks, a 45-minute lesson plan, and separate subject and language assessment criteria are presented. The model is intended for adaptation in grades 7–8 and does not report empirical classroom findings.

Keywords: trilingual education, computing, terminology, conceptual understanding, language support, assessment.

Кіріспе

Үштілді оқыту жағдайында информатиканы меңгеру пәндік ұғым мен оны білдіретін сөздің арасындағы байланысты түсінуге тәуелді. Оқушы «айнымалы», «переменная», «variable» сөздерінің өзара сәйкестігін білуі мүмкін, бірақ айнымалының бағдарламада қандай қызмет атқаратынын түсіндіруде қиналуы ықтимал. Сондықтан терминдерді оқытуда

аударманы есте сақтау мен ұғымды практикалық әрекетте қолдану қатар қарастырылуы керек. Термин мағынасы есептің шартымен, кодтың құрылымымен және орындалу нәтижесімен байланысқанда пәндік түсінік анық көрінеді.

Информатикада бұл мәселе ерекше маңызды. Бағдарламалау тілдерінің қызметтік сөздері, редактор мәзірлері және техникалық құжаттар көбіне ағылшын тіліндегі атауларды қамтиды. Ал оқушы сол әрекетті қазақша немесе орысша түсіндіреді. Бір ұғымның әртүрлі тілдегі атауларын байланыстыра алмау тапсырманы түсінуге қосымша кедергі тудыруы мүмкін. Сабақта осы байланысты мақсатты ұйымдастыру тілдік қиындықты байқауға және пәндік мазмұнды қолжетімді түсіндіруге көмектеседі.

Отандық әдістемелік негіз ретінде Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының терминологиялық аппаратты қолдану жөніндегі ұсынымдары қарастырылды. Онда термин мағынасын ашу және оны практикада қолдану мәселелері қамтылған [1]. Еуропалық қазіргі тілдер орталығының ресурстары пән мен тілді кіріктіріп оқытуда тілдік қолдауды пәндік сауаттылықпен байланыстырады [2]. Сол орталықтың тірек ұсынуға арналған материалында қолдаудың оқушының бастапқы дайындығына және оқу әрекетіне бейімделуі түсіндіріледі [3].

Мақаланың мақсаты – үштілді ортада информатикалық терминдерді мағыналық және әрекеттік байланыс арқылы меңгертуге арналған әдістемелік үлгі ұсыну. Міндеттері: термин таңдаудың қағидаларын белгілеу, сабақтағы жұмыс кезеңдерін сипаттау, практикалық тапсырмалар мен бағалау өлшемдерін әзірлеу. Мақалада нақты сыныпта өткізілген зерттеу нәтижелері емес, 7–8-сыныптарға бейімделетін сабақ жобасы берілген. Оны мұғалім оқушылардың пәндік және тілдік дайындығына сәйкес нақтылайды.

Әдістеме

Ұсынылатын әдістеменің негізі – «термин → мағына → әрекет → түсіндіру» реттілігі. Оның әр кезеңі жеке сөзді білуден ұғымды саналы қолдануға көшуге бағытталған. Бір сабақта үш немесе төрт негізгі ұғым таңдалады. Термин санының шектелуі оқушыға жаңа атауларды нақты тапсырмада бірнеше рет қолдануға мүмкіндік береді. Қосымша сөздер негізгі ұғымдарды түсіндіруге қызмет етеді, бірақ олардың бәрі бірдей бағалау нысанына айналмайды.

Терминдерді іріктеу кезінде үш талап сақталады. Біріншіден, ұғым сабақтың пәндік мақсатына тікелей қатысты болуы керек. Екіншіден, оқушы оның мағынасын қысқа мысалмен көрсете алуы тиіс. Үшіншіден, үш тілдегі баламалар бірдей пәндік мағынада қолданылуы қажет. Мұғалім сәйкестікті пайдаланылатын оқулықпен және сенімді терминологиялық ресурспен салыстырады. Жалпы қолданыстағы сөздің техникалық мағынасы арнайы түсіндіріледі: бағдарламалаудағы «шарт» күнделікті келісім ұғымымен теңестірілмейді.

Бірінші кезеңде оқушы терминнің қазақша, орысша және ағылшынша атауын бір карточкадан көреді. Карточкада атаулармен қатар қысқа мағыналық тірек және бір мысал беріледі. Оқушы үш атауды бір нысанмен немесе әрекетпен байланыстырады. Мұнда ағылшын сөзін оқу қолдауы ұсынылады, бірақ айтылымдағы ұсақ қате пәндік түсінікті жоққа шығармайды. Мұғалім алдымен ұғымның танылуын тексереді, содан кейін атаудың дұрыс жазылуы мен қолданылуына кері байланыс береді.

Екінші кезең – мағынаны ашу. Оқушы дайын анықтаманы қайталаудан бұрын мысал мен қарсы мысалды салыстырады. Мәселен, үш команданың белгіленген ретпен орындалуы алгоритмнің бір көрінісі болады; ретсіз сөздер тізімі осы есепті шешетін алгоритм болып саналмайды. Мұғалім «Бұл ұғымның қандай белгісі маңызды?» деген сұрақ қояды. Жауап алдымен оқушы жақсы меңгерген тілде қабылданып, кейін басқа тілдегі қысқа тіркеспен байланыстырылуы мүмкін.

Үшінші кезең – әрекет. Оқушы ұғымды бағдарламада табады, белгілейді немесе қолданады. «Айнымалы» терминін меңгергенде айнымалы атауын көрсетіп, оған мән береді; «шарт» ұғымын меңгергенде тексерілетін өрнекті анықтайды. Қызметтік сөз бен ұғымның

арасы ажыратылады: condition – ұғым атауы, ал if – Python тіліндегі қызметтік сөз. Осы айырманы нақтылау терминді бағдарламалау синтаксисімен шатастырмауға көмектеседі.

Төртінші кезең – түсіндіру. Оқушы орындаған әрекетін бір немесе екі сөйлеммен сипаттайды. Тілдік тірек ретінде «Бұл айнымалы ... мәнін сақтайды», «Условие проверяет ...», «The condition checks whether ...» үлгілері ұсынылады. Сөйлемді толықтыру пәндік мазмұнды жеткізуге көмектеседі. Кейін тірек қысқартылып, оқушы өз түсіндірмесін құрастырады. Барлық оқушыдан бірден үш тілде бірдей көлемді жауап талап етілмейді.

Бекіту барысында терминдер аралас ретпен ұсынылады: оқушы бір тілдегі атауды екінші тілдегі анықтамамен немесе код үзіндісімен сәйкестендіреді. Дайын сөздік алғашқы әрекетте қолжетімді болады, кейін таныс терминдерді еске түсіру кезінде уақытша жабылады. Тіректі біртіндеп азайту оқушының дайындық деңгейіне қарай жүзеге асырылады [3]. Қайталану жаңа тапсырма ішінде ұйымдастырылып, тек карточкадағы орын тәртібін жаттаумен шектелмейді.

Бағалауда пәндік және тілдік көрсеткіштер бөлек тіркеледі. Пәндік көрсеткіштерге ұғымның мағынасын түсіндіру және оны тапсырмада қолдану жатады. Тілдік көрсеткіштерге баламаларды тану және терминді сөйлемде орынды пайдалану кіреді. Осы бөлу мұғалімге тілдік қиындық пен пәндік түсінбеушілікті ажыратуға көмектеседі. Бір ғана жиынтық ұпаймен шектелмей, оқушыға нақты қай әрекетті жақсарту керектігі көрсетіледі.

Практикада қолдану

Практикалық үлгі «Айнымалы және шартты оператор» тақырыбына арналған 45 минуттық сабақ ретінде ұсынылады. Оқушылар Python тіліндегі қарапайым енгізу мен сандық салыстыруды алдын ала меңгерген болуы керек. Пәндік нәтиже – айнымалының қызметін және шарттың бағдарлама орындалуына әсерін түсіндіру. Тілдік нәтиже – негізгі терминдердің үш тілдегі сәйкестігін тану және кемінде бір терминді қысқа түсіндірмеде қолдану. Сабақтағы терминдік минимум 1-кестеде көрсетілген.

1-кесте. Сабақтың терминдік минимумы

Қазақша	**Орысша**	**Ағылшынша**	**Оқу мысалындағы қызметі**
Айнымалы	Переменная	Variable	age атауы енгізілген жас мәнімен байланысады.
Шарт	Условие	Condition	age >= 12 өрнегі салыстыруды тексереді.
Енгізу	Ввод	Input	input() пайдаланушы енгізген мәтінді қабылдайды.
Шығару	Вывод	Output	print() нәтижені экранға шығарады.

Ескерту: Input және Output – ұғым атаулары; input() және print() – осы мысалдағы Python функциялары.

Сабақтың алғашқы бес минутында мұғалім бастапқы түсінікті анықтайды. Оқушылар төрт терминді өздеріне таныс тілде қысқаша түсіндіреді және біреуіне мысал келтіреді. Бұл жұмыс бағалау үшін емес, қажет қолдауды жоспарлау үшін орындалады. Мұғалім бір оқушының ағылшын баламасын білетінін, ал екіншісінің ұғымды практикалық әрекет арқылы түсіндіре алатынын байқауы мүмкін. Бастапқы жауаптар сабақ соңындағы жұмыстармен салыстыру үшін сақталады.

Келесі сегіз минутта үштілді карточкалармен жұмыс жүргізіледі. Мұғалім экранда age = 12 жолын көрсетіп, age атауын және берілген мәнді ажыратады. Оқушылар «айнымалы», «переменная», «variable» атауларын осы мысалмен байланыстырады. Содан кейін age = 13 жолын қарастырып, атау сақталғанымен, мәннің өзгергенін түсіндіреді. Осы мысалда айнымалыны атауы бар, мәнмен байланысатын бағдарлама элементі ретінде қарапайым түрде сипаттау жеткілікті.

Он минуттық жұптық кезеңде бір оқушы термин карточкасын, екіншісі мағына карточкасын алады. Олар сәйкес жұптарды тауып, таңдауын бір мысалмен дәлелдейді. Одан кейін рөлдер ауысады. «Шарт – условие – condition» карточкасына «жастың он екіден кем

болмауын тексеру» сипаттамасы сәйкестендіріледі. Мұғалім оқушыларға жай ғана аударманы атаудың жеткіліксіз екенін түсіндіреді: жұп ұғымның осы есептегі қызметін көрсетуі тиіс.

Келесі он екі минутта бағдарлама үлгісімен практикалық жұмыс ұйымдастырылады. Бағдарламада age = int(input()) арқылы бүтін сан енгізіледі. Одан кейін if age >= 12: тармағында print("Рұқсат") командасы, else: тармағында print("Күтіңіз") командасы орындалады. Командалар тиісті шегініспен жазылады. Есептің талабы бойынша он екі жасқа толған және одан үлкен қатысушыға рұқсат беріледі. Бұл оқу мысалы ғана; ол мектептің нақты кіру тәртібін сипаттамайды.

Оқушы кодтан айнымалыны, енгізу әрекетін және шартты табады. Он бір, он екі және он үш мәндері үшін күтілетін жауапты алдын ала жазады, кейін бағдарламаны іске қосып тексереді. Әрбір мән үшін қандай тармақ орындалғанын түсіндіреді. Терминді дұрыс сәйкестендіргенімен, он екі мәніндегі нәтижені қате болжаған оқушыға салыстыру белгісінің мағынасы бойынша қолдау беріледі. Осылайша сөзді білу мен ұғымды қолдану арасындағы айырмашылық көрінеді.

Келесі бес минутта «Түсіндір және алмастыр» тапсырмасы орындалады. Бір оқушы «Бұл шарт жастың он екіден кем еместігін тексереді» деп түсіндіреді. Жұптағы екінші оқушы сол мағынаны орысша қысқа сөйлеммен жеткізеді немесе ағылшын тіліндегі тірек сөйлемді толықтырады. Оқушы тілді ауыстырғанда бастапқы пәндік мағына сақталуы тиіс. Жауаптың ұзақтығынан гөрі терминнің дұрыс қолданылуына және тексерілетін қатынастың дәл берілуіне назар аударылады.

Соңғы бес минут жеке қорытынды тапсырмаға бөлінеді. Оқушыға score = 7 мәні бар, if score >= 5: шарты қолданылған жаңа мысал ұсынылады. Ол айнымалыны атайды, шарттың мағынасын түсіндіреді, бағдарламаның қай тармақты орындайтынын көрсетеді және екі терминнің үш тілдегі сәйкестігін жазады. Тапсырма негізгі мысалдан өзгертілгендіктен, оқушы дайын сөйлемді қайталаумен шектелмей, ұғымды басқа дерекке қолданады.

Бағалау төрт өлшеммен жүргізіледі: термин баламаларын тану, мағынаны түсіндіру, кодта қолдану, терминмен ой жеткізу. Әр өлшемге нөлден екі балға дейін беріледі. Нөл – әрекет көрсетілмеген немесе қате; бір – ішінара дұрыс не қолдаумен орындалған; екі – дербес және дұрыс орындалған. Ең жоғары ұпай сегіз. Мұғалім алғашқы және соңғы екі өлшемді тілдік көрсеткіштер, қалған екеуін пәндік көрсеткіштер ретінде бөлек қарастырады.

Қолдану нәтижесін талдауда сөздікпен және сөздіксіз орындалған жұмыстың жағдайлары белгіленуі керек. Бастапқы және қорытынды тапсырмалардағы қолдау деңгейі әртүрлі болса, ұпайларды тікелей салыстыру шектеулі болады. Бір сабақтағы жауаптар әдістеменің тұрақты әсерін дәлелдемейді. Кейінгі сабақта терминді жаңа есепте қайта қолдану оның есте сақталуын және мағыналық түсінігін қосымша байқауға мүмкіндік береді. Мақалада мұндай бақылаудың нақты сандық деректері келтірілмеген.

Үлгінің артықшылығы – терминді аударма, мағына және әрекет байланысында қарастыруы. Шектеулері – үш тілдегі материалды дайындауға уақыт кетуі және оқушылардың тілдік деңгейлерінің әркелкілігі. Осы айырмашылықтар сөйлем тіректерімен, рөл алмастырумен және жеке тапсырмамен ескеріледі. Қолданылатын терминдер санының шамадан тыс көбеюі пәндік жұмысқа бөлінген уақытты қысқартуы мүмкін, сондықтан сабақтағы негізгі ұғымдар алдын ала іріктеледі.

Ұсыныстар

Мұғалім терминологиялық жұмысты сабақтың пәндік мақсатына бағындыруы керек. Әр сабаққа таңдалған үш немесе төрт термин тапсырманы түсіну үшін қажет болғаны жөн. Карточкалардағы атаулар, мысалдар және түсіндірмелер бір-біріне сәйкес тексеріледі. Бір ұғымның бірнеше баламасы кездессе, педагог пайдаланылатын оқулықтағы нұсқаны негізгі етіп алып, өзге атауды қосымша түсіндіреді. Сабақ бойы негізгі атау бірізді қолданылады.

Тілдік тіректерді оқушының дайындық деңгейіне қарай өзгерту ұсынылады. Қиналған оқушыға қысқа анықтама, кодтағы белгілеу және аяқталмаған сөйлем беріледі. Дайындығы жоғары оқушы ұғымды тірексіз түсіндіреді немесе жаңа мысал құрастырады. Барлық

оқушының пәндік міндеті ортақ сақталады. Терминнің ағылшынша айтылуын түзету қажет болғанда, мұғалім алдымен жауаптың пәндік мазмұнын қабылдап, кейін қысқа тілдік кері байланыс береді.

Сабақтан сабаққа қайталану жоспарлануы тиіс. Терминді келесі тақырыптағы кодта табу, анықтамасын өз сөзімен айту немесе бұрынғы ұғыммен салыстыру тапсырмалары қолданылады. Плакат пен сөздік қолжетімді тірек ретінде сақталады, бірақ дербес меңгеруді тексеретін тапсырмада қолдаудың бар-жоғы алдын ала белгіленеді. Мұғалім бағалау жазбасында осы жағдайды көрсетіп, нәтижелерді бірдей шарттарда салыстырады.

Үш тілдегі толық сөйлемді бір мезетте талап ету барлық сыныпқа бірдей қолайлы емес. Тілдік мақсат кезеңмен күрделендіріліп, пәндік мағынаны сақтауға басымдық беріледі. Әдістемені тәжірибеде қолданып, нәтижесін жариялағанда сабақ мерзімі, тапсырма үлгілері және бағалау тәртібі нақты сипатталады. Балалар қатысқан зерттеу деректері енгізілсе, журналдың этикалық талаптары орындалады. Расталмаған пайыздар, жетістік көрсеткіштері немесе өткізілмеген сабақ туралы мәліметтер мақалаға қосылмайды.

Қорытынды

Үштілді ортада информатикалық терминдерді меңгерту бір ұғымның үш атауын жаттаумен шектелмеуі тиіс. Оқушы терминнің мағынасын түсіндіріп, оны бағдарламада танып және тапсырманы орындауда қолдана алғанда пәндік білім мен тілдік әрекеттің байланысы айқындалады. Ұсынылған «термин → мағына → әрекет → түсіндіру» реттілігі осы байланысты сабақ ішінде ұйымдастыруға бағытталған әдістемелік үлгі болып табылады.

Мақаладағы сабақ құрылымы термин карточкаларын, қысқа код мысалдарын, жұптық түсіндіруді және жеке қорытынды тапсырманы біріктіреді. Әр әрекеттің өз міндеті бар: карточка баламаларды байланыстырады, код ұғымның қызметін көрсетеді, түсіндіру оқушының ойлауын байқатады, жеке тапсырма дербес қолдануды тексереді. Тілдік тіректер жаңа ұғымды меңгеруге көмектесіп, дайындық деңгейіне қарай біртіндеп азайтылады. Сондықтан әдістеме пәндік мазмұн мен тілдік қолдауды келісімді жоспарлауды талап етеді.

Бағалаудың ерекшелігі – терминді тану, мағынаны түсіндіру, практикалық қолдану және ой жеткізуді бөлек қарастыру. Мұндай өлшемдер мұғалімге оқушының нақты қай әрекетте қиналғанын анықтауға мүмкіндік береді. Тілдік қате мен пәндік түсінбеушілікті ажырату кері байланысты дәл беруге көмектеседі. Бір сабақтағы жиынтық ұпай осы әрекеттердің толық сипаттамасын алмастыра алмайды.

Әдістеменің тиімділігі осы мақалада тәжірибелік деректермен дәлелденген деп көрсетілмейді. Оның нәтижелілігін бағалау үшін әртүрлі тапсырмалардағы жұмыстарды, қолдау деңгейін және кейінгі сабақтағы дербес қолдануды жүйелі бақылау қажет. Ұсынылған үлгі үштілді мектептің информатика сабағына бейімдеуге арналған практикалық негіз береді. Оны нақты сыныптың оқу бағдарламасымен, тілдік мүмкіндігімен және мұғалімнің педагогикалық тәжірибесімен сәйкестендіру маңызды. Осы бейімдеу терминнің атауын білуді ұғымды саналы қолдануға бағытталған оқу әрекетімен толықтырады.

Қолданылған деректер тізімі

1. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. «Физика», «Химия», «Биология» және «Информатика» оқу пәндерін ағылшын тілінде оқыту процесінде терминологиялық аппаратты қолдану бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2020. – 172 б. – URL:

2. European Centre for Modern Languages. Content and Language Integrated Learning [Electronic resource]. – URL: https://www.ecml.at/en/Thematic-areas/Content-and-Language-Integrated-Learning (accessed: 06.10.2026).

3. European Centre for Modern Languages. Rethinking Scaffolding for Learner Development [Electronic resource]. – URL: https://pluriliteracies.ecml.at/en/Principles/Rethinking-Scaffolding-For-Learner-Development (accessed: 06.10.2026).

Журналдың құрылтайшысы және иесі:
«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Учредитель и собственник журнала:
Научно-методический центр «KEMENGER», относящийся к индивидуальному предпринимателю «BAYANDY».

Журнал 2023 жылдың желтоқсан айынан бастап жарық көруде.
Басылым айда 4 рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитеті 2023 жылғы 27 қазандағы Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ35VPY00080588 берілген.

Журнал издается с декабря 2023 года.
Периодичность выпуска — 4 раза в месяц.
Журнал выдан комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан № KZ35VPY00080588 о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 27 октября 2023 года.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты. Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды. Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции. Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические
ошибки несут авторы. Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

Мекенжайы:
100012, Қарағанды қ.,
Н. Назарбаев даңғ., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Басуға 08.09.2026 ж. қол қойылды.

Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 26. RISO басылым.
Таралымы - 50 дана.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Наш адрес:
100012, г. Караганда,
пр. Н. Назарбаева, 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Подписано в печать 08.09.2026 г.

Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 26. Печать RISO.
Тираж - 50 экз.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «BAYANDY».

ÚZDIK PEDAGOG JÝRNALY

Ахмет Байтұрсынов

Ыбырай Алтынсарин

Мектептің жаны – мұғалім. Мұғалім қандай болса, мектеп сондай болмақшы. Яғни, мұғалім білімді болса, ол мектептен балалар көбірек білім алып шықпақшы. Солай болған соң, ең әуелі мектепке керегі – білімді, педагогика, методикадан хабардар, жақсы оқыта білетін мұғалім.

Мен үшін жақсы мұғалім бәрінен де артық, өйткені мұғалім — мектептің жүрегі.

Жай мұғалім хабарлайды,

Жақсы мұғалім түсіндіреді,

Керемет мұғалім көрсетеді.

Ұлы мұғалім шабыттандырады.

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.